

МАЗМҰНЫ

I. ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ	2
1. Зерттеу мақсаты	3
2. Зерттеу нысаны мен мәні	3
II. ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУДІҢ РӘСІМДІК СИПАТТАМАСЫ	5
2. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫМЕН ҚАМСЫЗДАНДЫРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН БАҒАЛАУ	12
2.1. Қаржылық сауаттылықтың базалық деңгейі	14
2.1.1. Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқаттың негізгі көздері туралы халық пікірі	14
ҚР-дағы зейнетақы жүйесінің құрамдас компоненттері/Қазақстандағы зейнетақының құрамдас бөліктері туралы білімді анықтау сұрақтары	15
2.1.2. Респонденттердің зейнетақы жүйесі саласындағы жекелеген институттардың функциялары туралы хабардар болуы	17
a. БЖЗҚ негізгі функциялары туралы білу	17
b. Қазақстандағы зейнетақы төлемдерінің түрлері туралы білу.....	18
c. БЖЗҚ-дағы жарналар түрлері туралы білу.....	19
d. ҚР-дағы зейнетке шығу жасы туралы білу.....	23
e. Респонденттердің БЖЗҚ-мен қарым-қатынасы.....	24
f. Салымшыларды зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы хабардар ету бөлігінде БЖЗҚ міндеттерін білу	28
g. Респонденттің жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы мәлімет алу әдістері туралы білуі.....	29
2.2. Қаржылық сауаттылықтың тереңдетілген деңгейі.....	29
a. Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялауды жүзеге асыру.....	29
b. Зейнетақы жинақтарына инвестициялық табыс есептеу қағидаттары туралы білу.....	31
Зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатыны және инвестициялық табыс есебінен көбейетіні туралы респонденттердің хабардар болуы.....	32
c. Зейнетақы жинақтары есебінен зейнет жасына толғаниша зейнетақы жинақтарын алу мүмкіндігі.....	33
d. Зейнетақы аннуитеті туралы білу.....	35
e. Жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі салық салу туралы білу.....	37
f. Зейнетақы жинақтарының мемлекеттік кепілдігі туралы білу.....	38
g. Зейнетақы жүйесінің, сондай-ақ жеке кәсіпкерлікте зейнетақы жинақтарын есепке алудың ерекшеліктерін білу	39
3.ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖҮЙЕСІНЕ, «БЖЗҚ» АҚ-ҒА СЕНІМ ДЕҢГЕЙІ ЖӘНЕ СЕНІМ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУ	44
3.1. Қазақстанның зейнетақы жүйесіне халық сенімінің деңгейі	44
3.2. Бірыңғай Жинақтаушы Зейнетақы Қорына (БЖЗҚ) халық сенімінің деңгейі.....	48
3.3. БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру шаралары	52
4. ХАЛЫҚТЫҢ «БЖЗҚ» АҚ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ, ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ҚАБЫЛДАУ ПРОБЛЕМАЛАРЫН АНЫҚТАУ, СОНДАЙ-АҚ «БЖЗҚ» АҚ АҚПАРАТТЫҚ РЕСУРСТАРЫ МЕН ХАЛЫҚПЕН КОММУНИКАЦИЯ АРНАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУ	54
5. ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕСІН КОРРЕЛЯЦИЯЛЫҚ ТАЛДАУ	63
6. ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН ТЕРЕҢДЕТІЛГЕН ТАЛДАУ.....	66
7. ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША ТҰЖЫРЫМДАР.....	71
8. ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ ҰСЫНЫМДАР.....	75
1-ҚОСЫМША	77
2-ҚОСЫМША	84

I. ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ӘДІСНАМАЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

2013 жылдың 21 маусымында «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының заңы қабылданды. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорын (бұдан әрі – БЖЗҚ немесе Қор) құру және оған жеке жинақтаушы зейнетақы қорларының зейнетақы активтері мен зейнетақымен қамсыздандыру туралы шарттар бойынша міндеттемелерін беру заңды іске асыру нәтижесінің бірі болды.

Қордың жалғыз акционері – Қазақстан Республикасының Үкіметі. БЖЗҚ активтерін сақтауды және инвестициялық басқаруды Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы № 105-V «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңының 34-бабына сай БЖЗҚ міндетті зейнетақы жарналарын, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын, ерікті зейнетақы жарналарын тартуды жүзеге асырады және зейнетақы төлемдерін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар БЖЗҚ құрудың негізгі міндеттері мен мақсаттары¹:

– салымшылардың зейнетақы шоттарын тиісінше есепке алу, олардың жай-күйін бақылау, салымшылардың табиғи қозғалысына (кету, зейнет жасына толу және т.б.) байланысты өз уақытында өзгерістер енгізу және зейнетақы жарналарын салу, зейнетақы активтерін инвестициялау, зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

– зейнетақы активтерінің инвестициялық кірістілігін қадағалау.

Зейнетақы жүйесін жаңғыртуға байланысты негізгі оқиғалардың бірі – әйелдердің зейнет жасын 58-ден 63 жасқа дейін көтеру. Осылайша заңнамамен 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап 2027 жылға дейін ерлер мен әйелдердің зейнет жасы біртіндеп тенесіп, 63 жас болады. 2022 жылы Қазақстан халқына жолдауында Президент Қ.Ж.Тоқаев «әйелдер үшін зейнет жасының 2028 жылға дейін 61 жас деңгейінде бекітілетінін» хабарлады.

Ескерте кетейік, 1998 жылға дейін ерлер үшін зейнет жасы 60 жас, әйелдер үшін 55 жас болды. 2001 жылдан бастап және осы уақытқа дейін зейнетақы алу құқығы ерлерге 63 жаста беріледі, 2022 жылы әйелдерге зейнетақы алу құқығы 60,5 жаста беріледі.

Қазақстанның заңнамасы бойынша 1998 жылғы 1 қаңтарда жұмыс өтілі бар тұлғалар республикалық бюджеттен ортақ зейнетақы алуға құқылы.

Сонымен қатар барлық азамат мемлекеттік бюджеттен ең төменгі күнкөріс деңгейінің 54%-ынан кем емес мөлшерде базалық төлем алуға құқылы. Бұл ретте ең төменгі күнкөріс деңгейінің 54%-ын 10 жылға дейін еңбек өтілі бар және зейнетақы жүйесіне қатысқан адамдар алады. Әрбір қосымша жылға 2%-дан қосылып отырады, өтіл 33 жыл және одан көп болған кезде зейнеткер тиісті қаржы жылына белгіленген ең төменгі күнкөріс деңгейінен 100% мөлшерінде базалық төлем алады.

Зейнетақы жүйесін қайта жандандыру аясында Ел Президенті өз жолдауында зейнетақының ең төменгі базалық мөлшерлемесін ең төменгі күнкөріс деңгейінен 70%-ға, ал ең жоғарғысын 120%-ға дейін біртіндеп жеткізу қажеттілігін атап өтті.

2021 жылдан бастап БЖЗҚ салымшыларының төмендегі санаттарына өздерінің зейнетақы жинақтарын тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделу ақысын төлеуге пайдалану құқығы берілді:

1) белгілі бір жеткіліктілік шегінен асатын міндетті зейнетақы жарналары (МЗЖ) және міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (МКЗЖ) есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтары бар жұмыс істейтін азаматтар. Жеткіліктілік шегі әрбір жас үшін жеке анықталған;

2) зейнеткерлер (күштік құрылымдар қатарындағы зейнеткерлерді қоса алғанда) –

¹ «БЖЗҚ» АҚ сайтынан «БЖЗҚ негізгі міндеттері қандай?» материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: https://www.enpf.kz/ru/about/press-center/media-about-fund/index.php?ELEMENT_ID=2526

зейнетақысының жиынтық мөлшері (жасына қарай немесе еңбек сіңірген жылдар үшін зейнетақыны, базалық зейнетақыны қоса алғанда) жоғалтқан табысты халықаралық стандарттарға сәйкес деңгейде (40% пайыздан кем емес) алмастыруды қамтамасыз еткен жағдайда, БЖЗҚ-дағы зейнетақы жинақтарының қалған сомасының 50 пайызынан аспайтын шекте;

3) сақтандыру компанияларымен өмір бойғы аннуитеттік төлемдерді қамтамасыз ететін зейнетақы аннуитеті шарттарын жасаған тұлғалар.

Сонымен қатар 1), 3) санаттарға кіретін тұлғалардың өздерінің зейнетақы жинақтарын инвестициялық портфельді басқарушының сенімгерлік басқаруына аударуға құқығы бар.

1. Зерттеу мақсаты

Осы зерттеу мақсаттары:

1) Қазақстан халқының зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау;

2) «БЖЗҚ» АҚ-ға халық сенімінің деңгейін анықтау.

Зерттеу міндеттері:

1) Қазақстан халқының зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін жынысы/жасы/тұратын жері/әлеуметтік мәртебесі тұрғысынан төмендегі топтар бойынша бағалау:

1.1. Қаржылық сауаттылықтың базалық деңгейі. Төмендегі белгілер бойынша топқа тиесілілікті анықтау:

- зейнетақымен қамсыздандыру жауапкершілігі туралы түсінік;
- ҚР-дағы зейнетақы жүйесінің құрамдас бөліктері/Қазақстанда зейнетақының неден құралатыны туралы білу;
- БЖЗҚ-дан төленетін төлемдердің түрлері, мөлшері және қалыптасу көзі туралы білу;
- БЖЗҚ-ның салымшыларды зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы хабардар ету міндеті туралы білу;
- ҚР-да зейнетке шығу жасы туралы білу.

1.2. Қаржылық сауаттылықтың тереңдетілген деңгейі. Төмендегі белгілер бойынша топқа тиесілілікті анықтау:

- зейнетақы активтерін инвестициялау туралы білу;
  - зейнетақы төлемдерін есептеуді білу;
  - зейнетақы аннуитеті туралы білу;
  - жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі салынатын салық туралы білу;
  - зейнетақы жинақтарының мемлекеттік кепілдігі туралы білу.
- 2) «БЖЗҚ» АҚ-ға сенім деңгейін жынысы/жасы/тұратын жері/әлеуметтік мәртебесі тұрғысынан топтар бойынша бағалау.

Сонымен қатар респонденттердің соңғы жаңалықтар туралы хабардар болуы, оның ішінде салымшылардың белгілі бір санаттары үшін өз зейнетақы жинақтарын тұрғын үй сатып алуға, емделуге, басқарушы компанияға аударуға пайдалану құқығы, сондай-ақ осы жаңалықтың зейнетақы жүйесіне және БЖЗҚ-ға халық сенімінің деңгейін арттыруға әсері сарапталды.

2. Зерттеу нысаны және мәні

Зерттеу нысаны: Қазақстан Республикасының ауылдық және қалалық жерлерде тұратын ересек (18 жастан асқан) тұрғындары.

Зерттеу мәні: азаматтардың Қазақстанның зейнетақы жүйесіне және БЖЗҚ-ға көзқарасы, халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау.

3. Жұмыс гипотезалары:

1. БЖЗҚ-ға және зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі орташадан жоғары деңгейде тұр.
2. Зейнетақымен камсыздандыру мәселелерінде респонденттер мемлекеттік телевизия сияқты анағұрлым сенімді ақпарат көздеріне сенеді.
3. БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат қолжетімділігі осы ақпараттың респонденттерге қаншалықты түсінікті болатынына байланысты.
4. БЖЗҚ-ға сенім деңгейі Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейіне тікелей байланысты (БЖЗҚ-ға сенім деңгейі мен зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің тікелей тәуелділігі).
5. Зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі мен БЖЗҚ-ға сенім деңгейі респонденттің (оның отбасының) материалдық жағдайына тікелей байланысты.
6. БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты қабылдау (түсіну) деңгейі респонденттің жасына және білім деңгейіне байланысты.
7. Респондент үшін БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың қолжетімділік деңгейі респонденттің білім деңгейіне және жасына тікелей байланысты.

II. ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУДІҢ РӘСІМДІК СИПАТТАМАСЫ

Зерттеу әдістері: Қазақстанның 17 облысы мен республикалық маңызы бар 3 қаласындағы *қала халқына телефон арқылы сауалнама жүргізуді*, сондай-ақ *ауыл халқына сауалнама жүргізуді* қамтитын **аралас** сауалнама түрі қолданылды. Қала және ауыл халқы бөлігінде іріктеу Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының өзекті деректері негізінде бас жиынтыққа пропорционал есептелді.

Іріктеме жиынтық негіздемесі: Стратификацияланған іріктеме жиынтық квоталық (кездейсоқ емес) іріктеме негізінде қалалық және ауылдық жерлерде тұратын тұрғындардан техникалық тапсырмаға сай қалыптастырылды. Іріктеу кезінде респонденттер жасына, әлеуметтік мәртебесіне және біліміне қарай бөлінді.

1. РЕСПОНДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Зерттеу жүргізу мақсаттары үшін іріктеме жиынтық мөлшері

Іріктеме жиынтық мөлшері 3 000 респондентпен анықталды. Төменде Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының (бұдан әрі – ҚР СЖРА ҰСБ) порталында ұсынылған 2022 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша бас жиынтыққа (Қазақстан Республикасы халқының) сай есептелген қалалар мен ауылдар бөлігіндегі іріктеме жиынтық құрылымы берілді.

Аймақ типі бойынша бас және іріктеме жиынтықты өңірлік бөлу

	БАРЛЫҒЫ	Қала халқы, адам	Ауыл халқы, адам	БАРЛЫҒЫ	Қала халқы, %	Ауыл халқы, %	Сауалнама саны		
							БАРЛЫҒЫ	қала	ауыл
Қазақстан Республикасы	19 644 067	12 111 041	7 533 026	100,00%	61,65%	38,35%	3 000	1 850	1 150
Орталық өңір									
Ақмола	785 809	439 992	345 817	4,00%	3,63%	4,59%	120	67	53
Қарағанды	1 134 404	920 839	213 565	5,77%	7,60%	2,84%	173	140	33
Ұлытау	221 045	174 616	46 429	1,13%	1,44%	0,62%	34	27	7
Астана қ.	1 328 535	1 328 535	0	6,76%	10,97%	0,00%	203	203	0
Батыс өңір									
Ақтөбе	923 371	687 522	235 849	4,70%	5,68%	3,13%	141	105	36
Атырау	687 599	379 662	307 937	3,50%	3,13%	4,09%	105	58	47
Батыс Қазақстан	685 673	384 667	301 006	3,49%	3,18%	4,00%	105	59	46
Маңғыстау	757 908	342 669	415 239	3,86%	2,83%	5,51%	116	53	63
Шығыс өңір									
Абай	610 727	369 284	241 443	3,11%	3,05%	3,21%	93	56	37
Шығыс Қазақстан	731 293	483 081	248 212	3,72%	3,99%	3,29%	112	74	38
Солтүстік өңір									
Қостанай	832 843	513 570	319 273	4,24%	4,24%	4,24%	127	78	49
Павлодар	755 057	532 592	222 465	3,84%	4,40%	2,95%	115	81	34
Солтүстік Қазақстан	535 648	258 669	276 979	2,73%	2,14%	3,68%	82	40	42
Оңтүстік өңір									
Жамбыл	1 213 897	524 640	689 257	6,18%	4,33%	9,15%	185	80	105
Қызылорда	829 258	388 883	440 375	4,22%	3,21%	5,85%	127	60	67
Түркістан	2 105 276	514 769	1 590 507	10,72%	4,25%	21,11%	322	79	243
Алматы	1 492 327	242 229	1 250 098	7,60%	2,00%	16,59%	228	37	191
Жетісу	698 987	310 412	388 575	3,56%	2,56%	5,16%	106	47	59
Алматы қ.	2 135 365	2 135 365	0	10,87%	17,63%	0,00%	326	326	0
Шымкент қ.	1 179 045	1 179 045	0	6,00%	9,74%	0,00%	180	180	0

Зерттеу сауалнамасына сай жынысына, жас топтарына, сондай-ақ қоныстану типіне қарай іріктеме жиынтық мөлшері төменде берілді.

Іріктеме жиынтықты отбасылық жағдайға қарай бөлу зерттеу барысында анықталатын болады, себебі Зерттеу сауалнамасында көрсетілген бөлуге сай отбасылық жағдайға қарай ҚР СЖРА ҰСБ ресми статистикасы жүргізілмейді.

2-кесте

Респонденттерді жынысына, жас топтарына, отбасылық жағдайына және қоныстану типіне қарай бөлу

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы		Саны
Барлығы		3 000
Жынысы	Ерлер	1 456
	Әйелдер	1 544
Жасы	18-29 жас	865
	30-39 жас	846
	40-49 жас	593
	50-59 жас	489
	60-65 жас	207
Отбасылық жағдайы	Бойдақтар	Зерттеу нәтижесі бойынша анықталатын болады
	Үйленгендер	
	Ажырасқандар	
	Жесір қалғандар	
Қоныстану типі	Қала	1 850
	Ауыл	1 150

Іріктеме жиынтықтың жас-жыныстық құрамының толық талдамасы төмендегі кестеде берілді:

3-кесте

Іріктеме жиынтықтың жас-жыныстық құрамының толық талдамасы

Респонденттердің әлеуметтік-демографиялық сипаттамасы	Саны	%
Барлығы, респонденттер, оның ішінде:	3 000	100,00%
Ерлер, оның ішінде:	1 456	48,53%
18-29 жас	434	14,47%
30-39 жас	419	13,97%
40-49 жас	289	9,63%
50-59 жас	223	7,43%
60-65 жас	91	3,03%
Әйелдер	1 544	51,47%
18-29 жас	431	14,37%
30-39 жас	427	14,23%
40-49 жас	304	10,13%
50-59 жас	266	8,87%
60-65 жас	116	3,87%

Респонденттердің әлеуметтік мәртебесі бөлігіндегі іріктеме жиынтық ҚР СЖРА ҰСБ деректеріне сай бас жиынтыққа пропорционал бөлінді, онда бас жиынтық (халық) жалдамалы қызметкерлер, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар және жұмыссыздар санаттары бойынша бөлінді.

Сонымен қатар ҚР СЖРА ҰСБ деректеріне сай өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың өнімді және өнімсіз өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық болып бөлінетінін атап өту қажет.

Алайда, оңайлату мақсатында, сондай-ақ нақтылайтын сипаттамалары болмағандықтан, өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық саны жалпы жұмысқа қабілетті халық саны мен жалдамалы және жұмыссыз халық санының сомасы арасындағы айырма ретінде есептелді.

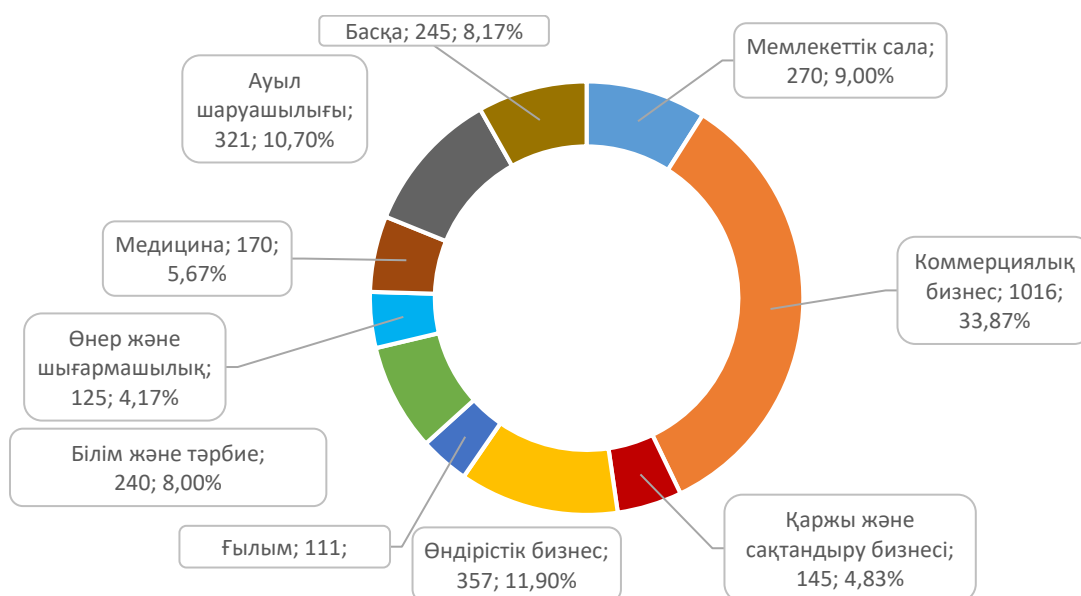
Респонденттерді әлеуметтік мәртебесіне және қоныстану типіне қарай бөлу

	БАРЛЫҒЫ	Жалдамалы қызметкерлер, адам	Жалдамалы қызметкерлер, %	Жұмыссыздар, адам	Жұмыссыздар, %	Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, адам	Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, %
Қазақстан Республикасы	3 000	2 076	69,10%	145	4,90%	779	26,00%
Орталық өңір							
Ақмола	120	90	75,40%	6	4,80%	24	19,80%
Қарағанды	173	110	63,60%	8	4,50%	55	31,90%
Ұлытау	34	24	67,90%	1	4,20%	9	27,90%
Астана қаласы	203	147	71,90%	9	4,70%	47	23,40%
Батыс өңір							
Ақтөбе	141	99	70,10%	7	4,80%	35	25,10%
Атырау	105	80	76,60%	5	4,80%	20	18,60%
Батыс Қазақстан	105	74	70,00%	5	5,00%	26	25,00%
Маңғыстау	116	88	75,50%	6	5,10%	22	19,40%
Шығыс өңір							
Абай	93	63	68,30%	5	4,90%	25	26,80%
Шығыс Қазақстан	112	76	67,50%	5	4,80%	31	27,70%
Солтүстік өңір							
Қостанай	127	92	72,50%	6	4,80%	29	22,70%
Павлодар	115	80	70,00%	6	4,80%	29	25,20%
Солтүстік Қазақстан	82	56	68,60%	4	4,80%	22	26,60%
Оңтүстік өңір							
Жамбыл	185	131	70,60%	9	5,00%	45	24,40%
Қызылорда	127	82	64,40%	6	4,90%	39	30,70%
Түркістан	322	208	64,50%	16	5,10%	98	30,40%
Алматы	228	165	72,50%	11	4,80%	52	22,70%
Жетісу	106	76	71,60%	5	4,80%	25	23,60%
Алматы қаласы	326	225	68,90%	16	5,00%	85	26,10%
Шымкент қаласы	180	110	60,90%	9	5,00%	61	34,10%

Зерттеуге 3 000 респондент қатысты, бұл ретте респонденттердің басым бөлігі (1 016 немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санынан 33,87%) коммерциялық бизнес саласында жұмыс істейді.

1-диаграмма

Респонденттерді қызмет саласына қарай бөлу (№32 сұрақ)

Топ санына қарай келесі кезектегі респонденттердің топтары:

- өндірістік бизнесте жұмыс істейтін қызметкерлер – 357 респондент немесе 11,90%;
- ауыл шаруашылығы саласында жұмыс істейтін қызметкерлер – 321 респондент немесе 10,70%;
- мемлекеттік сала қызметкерлері – 270 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санынан 9,00%.

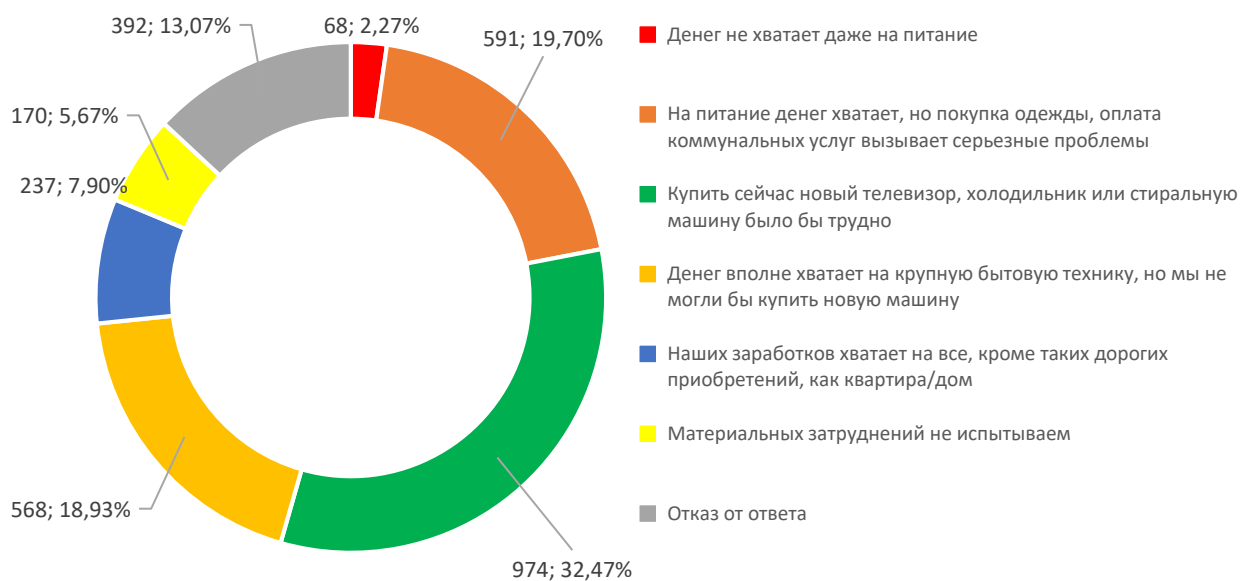
Ең азы ғылым саласында жұмыс істейтін адамдар – 111 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санының 3,70%-ы өзін осы қызмет саласына жатқызады.

Респонденттерді материалдық жағдайына қарай бөлу бөлігінде респонденттердің басым бөлігі өздерін табысы жеткілікті деңгейдегі адамдар қатарына жатқызды, алайда жаңа тұрмыстық техника сатып алу оңай болмайды деп есептейді (№33 сұрақтың 3-нұсқасы «Қазір жаңа теледидар, тоңазытқыш немесе кір жуатын машина сатып алу қиын болар еді») – бұл қатарға өздерін 974 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санының 32,47%-ы жатқызды.

Респонденттердің материалдық жағдайын анықтайтын екінші кеңінен танымал жауап – 2-нұсқа. «Азық-түлікке ақша жеткілікті, бірақ киім сатып алу, коммуналдық қызметтер ақысын төлеу үлкен қиындық туғызады» – 591 респондент немесе 19,70%.

Ең азы белгілі бір материалдық қиындықтары бар екенін атап өткен және респондент табысы «тіптен азық-түлікке жетпейді» дегендер болды – мұндайлар 68 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санынан 2,27%.

Респонденттерді материалдық жағдайына қарай бөлу (№33 сұрақ)

Осылайша, негізгі базалық қажеттілікті өтей алатын орташа табысы бар респонденттер саны (3-ші және 4-нұсқалар) – 1 542 адам немесе 51,40%.

2. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫМЕН ҚАМСЫЗДАНДЫРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН БАҒАЛАУ

Зерттеу сауалнамасындағы сұрақтардың негізгі блогы Қазақстан халқының зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылығын анықтауға, сондай-ақ Қазақстанның зейнетақы жүйесіне және оның операторы ретінде «БЖЗҚ» АҚ-ға сенім деңгейін анықтауға бағытталған 25 сұрақтан тұрады. Осылайша:

- 1) 1-ден 19-ға дейінгі сұрақтар халықтың қаржылық сауаттылығын анықтауға бағытталған сұрақтар санатына жатады,
- 2) 20-дан 25-ке дейінгі сұрақтар халықтың зейнетақы жүйесіне және «БЖЗҚ» АҚ-ға сенім деңгейін анықтауға бағытталған.

Зерттеуге қойылған талаптарға сай осы зерттеудің екі мақсатының бірі – халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау.

Бұл ретте осы әлеуметтік зерттеу аясында ұсынылған Техникалық тапсырмаға сай Қазақстан халқының зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау қажет.

Қаржылық сауаттылық деңгейін базалық және тереңдетілген деген екі деңгей бойынша сараптау ұсынылды.

Қаржылық сауаттылықтың **базалық деңгейі** мынадай компоненттерді қамтитын болады:

- зейнетақымен қамсыздандыру жауапкершілігі туралы түсінік;
- ҚР-дағы зейнетақы жүйесінің құрамдас бөліктері туралы білу / Қазақстанда зейнетақы неден тұрады;
- БЖЗҚ-дан төленетін төлемдердің түрлері, мөлшері және қалыптасу көзі туралы білу;
- БЖЗҚ-ның салымшыларды зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы хабардар ету міндеті туралы білу;
- ҚР-да зейнетке шығу жасы туралы білу.

Қаржылық сауаттылықтың **тереңдетілген деңгейі** мынадай компоненттерді қамтитын болады:

- зейнетақы активтерін инвестициялау туралы білу;
- зейнетақы төлемдерін есептеуді білу;
- зейнетақы аннуитеті туралы білу;
- жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі салынатын салық туралы білу;
- зейнетақы жинақтарының мемлекеттік кепілдігі туралы білу.

Қаржылық сауаттылықтың **базалық деңгейі** Зерттеу сауалнамасының негізгі блогының мынадай сұрақтарымен берілді:

№1 сұрақ: Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатыңыздың негізі неде деп ойлайсыз?

№2 сұрақ: Елімізде зейнетақы төлемдерінің қандай түрлері бар екенін атап өтіңізші?

№4 сұрақ: БЖЗҚ немен айналысады?

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз?

№6 сұрақ: Қазақстанда зейнетке шығатын жас (зейнет жасы) қандай?

№7 сұрақ: Соңғы 12 ай үшін БЖЗҚ-ға аударым жасадыңыз ба?

№8 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жинақтарыңыздың сомасын біліп тұрасыз ба?

№9 сұрақ: Соңғы 12 айда БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаландыңыз ба?

№10 сұрақ: Соңғы 12 айда БЖЗҚ кеңселерінде Сізге қызмет көрсетілді ме?

№11 сұрақ: Өзіңіздің жеке зейнетақы шотыңыздың жай-күйі туралы қалай білуге болады?

Қаржылық сауаттылықтың тереңдетілген деңгейі Зерттеу сауалнамасының мынадай сұрақтарымен берілді:

№3 сұрақ: Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін кім инвестициялайды?

№12 сұрақ: Зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатынын және инвестициялық табыс есебінен көбейетінін білесіз бе?

№13 сұрақ: Сіздің зейнетақы жинақтарыңызға инвестициялық табыс қалай есептеледі?

№15 сұрақ: Зейнетақы аннуитетін сатып алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аударуға кім құқылы?

№16 сұрақ: Зейнетақы төлемдеріне салық салына ма?

Респонденттерге қосымша сұрақтар қойылды, онда:

1) Қате тұжырымды көрсетіңіз (№14 сұрақ):

1. БЖЗҚ-дан тұрақты зейнетақы төлемдері тек зейнет жасына толған соң не 1-2 топтағы мерзімсіз мүгедектік белгіленген кезде жүзеге асырылады;
2. Сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасап, оған БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын аударса, зейнет жасына толғанға дейін зейнетақы жинақтары есебінен ай сайынғы зейнетақы төлемдерін ала бастауға болады;
3. БЖЗҚ-дан өз зейнетақы жинақтарыңызды кез келген жаста және кез келген мақсатта алуға болады;
4. БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарының бір бөлігін зейнет жасына толғанға дейін тұрғын үй жағдайын жақсарту және / немесе емделу ақысын төлеу мақсатында алуға болады.

2) Әр түрлі зейнетақы жарналары арасынан бір дұрыс жауапты қою керек:

№17 сұрақ: Мемлекет ... қатысты зейнет жасына толған сәтте жинақталған инфляцияны ескеріп, зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдік береді.

1. зейнетақы жарналарының міндетті және ерікті түрлеріне;
2. зейнетақы жарналарының тек міндетті түрлеріне;
3. зейнетақы жарналарының тек ерікті түрлеріне.

3) Тұжырымның дұрыс немесе қате екенін көрсетіңіз:

№18 сұрақ: Тұжырымның ДҰРЫС немесе ҚАТЕ екенін көрсетіңіз?

1. Мемлекеттік базалық зейнетақы төлемінің мөлшері БЖЗҚ-ға міндетті зейнетақы жарналарының тұрақты төленуіне байланысты;

2. Зейнет жасына толған кезде зейнетақы жинақтарының төлемі үшін ХҚО-ға өтініш беру керек;

3. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдар белгілі бір заңнамалық жағдайларда бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналарын өздері төлей алады;

4. Тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделуге біржолғы зейнетақы төлемін алуға өтініш берген кезде ЖТС төлеуді зейнет жасына толғанша кейінге қалдыруға болады;

5. Зейнетақы жинақтары – салымшының меншігі, бірлесіп жинаған мүлікке жатпайды, мұраға қалдыруға болады және оларға үшінші тұлғалар шектеу қоя алмайды.

4) Зейнетақы жүйесінің қағидаттары туралы хабардар болуды не хабардар болмауды көрсету керек:

№19 сұрақ: Тұжырымдарға БІЛЕМІН немесе БІЛЕЙМІН деп жауап беріңіз.

1. БЖЗҚ-ның әрбір салымшы бойынша зейнетақы жинақтарын жеке есепке алуды жүргізетінін және салымшыларды жинақтар туралы жыл сайын хабардар ететінін білесіз бе?

2. Жинақтаушы зейнетақы жүйесі, өз жинақтарыңыз және БЖЗҚ есептілігі туралы барлық қажетті ақпаратты www.enpf.kz сайтынан табуға болатынын білесіз бе?

3. ЖЗЖ туралы кез келген сұрақ туындаған кезде www.enpf.kz сайтында көрсетілген телефондар арқылы БЖЗҚ-ға хабарласу немесе өз сұрағыңызды әлеуметтік желілерде қою керек екенін білесіз бе?

4. Тұрғын үй жағдайын жақсарту, емделу және/немесе инвестициялық портфельді басқару бойынша компанияға аудару үшін жинақтардың бір бөлігін пайдалануға болатынын білесіз бе?

5. www.enpf.kz сайтындағы зейнетақы калькуляторы арқылы өз зейнетақыңызды болжамды есептеуге болатынын білесіз бе?

6. Зейнетақы активтері бойынша тарихи жинақталған кірістіліктің жинақталған инфляция деңгейінен асып түсетінін білесіз бе?

7. Ерікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан төленетін төлемдерді алғашқы жарна түскен күннен бастап 5 жыл өткен соң ала беруге болатынын білесіз бе?

Жоғарыда көрініп тұрғандай, жауап құрылымы басқаша соңғы үш сұрақ (білу/білмеу, хабардар болу/хабардар болмау және дұрыс/қате) зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы сараптамалық білімді анықтауға бағытталған.

2.1. Қаржылық сауаттылықтың базалық деңгейі

2.1.1. Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқаттың негізгі көздері туралы халық пікірі

Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқаттың негізгі көзіне қатысты халық пікірі Зерттеу сауалнамасының «Қаржылық сауаттылық деңгейі» негізгі блогының «Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатыңыздың негізі неде деп ойлайсыз?» деген бірінші сұрағында көрсетілген.

Респонденттің қаржылық әл-ауқатының болашақ көзіне қатысты пікірі мен үмітін көрсететін бірнеше стандарт жауап нұсқасы респонденттерге ұсынылды.

Бұл ретте, төмендегі сауалнама нәтижесінен көрініп тұрғандай, респонденттерге мемлекеттік институттардан (БЖЗҚ), мемлекеттен немесе өзінің кәсіпкерлік дағдылары мен жеке жинақтарынан (өз бизнесінен немесе БЖЗҚ-дағы жинақтардан басқа өзге де жинақтарынан) немесе үшінші тұлғалардан (отбасы, туыстары) күтетін үмітті көрсететін жауап нұсқалары ұсынылды.

Бұл мәселе зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтауға жанама байланысты және сұрақтың қойылуынан көрініп тұрғандай, зейнет жасында қаржылық әл-ауқатты қамтамасыз етудің негізгі көздері туралы халық **пікірін** анықтауға бағытталған.

Аталған сұрақтың негізгі мақсаты – респонденттердің зейнет жасындағы өз болашағы үшін жеке жауапкершілігін қаншалықты түсінетінін және оған қаншалықты көңіл бөлетінін анықтау.

«Қаржылық сауаттылық деңгейі» блогы сұрақтарының көпшілігіне қарағанда, бұл сұрақ «дұрыс» жауапты білдірмейді және зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтауға тікелей бағытталмаған.

Халық арасында жүргізілген сауалнама халықтың басым бөлігі қаржылық әл-ауқатының негізгі көзі БЖЗҚ-дағы өздерінің зейнетақы жинақтары болады деген пікірді ұстанатынын көрсетіп отыр – 1 426 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санынан 47,53%.

Респонденттердің пікірінше, маңыздылығы бойынша екінші орында БЖЗҚ-дағы жинақтардан басқа өзге жинақтар түр – жалпы сауалнамаға қатысқандар санынан 16,99% (490 респондент). Үшінші жиі кездесетін жауап «мемлекеттен зейнетақы» нұсқасы – 14,77% немесе 443 респондент осы жауап нұсқасын таңдады.

327 респондент (10,90%) өз бизнесіне сенім артады, 234 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санының 7,80%-ы отбасының немесе туыстарының қолдауына сенеді.

3-диаграмма

№1 сұрақ: Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатыңыздың негізі неде деп ойлайсыз?

Бұл ретте, жоғарыда көріп отырғанымыздай, респонденттер сақтандыру төлемдерін мүлдем ескермейді – бұл жиі кездесетін жауаптың ең азы, оны небәрі 60 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқан халық санының 2,00%-ы берген.

ҚР-дағы зейнетақы жүйесінің құрамдас бөліктері/Қазақстандағы зейнетақының құрамдас бөліктері туралы білімді анықтауға арналған сұрақтар

Респонденттердің пікірін анықтауға бағытталған және «дұрыс» жауаптарды білдірмейтін алдыңғы сұрақтардан айырмашылығы, төмендегі сұрақтардың бір немесе бірнеше дұрыс жауабы болуы мүмкін.

Қазір Қазақстанда **базалық, міндетті және ерікті деңгейлерден** тұратын көп деңгейлі зейнетақы жүйесі жұмыс істейді:

- 1) **бірінші деңгей (базалық)** – мемлекеттік базалық және ортақ зейнетақы төлемдері (республикалық бюджет);
- 2) **екінші деңгей (міндетті)** – міндетті зейнетақы жарналары, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары есебінен бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан төленетін зейнетақы төлемдері;
- 3) **үшінші деңгей (ерікті)** – ерікті зейнетақы жарналары есебінен төлемдер.

Базалық (бірінші) деңгейде мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі көзделген, ол азаматтарға және республика аумағында тұрақты тұратын адамдарға зейнет жасына толған кезде тағайындалады және ортақ және/немесе жинақтаушы зейнетақы алатынына қарамастан жүзеге асырылады, сондай-ақ 1998 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша жиналған еңбек өтіліне қарай республикалық бюджет есебінен төленетін **ортақ зейнетақы** көзделген.

Заңмен ортақ зейнетақыны есептеу үшін қабылданатын орташа айлық табыстың (ОАТ) шекті мөлшері (жыл сайын республикалық бюджет туралы заңмен белгіленетін айлық есептік көрсеткіштің 46 еселенген шегінде есепке алынады), сондай-ақ зейнетақы

төлемінің ең жоғарғы мөлшерін шектеу (ОАТ-дан 75 %) ² көзделген.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 18 маусымдағы № 841 Жарлығымен бекітілген 2030 жылға дейін Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін әрі қарай жаңғырту тұжырымдамасына сәйкес ортақ зейнетақы мөлшерлерін қолайлы деңгейде ұстап тұру үшін олардың мөлшері инфляция деңгейінен екі пайыз асырып, жыл сайын индекстеледі.

Екінші (міндетті) деңгейде қызметкерлердің зейнетақы жинақтары есебінен бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан (бұдан әрі – БЖЗҚ) төлем бар.

Барлық жұмыс істейтін адамның міндетті зейнетақы жарналарын аударуын көздейтін жинақтаушы зейнетақы жүйесіне көшуге байланысты әрбір жұмыс беруші БЖЗҚ-да ашылған қызметкердің жеке зейнетақы шотына МЗЖ-ны қызметкердің ай сайынғы табысынан 10% мөлшерінде (*ең төменгі жалақының 50 еселенген мөлшерінен аспайтын*) тұрақты аударуға міндетті.

Заңның 31-бабына сәйкес зейнетақы төлемдеріне құқық БЖЗҚ-да зейнетақы жинақтары бар адамдарға:

1) зейнет жасына толған кезде – ерлер үшін 63 жас, әйелдер үшін 2022 жылы 60,5 жас;

2) салымшы 45 жасқа толғанда зейнетақы аннуитеті шартын жасау арқылы ең төменгі күнкөріс деңгейі шамасының 70%-нан төмен емес төлемді қамтамасыз етуге зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде беріледі.

Бұл ретте бірінші ай сайынғы сақтандыру төлемін сақтандыру ұйымы сақтанушы ерлер 55 жасқа, әйелдер 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап 52,5 жасқа толғанда жүзеге асырады;

3) егер мүгедектігі мерзімсіз болып белгіленсе, бірінші және екінші топтардағы мүгедектерге;

4) Қазақстан Республикасының аумағынан тысқары тұрақты тұратын жерге кеткен шетелдіктерге және кету дерегін растайтын құжаттар берген азаматтығы жоқ адамдарға берілген.

«Бір жолғы» алу құқығы, яғни БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемін бірден алу құқығы жалпы зейнетақы жинақтарының сомасы ең төменгі зейнетақының 12 еселенген мөлшерінен аспайтын тұлғаларға беріледі (2022 жылы – 555 624 теңге).

Егер жеке зейнетақы шотындағы зейнетақы жинақтарының қалдығы кезекті ай сайынғы төлем жасалған соң ең төменгі күнкөріс деңгейінің 70%-ынан кем сома болса, бұл қалдық кезекті төлем сомасымен бірге төленеді.

Сонымен қатар жинақтардың барлық сомасын құжаттардың толық топтамасын ұсынған кезде ТТЖ-ға кеткендер және БЖЗҚ-да жинақтары бар салымшы (алушы) қайтыс болған жағдайда, мұрагерлер бірден алады.

Міндетті зейнетақы жарналары, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтарына төлемге құқық алған сәттегі инфляция деңгейін ескеріп, міндетті зейнетақы жарналарын, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын сақтау бойынша кепілдік қолданылады.

Үшінші (ерікті) деңгей – ерікті зейнетақы жарналары есебінен төлемдер.

Ерікті зейнетақы жарналары – салымшылардың өз бастамасы бойынша БЖЗҚ-ға және (немесе) ерікті жинақтаушы зейнетақы қорына өзі немесе үшінші тұлғалар үшін салатын ақшасы. Олардың мөлшерлемесі, төлеу кезеңі ерікті зейнетақы жарналары есебінен зейнетақымен қамсыздандыру туралы шартпен анықталады.

Ерікті зейнетақы жарналарының салымшылары – өз қаражаты есебінен ерікті

---

² Қазақстан Республикасының Кәсіби бухгалтерлер палатасының деректері. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <http://accountant.kz/index.php?newsid=1089>

зейнетақы жарналарын³ салатын жеке немесе заңды тұлға.

2.1.2. Респонденттердің зейнетақы жүйесі саласындағы жекелеген институттардың функциялары туралы хабардар болуы:

а. БЖЗҚ негізгі функциялары туралы білу

Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы № 105-V «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңының 34-бабына сай БЖЗҚ міндетті зейнетақы жарналарын, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарын, ерікті зейнетақы жарналарын тартуды жүзеге асырады және зейнетақы төлемдерін жүзеге асыруды қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар БЖЗҚ құрудың негізгі міндеттері мен мақсаттары⁴:

– салымшылардың зейнетақы шоттарын тиісінше есепке алу, олардың жай-күйін бақылау, салымшылардың табиғи қозғалысына (кету, зейнет жасына толу және т.б.) байланысты өз уақытында өзгерістер енгізу және зейнетақы жарналарын салу, зейнетақы активтерін инвестициялау, зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

– зейнетақы активтерінің инвестициялық кірістілігін қадағалау;

– зейнетақы жинақтарының төлемін жүзеге асыру.

Респонденттерге БЖЗҚ негізгі функциялары туралы хабардар болу деңгейін анықтау аясында төменде берілген **жауаптың бір нұсқасын** таңдау ұсынылды:

1. Салымшылардың міндетті және ерікті зейнетақы жарналарын жинайды, зейнетақы жинақтарының жеке есебін жүргізеді, зейнетақы жинақтары есебінен зейнетақы төлемдерін жүзеге асырады;
2. Зейнетақы жинақтарының құнын сақтау және көбейту үшін зейнетақы активтерін инвестициялайды;
3. «Бір терезе» қағидаты бойынша халыққа барлық мемлекеттік қызметтерді көрсетеді;
4. Басқасы.

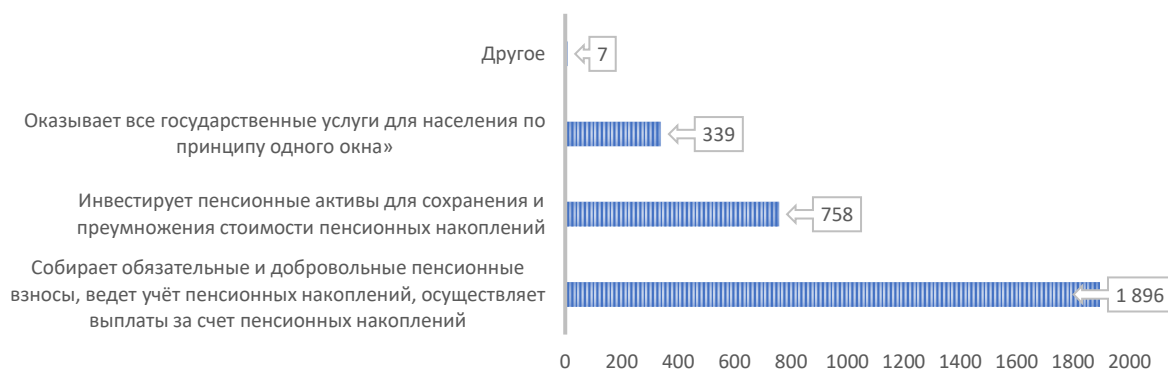
Жүргізілген сауалнамаға сай респонденттердің басым бөлігі – 1 896 адам (респонденттердің жалпы санының 63,20%-ы) – салымшылардың міндетті және ерікті зейнетақы жарналарын шоғырландыру (жинау), зейнетақы жинақтарының жеке есебін жүргізу, зейнетақы жинақтары есебінен зейнетақы төлемдерін жүзеге асыру болып табылатын «БЖЗҚ» АҚ функциясын дұрыс анықтап отыр (1-нұсқа).

Респонденттердің екінші кең танылған жауабы – 2-нұсқа «Зейнетақы жинақтарының құнын сақтау және көбейту үшін зейнетақы активтерін инвестициялайды». Бұл нұсқаны 758 респондент (сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 25,27%-ы) таңдады.

³ Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің деректері. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.enbek.gov.kz/ru/node/272867>

⁴ «БЖЗҚ» АҚ сайтынан «БЖЗҚ негізгі міндеттері қандай?» материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: https://www.enpf.kz/ru/about/press-center/media-about-fund/index.php?ELEMENT_ID=2526

№4 сұрақ: БЖЗҚ немен айналысады?

Респонденттердің айтарлықтай аз саны – 339 (11,30%) респондент «БЖЗҚ» АҚ функциясы «бір терезе» қағидаты бойынша халыққа барлық мемлекеттік қызметтерді көрсету деп санайды (3-нұсқа).

Жалпы, жоғарыда көрініп тұрғандай, респонденттердің басым бөлігі БЖЗҚ-ның негізгі функциялары туралы хабардар, бұл респонденттердің БЖЗҚ-ның жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі рөлін жалпы түсінетіндігін көрсетеді.

Бұл ретте осы Қорытындының 5-бөлімі респонденттің жасы, қызмет саласы, материалдық жағдайы, білімі және қоныстану типі (қала-ауыл) сияқты әлеуметтік-демографиялық факторлар респонденттің БЖЗҚ функцияларына қатысты пікірін айқындайтын негізгі факторлар емес екенін көрсетіп отыр.

б. Қазақстандағы зейнетақы төлемдерінің түрлері туралы білу.

Келесі сұрақтар БЖЗҚ-дан төленетін төлемдердің негізгі түрлері, мөлшері мен оларды қалыптастыру көздері тұрғысынан халықтың қаржылық сауаттылығының базалық деңгейін анықтауға бағытталған.

Жоғарыда келтірілген ақпаратқа сай, қазіргі уақытта Қазақстанда:

- 1) Қазақстанның барлық азаматтарына кепілді мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі және еңбек өтілі бойынша мемлекеттік еңбек (ортақ) зейнетақысы бар;
- 2) Қызметкердің міндетті зейнетақы жарналарынан, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарынан, ерікті зейнетақы жарналарынан қалыптастырылған меншікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан төленетін зейнетақы төлемдері бар;
- 3) Екі нұсқа да дұрыс;
- 4) Басқасы (көрсетіңіз).

Жауаптар баламалығын шектеу мақсатында респонденттерге бір ғана жауапты таңдау немесе өз нұсқасын көрсету ұсынылды («Басқасы» нұсқасы).

Сауалнаманың №2 сұрағында жоғарыда көрсетілген зейнетақы төлемдерінің барлық түрі болғандықтан, сұрақтың өзі респондентке жауаптың бірнеше нұсқасын белгілеуге мүмкіндік береді, мұндайда респондент тарапынан жауаптардың барлық жоғарыда келтірілген нұсқаларын көрсету «дұрыс» болады (3-нұсқа: Екі нұсқа да дұрыс).

Біз күткендей, респонденттердің басым бөлігі (1 672 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 55,73%-ы) Қазақстанның барлық азаматына кепілді мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі және еңбек өтілі бойынша мемлекеттік еңбек (ортақ) зейнетақысы, сондай-ақ қызметкердің міндетті зейнетақы жарналарынан, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарынан, ерікті зейнетақы жарналарынан қалыптастырылған меншікті зейнетақы жинағы есебінен БЖЗҚ-дан төленетін зейнетақы төлемдері туралы хабардар (3-нұсқа).

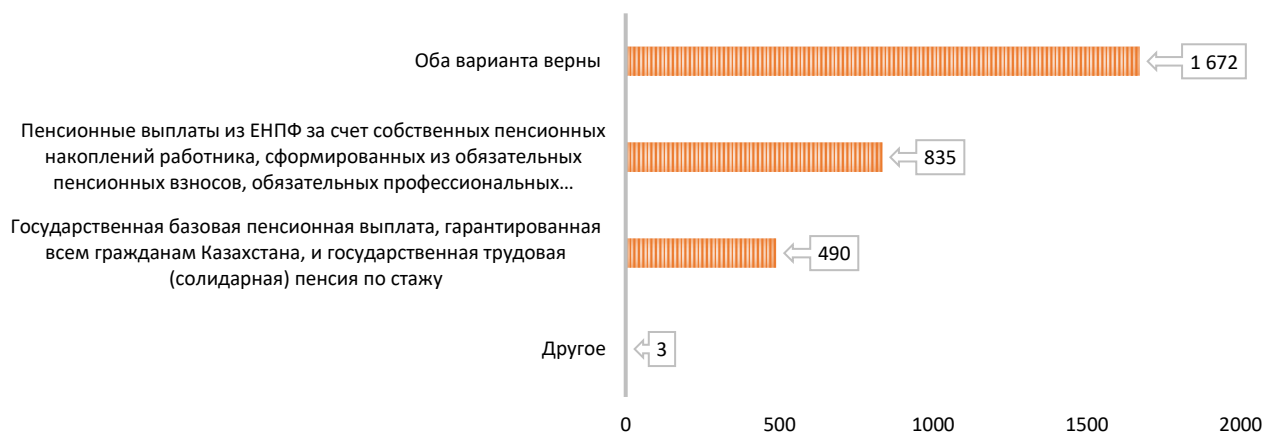
Респонденттер жиі таңдаған екінші жауап (835 респондент немесе 27,83%) – міндетті зейнетақы жарналарынан, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарынан, ерікті зейнетақы

жарналарынан қалыптастырылған қызметкердің меншікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдерін қамтитын жауап нұсқасы (2-нұсқа).

Сәл аз 490 (16,33%) респондент Қазақстанның барлық азаматына кепілді мемлекеттік базалық зейнетақы төлемін және еңбек өтілі бойынша мемлекеттік еңбек (ортақ) зейнетақысын қамтитын жауап нұсқасын таңдады (1-нұсқа).

5-диаграмма

№2 сұрақ: Елімізде зейнетақы төлемдерінің қандай түрлері бар екенін атап өтіңізші?

Қазіргі уақытта еліміздің тұрғындары өтпелі кезеңді бастан өткеруде, 1998 жылға дейін жұмыс өтілі бар халықтың бір бөлігі 1998 жылғы зейнетақы реформалары кезеңіне дейін зейнетақы төлемдерінің жалғыз көзі болған еңбек (ортақ) мемлекеттік зейнетақы жүйесінің болуы туралы хабардар.

Уақыт өте келе базалық мемлекеттік зейнетақыға және міндетті зейнетақы жинақтары бойынша зейнетақы төлемдеріне толық көшу болжануда.

Бұл ауысу респонденттердің қызметкердің меншікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері мен мемлекеттік базалық зейнетақы төлемін (3-нұсқа) не тек қызметкердің меншікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдерін (2-нұсқа) таңдауынан байқалады.

Осылайша, респонденттер қазіргі уақытта мемлекеттік базалық және еңбек (ортақ) зейнетақысына аз сенім артады.

Бұл ретте, 4-сұрақтағыдай, Қазақстанда бар зейнетақы төлемдерінің түрлері туралы респонденттердің хабардар болу корреляциясын талдау респонденттің жасы, қызмет саласы, материалдық жағдайы, білімі және қоныстану түрі (қала-ауыл) сияқты әлеуметтік-демографиялық факторлардың олардың зейнетақы төлемдерінің түрлері туралы білуінен тәуелсіз екенін көрсетті.

Осы мәселе бойынша неғұрлым толығырақ талдау осы зерттеудің 5-бөлімінде келтірілген.

с. БЖЗҚ-дағы жарналар түрлері туралы білу

Зейнетақы жарналарының түрлері туралы негізгі білім респонденттердің «№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз?» сұрағына жауап есебінен алу болжанды.

Бұл сұрақта респонденттерге жауаптардың бірнеше нұсқасын көрсету мүмкіндігі ұсынылды.

Бұл мәселенің қаржылық сауаттылықтың базалық деңгейі сұрақтарының санатына кіретіні, бірақ «БЖЗҚ» АҚ-ға тиісті жарналар деңгейін (%) көрсетуді ұсынатыны ескеріліп, қаржылық сауаттылық деңгейін айқындау мақсаты үшін бұл мәселелер (% үлесін көрсету) қосылмады.

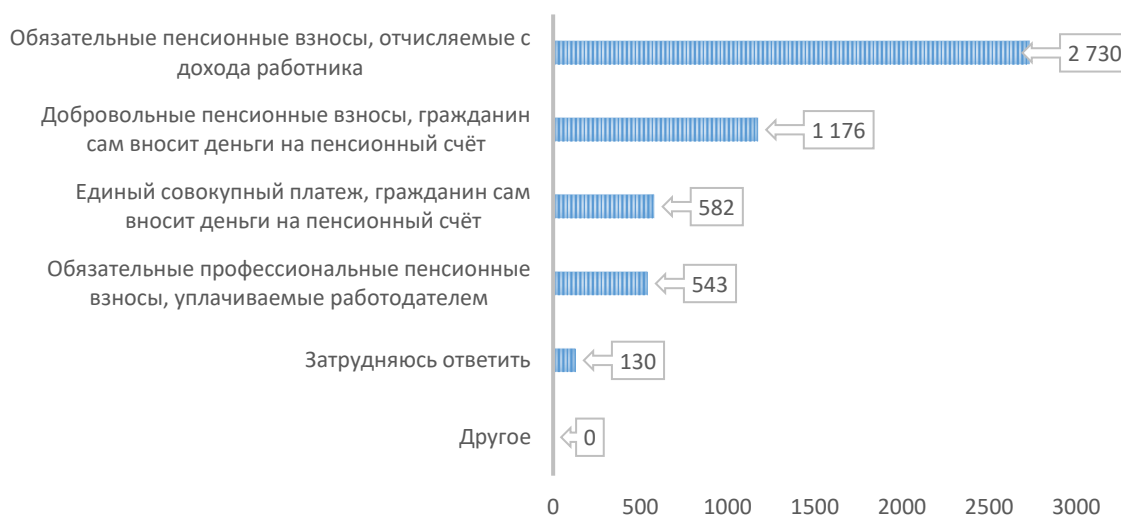
Бұған қарамастан, осы мәселені жалпы талдауда респонденттер көрсеткен жарналар мөлшерінің (%) көрсеткіштері ескерілді.

Зейнетақы төлемдерінің түрлері туралы №2 сұраққа жауап нәтижесін ескерсек, зейнетақы төлемдерінің әртүрлі вариацияларының негізін құрайтын жарналардың түрлері туралы сұраққа жауаптарды бөлу заңды.

Осылайша, респонденттер арасында ең танымал жауап – міндетті зейнетақы жарналары (респонденттер 2 730 рет атады немесе 91,00%) және ерікті зейнетақы жарналары (1 176 немесе 39,20% аталу).

6-диаграмма

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз?

Жарналар түрінің ең көп аталғандарының жиілігі бойынша үшіншісі және төртіншісі (соңғысы) бірыңғай жиынтық төлем және кәсіптік зейнетақы жарналары болып шықты, тиісінше 582 және 543 аталу.

Бұл ретте, бір жауап нұсқасын берген респонденттер – 1 239 адам (барлық сауалнамаға қатысқандардан 41,30%), екі жауап – 1 221 адам (40,70%), үш жауап – 290 адам (9,67%), төрт жауап (яғни зейнетақы жарналарының барлық түрін біледі) – 120 адам (4,00%), 130 адам (4,33%) жауап беруге қиналды немесе зейнетақы жарналарының ешбір түрімен таныс емес.

Ұсынылған жауап нұсқаларының санын бөлу кестесі төменде берілді:

5-кесте

Зейнетақы жарналарының түрлері туралы білу бойынша жауаптарды бөлу

Нұсқа	Саны	Нұсқа	Саны	Нұсқа	Саны	Нұсқа	Саны
1	1 121	1-2	274	1-2-3	63	1-2-3-4	120
2	14	1-3	726	1-2-4	66		
3	88	1-4	199	1-3-4	161		
4	16	2-3	2	2-3-4	0		
		2-4	4				
		3-4	16				

Ескертпе:

- 1-нұсқа – қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналары;
- 2-нұсқа – еңбек жағдайы зиянды жұмыспен айналысатын қызметкерлердің пайдасына жұмыс беруші төлейтін міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары;
- 3-нұсқа – ерікті зейнетақы жарналары, азаматтың өзі және (немесе) жұмыс беруші өз қызметкерінің пайдасына зейнетақы шотына ақша салады;
- 4-нұсқа – бірыңғай жиынтық төлем, азаматтың өзі зейнетақы шотына ақша салады.

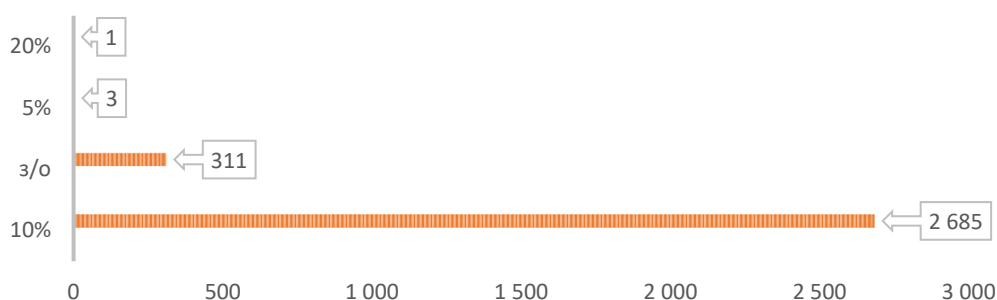
Жоғарыда көрініп тұрғандай, жауаптардың басым бөлігі қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналарын (1 121), сондай-ақ қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналарын және ерікті зейнетақы жарналарын (726) білуге тиесілі.

Бір қызығы, қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналарынан басқа барлық зейнетақы жарналары туралы білетін респонденттер жоқ.

Берілген жауаптарды неғұрлым терең талдау респонденттер зейнетақы жарналарының қандай да бір түрі туралы білсе де, әлі де осы зейнетақы жарналарының нақты мөлшерлерін білмейтінін анық көрсетті.

7-диаграмма

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз? (жауаптар нұсқасы)
Міндетті зейнетақы жарналары (МЗЖ)

Осылайша, респонденттердің басым бөлігі – 2 685 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 89,50%-ы міндетті зейнетақы жарналарының (МЗЖ) 10%-дық деңгейін дұрыс анықтады. 4 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 0,13%-ы МЗЖ деңгейінің дұрыс көрсеткішін басқаша көрсетті. МЗЖ-ның қандай да бір көрсеткішін көрсетуге қиналғандар саны – 311 респондент немесе 10,37%.

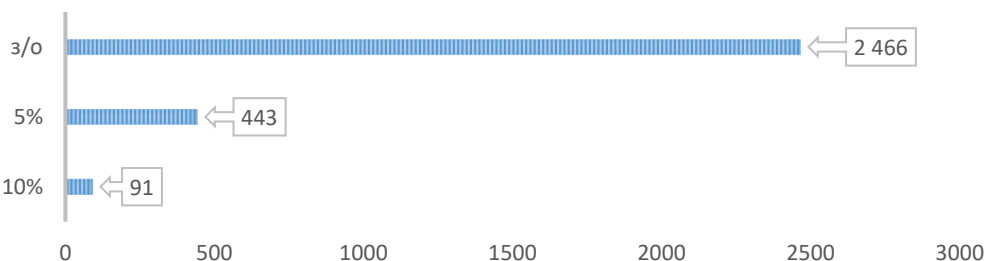
Сонымен қатар, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарының (МКЗЖ) мөлшері туралы хабардар болған респонденттердің саны айтарлықтай аз.

Осылайша, 5% мөлшерінде МКЗЖ деңгейін дәл анықтағандардың саны бар болғаны 443 респондентті немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 14,77%-ын құрады. Екінші жиі кездесетін жауап «10%» болды – 91 респондент немесе респонденттердің жалпы санының 3,03%-ы осы жауап нұсқасын көрсетті.

Бұл ретте респонденттердің басым бөлігі – немесе 2 466 респондент (82,20%) ең болмағанда МКЗЖ болжамды көрсеткішін дәл көрсете алмады.

8-диаграмма

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз? (жауаптар нұсқасы)
Міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (МКЗЖ)

Сонымен қатар, жоғарыда көрсетілгендей респонденттердің МКЗЖ деңгейі туралы хабарының аз болғанына қарамастан, респонденттердің бір бөлігі 5% мөлшеріндегі МКЗЖ көрсеткішін дұрыс көрсетті.

Егер қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналарына (МЗЖ) және қызметкерлер үшін меншікті қаражаты есебінен жұмыс беруші төлейтін

міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарына (МКЗЖ) қатысты заңнамада бекітілген белгілі бір көрсеткіш (тиісінше 10% және 5%) болса, ал азаматтың өзі зейнетақы шотына салатын ерікті зейнетақы жарналарына қатысты жағдай белгісіз сипатқа ие.

Осылайша, «ҚР-да зейнетақымен қамсыздандыру туралы» ҚР заңының 27-бабына сәйкес:

1. Ерікті зейнетақы жарналарын бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына және (немесе) ерікті жинақтаушы зейнетақы қорына салымшылар-жеке тұлғалар ерікті зейнетақы жарналары есебінен зейнетақымен қамсыздандыру туралы шарт жасаған кезде өз табысы есебінен өз пайдасына салады.

2. Ерікті зейнетақы жарналарының салымшысы ерікті зейнетақы жарналарын төлеу үшін Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорын және (немесе) ерікті жинақтаушы зейнетақы қорын таңдауға құқылы.

3. Жеке және заңды тұлғалар алушының пайдасына ерікті зейнетақы жарналарының салымшылары бола алады.

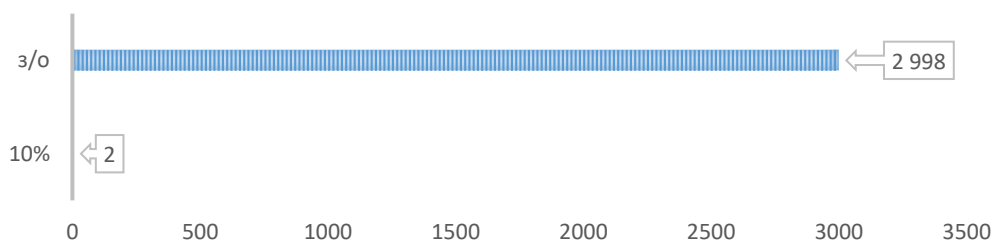
4. Ерікті зейнетақы жарналарының мөлшері мен төлеу кезеңділігін жеке және заңды тұлға өз бетінше белгілейді.

Осылайша, ерікті зейнетақы жарналарының мөлшерлемесін келісу бөлігіндегі ескертпе (жоғарыдағы 4-тармақты қараңыз) көп немесе аз мөлшерлеме қолдануға негіз болады.

Жоғарыда көрсетілгенге байланысты бұл мәселе респонденттердің қаржылық сауаттылық деңгейін айқындау кезінде есепке алынбады.

9-диаграмма

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз? (жауаптар нұсқасы)
Ерікті зейнетақы жарналары (ЕЗЖ)

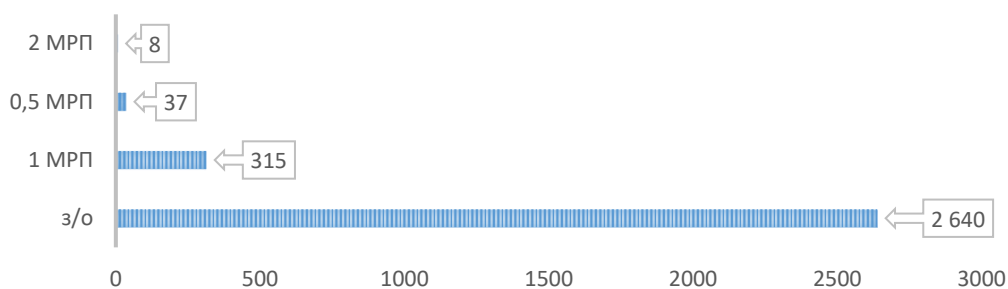

Сонымен қатар, респонденттердің басым бөлігі (2 998 адам немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 99,93%-ы) ерікті зейнетақы жарналарының мөлшері туралы сұраққа қандай да бір жауап беруге қиналды. 10% ЕЗЖ мөлшері туралы тек 2 респондент көрсетті.

Бірыңғай жиынтық төлем (БЖТ) мөлшерлемесінің республикалық және облыстық маңызы бар қалалар мен елорда тұрғындары үшін 1 АЕК және басқа елді мекендердің тұрғындары үшін 0,5 АЕК мөлшерінде белгіленген мөлшері бар.

10-диаграмма

№5 сұрақ: БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз? (жауаптар нұсқасы)
Бірыңғай жиынтық төлем (БЖТ)

Респонденттердің ұсынылған жауаптарына сәйкес БЖТ-ның дұрыс мөлшерін

(есепке БЖТ мөлшерін 1 АЕК мөлшерінде көрсеткендер де, 0,5 АЕК мөлшерінде көрсеткендер де қабылданды) тек 352 респондент (немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 11,73%-ы) көрсеткен.

Респонденттердің басым бөлігі – 2 640 респондент немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 88,00%-ы БЖТ-ның қандай да бір мөлшерін көрсете алмады.

Бұл ретте сұрақтың өзі респондентті БЖТ мөлшерін АЕК-пен көрсетуге нақты бағыттады. Осылайша, респонденттерге БЖТ үшін төлем ретінде төленетін АЕК санын көрсету ғана қалды.

Жоғарыда көріп отырғанымыздай, респонденттер МЗЖ (89,50%) деңгейі туралы жақсы біледі, МКЗЖ (14,77%) және БЖТ (11,73%) деңгейі туралы біршама аздау біледі және ЕЗЖ деңгейі туралы мүлдем білмейді деуге болады.

Өз кезегінде ЕЗЖ деңгейінің белгіленбегенін ескеру керек, бұл жауаптың «дұрыс» нұсқасын таңдау кезінде респонденттер арасында белгілі бір түсініксіздікті тудырады.

d. ҚР-дағы зейнетке шығу жасы туралы білу

Қазіргі уақытта қазақстандық ерлер зейнетке 63 жаста шығады. Алайда, қабылданған заңға сәйкес, әйелдер үшін зейнет жасын кезеңді көтеру көзделген. Өзгерістер 1960 жылдан 1964 жылға дейін туған әйелдерге қатысты⁵.

Зейнет жасы алғаш рет 2018 жылғы 1 қаңтардан бастап көтерілді – әйелдердің зейнет жасы 58,5 жасты құрады. 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап әйелдер 59 жасқа толғанда зейнетке шығады. 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап – 59,5 жас, 2021 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60 жас, 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап – 60,5 жас. 2027 жылға қарай Қазақстанда әйелдер 63 жаста зейнетке шығады деп болжанған болатын.

Қазір ҚР Сенатында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік жастар саясаты және әлеуметтік қамсыздандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» жоба⁶ қаралуда, ол 2022 жылғы 1 қыркүйектегі жолдауында ҚР Президенті ұсынған бірқатар әлеуметтік шараларды көздейді.

Олардың бірі – әйелдер зейнетке шығатын жасты көтеруді 2028 жылға дейін 61 жас деңгейінде «тоқтата тұру».

2013 жылғы 21 маусымдағы «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңның 11-бабында былай белгілеу жоспарланып отыр:

«Бұл ретте әйелдерге жасына қарай зейнетақы төлемдерін тағайындау:

2022 жылғы 1 қаңтардан бастап 60,5 жасқа толғанда;

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап 61 жасқа толғанда;

2028 жылғы 1 қаңтардан бастап 61,5 жасқа толғанда;

2029 жылғы 1 қаңтардан бастап 60 жасқа толғанда;

2030 жылғы 1 қаңтардан бастап 62,5 жасқа толғанда;

2031 жылғы 1 қаңтардан бастап 63 жасқа толғанда жүргізіледі.»

Осылайша, 2023 жылдан 2028 жылға дейін әйелдердің зейнет жасы өзгермейді және 61 жас болады. Зейнет жасының ең жоғары деңгейі – 63 жас, 2031 жылдан бастап әрекет ете бастайды.

2022 жылғы 11 қарашадағы жағдай бойынша жоба Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенатында. Сенат оны қабылдағаннан кейін Президентке қол қоюға

⁵ «Қазақстанда әйелдер үшін зейнет жасы көтерілді» материалы. Zakon.kz желілік басылымы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39931152

⁶ ҚР Парламентінің Сенатында заң жобасын келісу және қабылдау рәсімін мына сілтеме бойынша қадағалауға болады: <https://senate.parlam.kz/ru-RU/lawProjects/details/1986>

беріледі. 2023 жылдан бастап күшіне енеді⁷.

Осылайша, 2022 жылы, яғни сауалнама жүргізілген кезде зейнетке шығу жасы:

- ерлер үшін 63 жас;
- әйелдер үшін 60,5 жас (2023 жылдан бастап 61 жас).

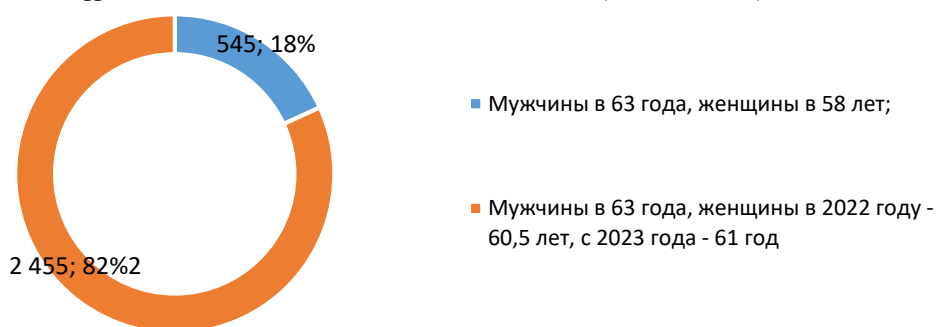
Жалпы, сұрақтың мағынасына және 2-нұсқаға қарай («Ерлер 63 жас, әйелдер 2022 жылы – 60,5 жас, 2023 жылдан бастап – 61 жас») сұрақ респонденттерді тікелей әйелдердің зейнетке шығатын нақты жасын құру тетігіне бағыттайды. Бұл ретте, ерлер үшін респонденттерге бір ғана жауап нұсқасы берілген – 63 жас.

Осылайша, респонденттерге әйелдер үшін зейнетке шығу жасы (1-нұсқа) немесе әйелдер үшін зейнетке шығатын нақты жасты құру әдістемесі бойынша нақты жауап беру қалған еді (2-нұсқа).

Төменде көрініп тұрғандай (15-диаграмманы қараңыз), респонденттердің басым бөлігі зейнетке шығу жасына қатысты сұраққа дұрыс жауап берді (2 455 респондент немесе 81,83%).

11-диаграмма

№6-сұрақ. Қазақстанда зейнетке шығатын жас (зейнет жасы) қандай?

Сауалнамаға қатысқандардың аз бөлігі (545 респондент немесе 18,17%) әлі де әйелдер үшін зейнетақы жасы өзгерген жоқ және 58 жасты құрайды деп қате ойлайды.

е. Респонденттердің БЖЗҚ-мен қарым-қатынасы

Респонденттердің БЖЗҚ-мен қарым-қатынас жиілігін айқындау аясында БЖЗҚ-ға аударымдар жиілігі (7-сұрақ), БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдалану жиілігі (9-сұрақ), сондай-ақ БЖЗҚ кеңселерінде қызмет көрсету (10-сұрақ) туралы сұрақтар қойылды.

Іс жүзінде барлық жалдамалы қызметкерлердің жалақысынан МЗЖ есептеу үшін алынатын ай сайынғы табыстан 10% мөлшерінде міндетті зейнетақы жарнасы (МЗЖ) ұсталады.

Нысаны салық агенттері емес жеке тұлғалармен жасалған жұмыстарды орындау (қызметтерді көрсету) болып табылатын азаматтық-құқықтық сипаттағы шарттар бойынша табыс табатын жеке тұлғалар МЗЖ төлеуден босатылады. Алайда, бұл адам құқығы.

Жеке кәсіпкер ретінде тіркелмеген өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматтар БЖЗҚ-ға бірыңғай жиынтық төлем (БЖТ) төлейді.

ҚР Салық кодексінің 24-бөлімінің 774-бабына сай кәсіпкерлік қызметін жеке кәсіпкер ретінде тіркемей жүзеге асыратын жеке тұлғалар БЖТ төлеушісі болып танылады, олар бір уақытта келесі талаптарға сәйкес келеді:

- бірыңғай жиынтық төлем төлейді;
- жалдамалы қызметкерлердің еңбегін пайдаланбайды;

⁷ «Әйелдердің зейнет жасы 2028 жылға дейін 61 жас деңгейінде «бекітіледі». Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://pro1c.kz/news/zakonodatelstvo/planiruetsya-povyshenie-pensii-i-ezhгодnnyy-vyplaty-detyam-do-18-let/>

- салық агенттері болып табылмайтын жеке тұлғаларға ғана қызмет көрсетеді және (немесе) акцизделетін өнімді қоспағанда, жеке қосалқы шаруашылықтың өзі өндірген ауыл шаруашылығы өнімін салық агенттері болып табылмайтын жеке тұлғаларға ғана сатады.

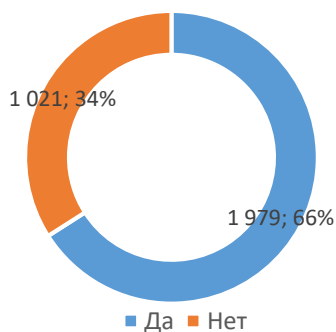
Бұл ретте БЖТ төлеушілердің табыс мөлшері жылына 1175 АЕК-тен аспауы керек.

Осылайша, жұмыссыздар мен зейнеткерлерді қоспағанда, барлық респондент тікелей (БЖТ төлеу арқылы) немесе жанама түрде (жұмыс беруші арқылы) БЖЗҚ-ға жарна салады.

Мұнымен бірге, 1 021 респондент (34,03%) соңғы 12 айда БЖЗҚ-ға аударымдар жасамағанын айтты.

12-диаграмма

№7-сұрақ. Соңғы 12 айда БЖЗҚ-ға аударым жасадыңыз ба?

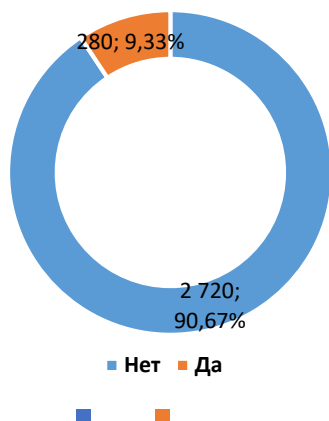

Барлық сауалнамаға қатысқандардың ішінде 145 респондент зейнетақы аударымдарын төлеуден босатылуы мүмкін санатқа жатады (жұмыссыз студенттер/білім алушылар – 53 адам, жұмыс істемейтін зейнеткерлер – 43 адам, денсаулығы бойынша жұмыс істемейтін мүгедектер – 10 адам, барлық санаттағы жұмыссыздар – 39 адам), бұл 876 респонденттің бір бөлігі ($1\ 021 - 145 = 876$) БЖЗҚ-ға аударымның қалай жасалатынын түсінбейді деген сөз.

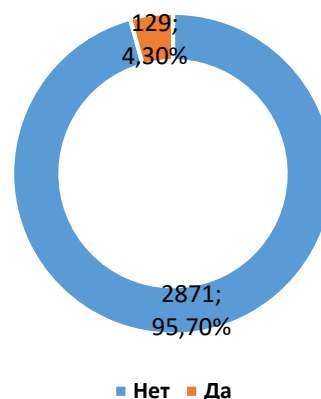
Сондай-ақ, жүргізілген сауалнама аясында респонденттердің БЖЗҚ ұсынатын электрондық қызметтермен қарым-қатынасы анықталды. Осыған ұқсас БЖЗҚ кеңселерінде респонденттерге қызмет көрсетуге қатысты сұрақ қойылды. Респонденттердің БЖЗҚ-мен жиі қолданылатын қарым-қатынас жасау тәсілін анықтау үшін осы екі сұрақтың нәтижесі өзара салыстырылды.

Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, соңғы 12 айда тек 280 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 9,33%-ы БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаланған. Өз кезегінде, ұқсас кезеңде БЖЗҚ кеңселерінде қызмет көрсетілген респонденттер саны – 129 адам немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санының 1,33%-ы БЖЗҚ кеңселерінде тікелей қызмет алған.

№9 сұрақ. Соңғы 12 айда БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаландыңыз ба?

13-14-диаграмма
№10 сұрақ. Соңғы 12 айда БЖЗҚ кеңселерінде Сізге қызмет көрсетілді ме?

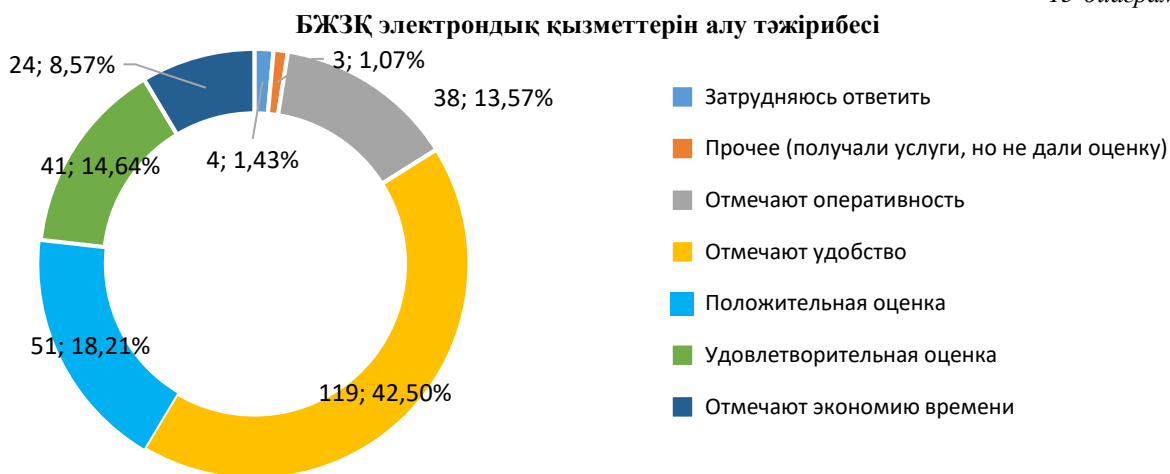

Осылайша, респонденттердің басым бөлігі БЖЗҚ-мен сирек қарым-қатынас жасайды. Бұл ретте, қажет кезде респонденттер БЖЗҚ кеңсесіне келуге бейім.

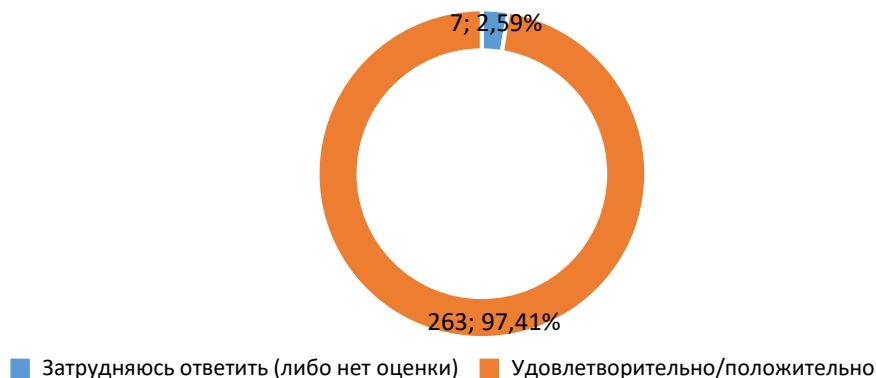
Соңғы 12 айда БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаланғандар қатарынан 4 респондент БЖЗҚ электрондық қызметтерін алу тәжірибесіне қандай да бір баға бере алмады.

Сонымен қатар, 3 респондент қызмет алғанын, бірақ БЖЗҚ электрондық сервисінің жұмысына қандай да бір баға бермегенін атап өтті.

15-диаграмма

БЖЗҚ электрондық қызметтерін алу тәжірибесі (қанағаттанарлық/қанағаттанғысыз)

Бұл ретте, қалған респонденттер БЖЗҚ электрондық қызметтерін алу тәжірибесін оң бағалап, жұмыстың ыңғайлылығы (119 респондент) мен жеделдігін (38 респондент) атап өтті, сондай-ақ жалпы БЖЗҚ қосымшасы мен сайты жұмысының жағымды жақтарын ғана көрсетті (51 респондент).

41 адам жалпы БЖЗҚ электрондық сервистерінің жұмысына қанағаттанды.

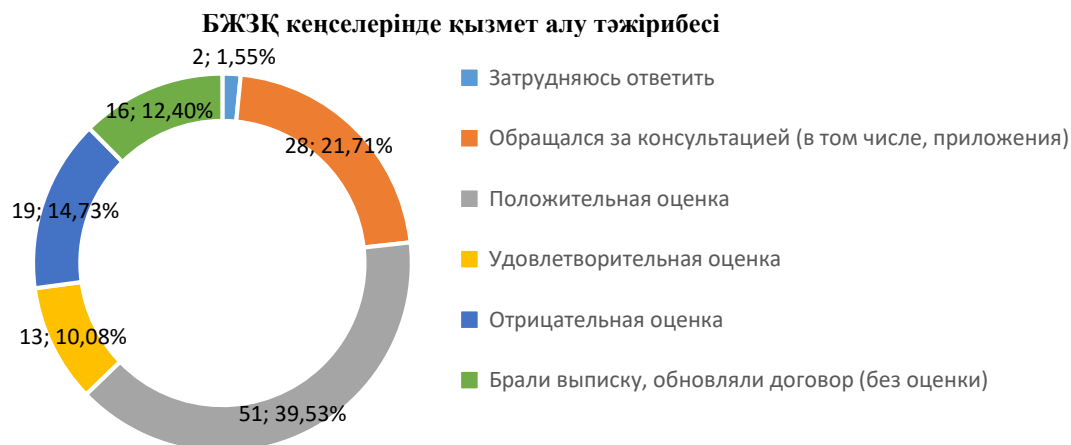
Жалпы, БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаланған 280 респонденттің 273 респонденті электрондық қызметтерді алу тәжірибесіне оң баға (қанағаттанарлық/оң) берді.

Сонымен қатар БЖЗҚ кеңселеріне бару тәжірибесі бар респонденттер арасында көпшілігі мұндай тәжірибені оң бағалап отыр (51 респондент немесе БЖЗҚ кеңселеріне келгендердің 39,53%-ы).

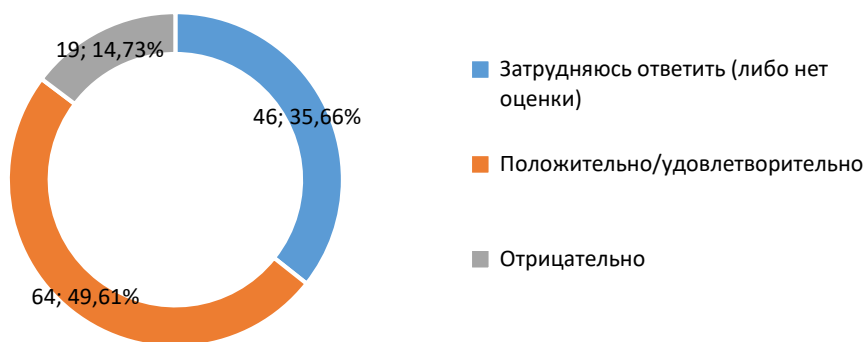
Әдетте, респонденттер кеңселерге келу себебі ретінде кеңес алуды (28) және үзінді көшірме алуды (16) көрсетті.

Бұл ретте 19 респондент БЖЗҚ кеңселерінде көрсетілген қызметтің жағымсыз болғанын айтты, оның ішінде: 16 адам кезектің болуын және қызметтің баяу көрсетілуін атап өтті, 2 адам қызметкерлердің біліксіздігін айтса, 1 респондент түсіндірмей жалпы жағымсыз деп көрсетті.

Сонымен қатар, БЖЗҚ электрондық қызметтерін алу тәжірибесі сияқты, респонденттер БЖЗҚ кеңселеріне бару тәжірибесін оң бағалайды – 51 респондент БЖЗҚ-мен қарым-қатынасының жақсы екенін атап өтті, 13-і БЖЗҚ кеңселерінің жұмысына қанағаттанарлық баға берді.

БЖЗҚ кеңселерінде қызмет алу тәжірибесі (қанағаттанарлық/қанағаттанғысыз)

Жоғарыда көрсетілгендей, БЖЗҚ кеңселерімен қарым-қатынасы жағымсыз болған респонденттердің басым бөлігі (19 адам) БЖЗҚ кеңселеріндегі баяу жұмысты не кезекті тілге тиек етті.

Осылайша, БЖЗҚ кеңселерінде клиенттерге қызмет көрсету уақытын азайту мәселелерін шешу клиенттердің қанағаттану деңгейін арттыруға мүмкіндік берер еді.

f. Салымшыларды зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы хабардар ету бөлігінде БЖЗҚ міндеттерін білу

Зейнетақымен қамсыздандырудың қолданыстағы үлгісі әрбір азаматтың өзінің болашақ зейнетақымен қамсыздандырылуына дербес жауапкершілігіне бағдарланғандықтан⁸, өзінің жеке зейнетақы шотына мониторинг жүргізудегі жеке жауапкершілік мәселесі – зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы халықтың қаржылық сауаттылығын қалыптастырудың базалық қағидаты.

Болашақ зейнетақымен қамсыздандыру жауапкершілігі, ең алдымен, азаматтардың өздеріне жүктелгеніне қарамастан, жүргізілген сауалнамаға сәйкес халықтың басым бөлігі (1 069 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 35,63%-ы) осы дербес жауапкершілікті бөгде ұйымдарға (Үкімет, БЖЗҚ және т.б.) немесе жалпы мемлекетке жүктей отырып, өз жинақтарына қызығушылық танытпайды.

№8 сұрақ. БЖЗҚ-дағы зейнетақы жинақтарыңыздың сомасын біліп тұрасыз ба?

Бұл ретте зейнетақы жинақтарының сомасына жылына 1 рет және одан да жиі

⁸ Egov.kz. сайтынан «Қазақстанда зейнетке шығу: зейнетақы мөлшерін есептеу, зейнет жасы және зейнетақы заңнамасындағы өзгерістер» материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: https://egov.kz/cms/ru/articles/pensionnaya_sistema

қызығушылық танытатындардың үлесі (899 респондент немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 29,97%-ы) өз зейнетақы жинақтарына екі-үш жылда бір рет қызығушылық танытатындарға (1 032 респондент немесе 34,40%) қарағанда аз.

Жоғарыда көріп отырғанымыздай, халықтың зейнетақы жинақтары сомасына деген қызығушылығының төмен деңгейі халықтың зейнетақымен қамсыздандыру бөлігіндегі өз болашағына деген жауапкершілігін мемлекет пен мемлекеттік институттарға артумен байланысты болуы мүмкін.

g. Респонденттің жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы мәлімет алу әдістері туралы білуі

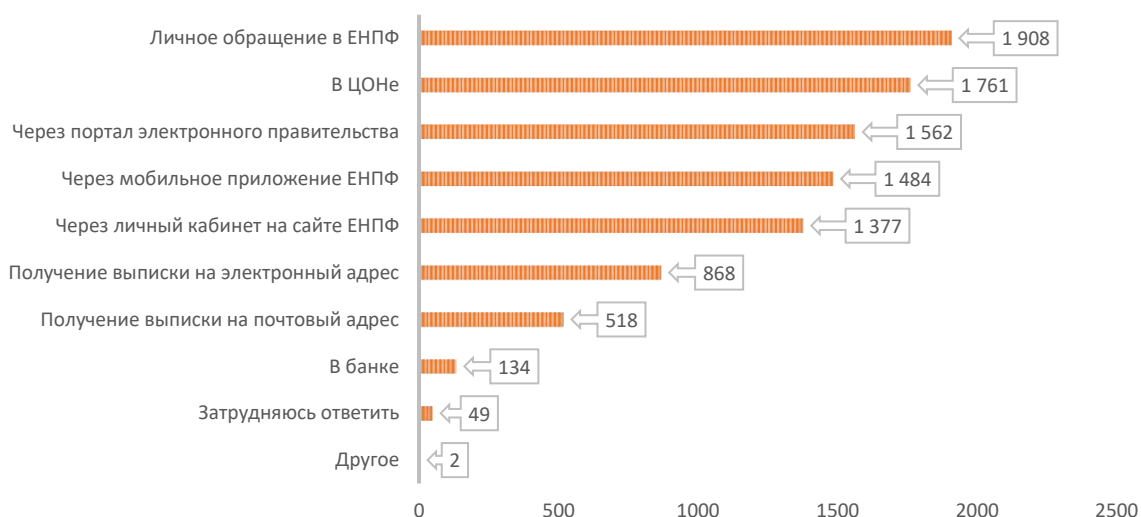
Осы әлеуметтік зерттеу аясында респонденттерге берілген жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы мәліметтер алу әдістері туралы сұрақ, ең алдымен, жеке зейнетақы шоты туралы ақпарат алу бөлігінде халықтың қаржылық сауаттылығын айқындауға бағытталған, сондай-ақ бұл ақпараттың қандай тәсілдермен алынатынын, «халық-БЖЗҚ» қарым-қатынасының қандай арналары тиімді және азаматтардың қандай санаттары (жынысы, жасы, әлеуметтік мәртебесі және т.б. бөлігінде) үшін тиімді екенін түсінуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, бұл сұрақ қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау блогының басқа сұрақтарына қарағанда жауаптардың бірнеше нұсқасын қамтитыны ескеріліп, респонденттерге бірнеше таңдау ұсынылды, онда респонденттер жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы мәліметтер алу әдістерінің жиынтығын жеке анықтай алды.

Осылайша, жүргізілген сауалнамаға сәйкес, респонденттер жеке зейнетақы шотының жай-күйін анықтау үшін БЖЗҚ-ға баруды (1 908 рет аталған) немесе ХҚО-ға баруды (респонденттер 1 761 рет атаған) неғұрлым оңтайлы нұсқа деп санайды.

20-диаграмма

№11 сұрақ. Өз жеке зейнетақы шотыңыздың жай-күйі туралы қалай білуге болады?

Респонденттердің пікірінше, жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы ақпарат алудың үшінші неғұрлым оңтайлы тәсілі – бұл ақпаратты электрондық үкімет порталы арқылы алу (1 562 рет аталған), сонан соң – БЖЗҚ ұялы қосымшасы арқылы ақпарат алу нұсқасы (1 484 рет аталған).

Осылайша, жоғарыда көріп отырғанымыздай, халықтың басым бөлігі ақпарат алудың дербестендірілген тәсілдеріне (мемлекеттік институт – ХҚО арқылы немесе тікелей БЖЗҚ арқылы жеке өтініш жасау) немесе делдалдың қатысуынсыз жеке өтініш жасауға (үзінді көшірмені электрондық үкімет порталы арқылы немесе БЖЗҚ ұялы қосымшасы

арқылы алу) бейім.

Респонденттердің ең азы жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы ақпарат алу тәсілін банктер деп атап өтті (134 аталу ғана).

Әдетте, халық банктерде зейнетақы шотының жай-күйі туралы толық ақпарат алмайды. Екінші деңгейдегі банктерден алынатын ақпарат – БЖЗҚ салымшысының жеке зейнетақы шотына аударылатын зейнетақы аударымдары туралы анықтама. Бұл ақпарат (анықтама) банктік қызметтердің кейбір түрлерін, мысалы, банктік несие алу үшін қажет. Осыған орай, жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы ақпарат алу – бұл жағдайда ілеспе қызмет.

Осылайша, респонденттер зейнетақы жинақтары мәселелерінде тікелей БЖЗҚ кеңселеріне барғанды жөн көреді, бұл зейнетақымен қамсыздандыру мәселелерінде делдал арналар маңызының төмендегенін көрсетеді.

2.2. Қаржылық сауаттылықтың тереңдетілген деңгейі

«Қаржылық сауаттылық деңгейі» бөлімінің сегіз сұрағынан тұратын зерттеу сауалнамасының келесі сұрақтар блогы қаржылық сауаттылық саласындағы неғұрлым озық білім деңгейін айқындауға бағытталған.

Бұл ретте, осы кезеңде сұрақтар респондентке өз пікірін білдіруге мүмкіндік бермеді және бір мәнді сипатта болды.

а. Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялауды жүзеге асыру:

Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 21 маусымдағы № 105-V «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңының 35-бабының 1-тармағына сәйкес Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтерін сенімгерлік басқаруды Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мен Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры арасында жасалатын сенімгерлік басқару туралы шарт негізінде **Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі** жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері есебінен сатып алуға рұқсат етілген қаржы құралдарының тізбесін әзірлейді.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі өз кезегінде Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының инвестициялық декларациясын әзірлейді және бекітеді.

Бұдан басқа, 2021 жылдан бастап «БЖЗҚ» АҚ инвестициялық портфельді басқарушылармен (ИПБ) зейнетақы активтерін сенімгерлік басқару туралы шарт жасайды.

Салымшы олардың инвестициялық декларацияларымен және комиссиялық сыйақы туралы ақпаратымен таныса отырып, БЖЗҚ-мен шарт жасаған төрт инвестициялық портфельді басқарушының арасында (сауалнама жүргізу уақытында) таңдау жасай алады. Басқарушы компаниялар туралы барлық деректер бар ИПБ тізілімі «БЖЗҚ» АҚ сайтында орналастырылған.

«БЖЗҚ» АҚ салымшыдан өтініш келіп түскен күннен кейін 30 күнтізбелік күн ішінде **зейнетақы жинақтарының ең төменгі жеткіліктілік деңгейінен асатын бөлігін** ИПБ сенімгерлік басқаруына аударады.

Осылайша, Сауалнаманың №3 «Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін кім инвестициялайды?» сұрағының дұрыс нұсқасы «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» және «Салымшының таңдауы бойынша инвестициялық портфельді басқарушылар (2021 жылдан бастап)», яғни «5-нұсқа – Бірінші және екінші нұсқалар дұрыс» болып саналады.

Сауалнама көрсеткендей, сауалнамаға қатысқандардың басым бөлігі немесе 1 369 респондент (45,63%) зейнетақы активтерін инвестициялауды БЖЗҚ жүзеге асырады деп

қате ойлайды.

Сонымен қатар, зейнетақы активтерін басқарушы ретінде Ұлттық банкті және Инвестициялық портфельді басқарушыларды (2021 жылдан бастап) қамтитын дұрыс жауапты 678 респондент (немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 22,60%-ы) таңдады.

Азы – немесе 455 респондент (14,17%) инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялау бөлігінде ИПБ функциясы туралы хабардар.

21-дигарамма

№3 сұрақ: Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін кім инвестициялайды?

349 респондент (11,63%) инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялауды Ұлттық банк жүзеге асырады деп есептейді. Бұл жауап нұсқасы (инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау бойынша ИПБ қызметі туралы нұсқа сияқты) дұрыс болғанымен, Ұлттық банк пен ИПБ-ны қатар қамтитын жауап нұсқасының болуына байланысты толық емес болып қалады.

Жоғарыда көрсетілгендей, 2021 жылдан бастап Ұлттық Банктің инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау қызметімен қатар, зейнетақы активтерін сенімгерлік басқару бойынша инвестициялық портфельді басқарушыларға да (ИПБ) мүмкіндік берілді.

Жоғарыда көрініп тұрғандай, респонденттердің көпшілігі инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау қызметін БЖЗҚ-ға қате жүктеп отыр.

в. Зейнетақы жинақтарына инвестициялық табыс есептеу қазғидаттары туралы білу

БЖЗҚ⁹, мәліметтеріне сай, инвестициялық табыс (тікелей сауалнама жүргізу алдында) ***апта сайын*** салымшылардың (алушылардың) шоттарына жинақ сомасына, зейнетақы жарналарының мөлшеріне және олардың жүйелілігіне қарай бөлінеді. Инвестициялық табысты есептеу шартты зейнетақы бірлігінің (ШЗБ) құнына байланысты. Әрбір ЖЗШ-дағы зейнетақы жинақтары теңгемен және ШЗБ мөлшерінде есепке алынады.

ШЗБ саны түскен жарнаның сомасын БЖЗҚ-ға ШЗБ құнына бөлу арқылы әрбір зейнетақы жарнасы түскен кезде есептеледі.

Осылайша, **зейнетақы жинақтарының мөлшері жарна сомасы мен инвестициялық табысқа, сондай-ақ жарналардың түсу кезеңділігіне байланысты** болады. Сондықтан жарналардың жеке зейнетақы шотына уақытылы және толық көлемде түсуі өте маңызды.

Инвестициялық табысты есептеу тетігі туралы білім мен хабардарлық деңгейін

⁹ Zakon.kz сайтынан «Қазақстандықтардың зейнетақы жинақтарына инвестициялық табыс қалай есептеледі» материалы. Мынадай сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.zakon.kz/4971073-kak-nachislyayut-investitsionnyy-dohod.html>

анықтау мақсатында респонденттерге №13 «Сіздің зейнетақы жинақтарыңызға инвестициялық табыс қалай есептеледі?» сұрағы төмендегі жауап нұсқаларынан біреуін таңдау мүмкіндігімен қойылған болатын:

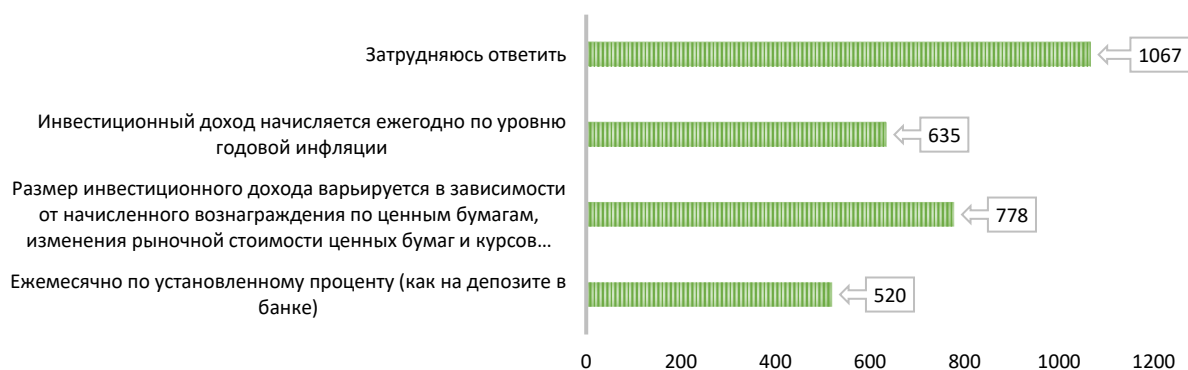
1. Ай сайын белгіленген пайыз бойынша (банктегі депозиттегідей);
2. Инвестициялық табыс мөлшері бағалы қағаздар бойынша есептелген сыйақыға, бағалы қағаздардың нарықтық құнының және шетел валюталарының бағамдарының өзгеруіне байланысты өзгеріп отырады, бұл ретте инвестициялық табыс қор нарықтарындағы жағдайға байланысты жағымды не жағымсыз болуы мүмкін;
3. Инвестициялық табыс жылдық инфляция деңгейі бойынша жыл сайын есептеледі;
4. Жауап беру қиын.

Респонденттердің көпшілігіне (1 067 адам немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 35,57%) бұл сұраққа жауап беру қиынға соқты.

Дегенмен, инвестициялық табыстың мөлшері бағалы қағаздар бойынша есептелген сыйақыға, бағалы қағаздардың нарықтық құнының және шетел валюталары бағамының өзгеруіне байланысты құбылады, бұл ретте инвестициялық табыс қор нарықтарындағы ахуалға қарай оң да, теріс те болуы мүмкін деп есептейтіндер саны – 778 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың 25,93%-ы.

22-диаграмма

№13-сұрақ. Сіздің зейнетақы жинақтарыңызға инвестициялық табыс қалай есептеледі?

Инвестициялық табыстың жылдық инфляция деңгейі бойынша жыл сайын есептелетінін білдіретін жауап ең жиі берілген үшінші жауап болды (635 респондент немесе 21,17%)

520 респондент (немесе 17,33%) инвестициялық табыс белгіленген пайыз бойынша ай сайын есептеледі деген пікірде.

Осылайша, сауалнама нәтижелері көпшілікке зейнетақы жинақтарына инвестициялық табыс есептеу үдерісін сипаттау әлі де қиын екенін көрсетіп отыр.

Жалпы алғанда, осы сұраққа нақты жауап бере алған респонденттердің жалпы саны басым, бұл ретте респонденттердің төрттен бірінен сәл астамы дұрыс жауап берді, яғни инвестициялық табыс қор нарықтарындағы жағдайға қарай жағымды және жағымсыз болуы мүмкін, бұл халықтың зейнетақы активтері үшін осындай тәуекелдер туралы хабардар екенін көрсетеді.

Зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатыны және инвестициялық табыс есебінен көбейетіні туралы респонденттердің хабардар болуы

Респонденттердің жеке зейнетақы жинақтарына инвестициялық табыс бөлігінде хабардар болу деңгейін айқындау төмендегілердің де нақты деңгейін анықтауға

бағытталған:

– Меншікті зейнетақы жинақтарына есептелетін инвестициялық табысты қадағалауға халықтың қызығушылығы;

– Халықтың инвестиция мен инвестициялық жинақтардың негіздерін түсінуі.

Аталған сұрақ аясында респонденттерге келесі жауап нұсқалары ұсынылды:

1) Иә, білемін;

2) Біліп қана қоймай, алынған инвестициялық табысты үнемі тексеріп отырамын;

3) Жоқ, білмеймін;

4) Қаржы және инвестиция мәселелерін түсінбеймін.

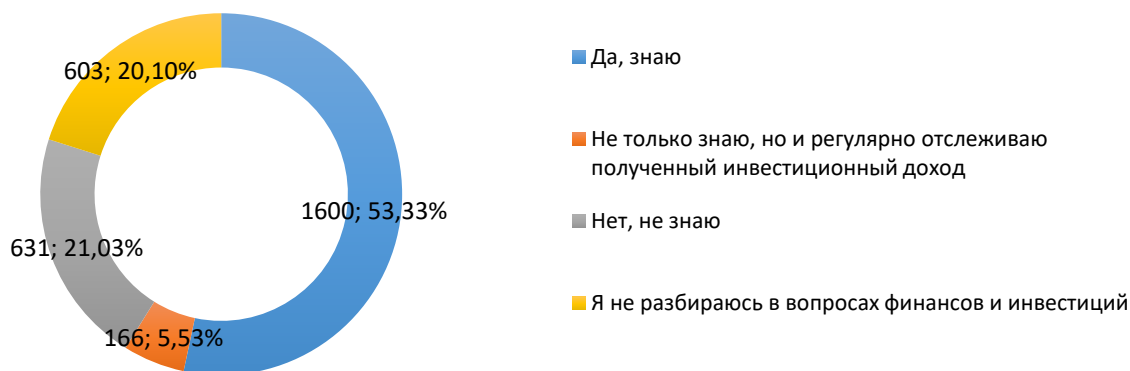
Зерттеу нәтижелері респонденттердің басым бөлігі зейнетақы жинақтарының қандай да бір инвестициялық активтерге салынатынын және инвестициялық табыс есебінен көбейетінін білетіндігін көрсетті (1600 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 53,33%-ы).

Алайда, респонденттердің екінші анағұрлым көп тобы аталған деректі білмейтін топ болды – 631 респондент немесе 21,03%.

603 респондент (немесе 20,10%) қаржы мәселелерін түсінбейді, 166 респондент (жалпы сауалнамаға қатысқандардың 5,53%-ы) өзінің инвестициялық табысын біледі және үнемі қадағалап отырады.

23-диаграмма

№12 сұрақ: Сіз зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатынын және инвестициялық табыс есебінен көбейетінін білесіз бе?

Осылайша, жоғарыда келтірілген ақпаратқа сүйенетін болсақ, респонденттердің басым бөлігі – 1 766 респондент немесе 58,87% зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатыны және инвестициялық табыс есебінен көбейетіні туралы біледі не біліп қана қоймай, алған инвестициялық табысты тұрақты түрде қадағалап отырады деп айтуға болады.

с. Зейнетақы жинақтары есебінен зейнет жасына толғанша зейнетақы жинақтарын алу мүмкіндігі

Жоғарыда айтылғандай, зейнетақы жасына толғанша зейнетақы жинақтарын алу сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасаған жағдайда мүмкін болады.

Сонымен қатар, заңнамалық тұрғыда ҚР азаматы зейнетақы төлемдерін өзге жағдайлар туындаған кезде де ала алатын нормалар жазылған («Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» ҚР заңының 31-бабы):

- егер мүгедектігі мерзімсіз болып белгіленсе, бірінші және екінші топтардағы мүгедектік;

- Қазақстан Республикасының аумағынан тысқары тұрақты тұратын жерге кету, Қазақстан Республикасының заңнамасында айқындалған, кету фактісін растайтын құжаттарды ұсынған шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар.

14-сұрақ респонденттерге зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу мүмкіндігі туралы бір қате тұжырымды анықтауды ұсынды.

Алынған жауаптардың «дұрыстығын» анықтау аясында, сондай-ақ қаржылық сауаттылық рейтингін есептеу мақсатында респонденттерге келесі жауап нұсқалары ұсынылды (дұрыс емесін таңдау қажет):

1) БЖЗҚ-дан тұрақты зейнетақы төлемдері тек зейнет жасына толғаннан кейін немесе 1-2 топтағы мерзімсіз мүгедектік белгіленген кезде жүзеге асырылады;

2) Сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасап, оған БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын аударса, зейнет жасына толғанға дейін зейнетақы жинақтары есебінен ай сайынғы зейнетақы төлемдерін ала бастауға болады;

3) БЖЗҚ-дан өз зейнетақы жинақтарыңызды кез келген жаста және кез келген мақсатта алуға болады;

4) БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарының бір бөлігін зейнет жасына толғанға дейін тұрғын үй жағдайын жақсарту және / немесе емделу ақысын төлеу мақсатында алуға болады.

Жалпы 2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша:

1. Міндетті зейнетақы жарналары (бұдан әрі – МЗЖ) есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтарын БЖЗҚ-дан сақтандыру ұйымына (бұдан әрі – СҰ) аударуға құқығы бар тұлғалар:

1) зейнет жасқа толған тұлғалар: ерлер – 63 жас, әйелдер – 60,5 жас Қазақстан Республикасының 21.06.2013ж. «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» заңының (бұдан әрі – Заң) 31-бабының 1-тармағы (1-тармақша);

2) егер мүгедектігі мерзімсіз болып белгіленсе, бірінші және екінші топтардағы мүгедектер (Заңның 31-бабы 1-тармағының 3) тармақшасы);

3) зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде 45 жасқа толған салымшылар (Заңның 31-бабы 1-тармағының 2) тармақшасы).

2. Міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (бұдан әрі – МКЗЖ) есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтарын БЖЗҚ-дан СҰ-ға аударуға құқығы бар тұлғалар:

1) республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген ең төменгі күнкөріс деңгейінің 70%-ынан төмен емес төлемді қамтамасыз ету үшін зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде өздері үшін міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары жиынтығында кемінде алпыс күнтізбелік ай төленген, 40 жасқа толған адамдар (Заңның 32-бабының 1-тармағының 1) тармақшасы);

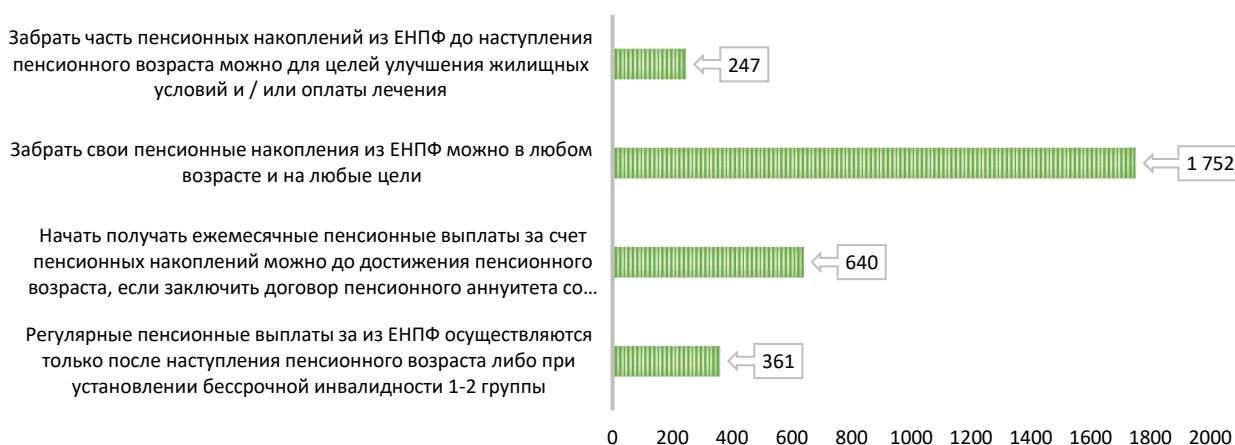
2) зейнет жасына толған тұлғалар: ерлер – 63 жас, әйелдер – 60,5 жас (Заңның 32-бабының 1-тармағының 2) тармақшасы);

3) егер мүгедектігі мерзімсіз болып белгіленсе, бірінші және екінші топтардағы мүгедектер (Заңның 32-бабының 1-тармағының 3) тармақшасы).

Осылайша, респондент үшін дұрысы 3-нұсқа («БЖЗҚ-дан өз зейнетақы жинақтарыңызды кез келген жаста және кез келген мақсатқа алуға болады»).

Жүргізілген сауалнама негізінде респонденттердің басым бөлігі БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын кез келген жаста және кез келген мақсатта **сөзсіз** алудың мүмкін еместігі туралы хабардар екені анықталды – 1 752 респондент немесе 58,40% жауаптың бұл нұсқасын дұрыс емес деп таңдады.

№14-сұрақ: Зейнетақы төлемдерін алу мүмкіндігі (қате тұжырымды таңдау)

Сонымен қатар, 640 респонденттің (21,33%) зейнетақы аннуитеті шартын жасаған соң да зейнетақы төлемдерін мерзімінен бұрын алу мүмкін емес деп санайтындығы респонденттердің осы қызмет түрі туралы хабардар болуының төмендігін көрсетеді.

Осыған ұқсас, 361 респондент (12,03%) БЖЗҚ-дан тұрақты зейнетақы төлемдері зейнет жасына толғаннан кейін немесе 1-2 топтағы мерзімсіз мүгедектік белгіленген кезде ғана жүзеге асырылады деген тұжырым дұрыс емес деген қате пікірде.

Ең аз респондент жауаптың дұрыс емес нұсқасы «Тұрғын үй жағдайын жақсарту және / немесе емделу ақысын төлеу мақсатында БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын зейнет жасына толғанша алуға болмайды» деп есептейді, оны 247 респондент (8,23%) таңдаған.

Осылайша, респонденттер жалпы базалық деңгейде зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу шарттары туралы жақсы хабардар. Сонымен қатар, осы мәселені егжей-тегжейлі қараған кезде респонденттер зейнетақы аннуитеті мүмкіндіктері туралы іс жүзінде білмейтіні белгілі болады.

d. Зейнетақы аннуитеті туралы білу

«Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралды» ҚР заңының 5-бабының 1-тармағына сәйкес Заңның 11-бабының 1-тармағында (жасына байланысты зейнетке шыққан адамдар: ерлер – 63 жас, әйелдер – 2022 жылы 60,5 жас) және 31-бабының 1-тармағының 2) және 3) тармақшаларында (45 жасқа толған кезде жеткілікті жинағы бар адамдар), егер мүгедектігі мерзімсіз болып белгіленсе, бірінші және екінші топтардағы мүгедектер), 32-бабының 1-тармағының 2) және 3) тармақшаларында көрсетілген адамдар міндетті зейнетақы жарналары және (немесе) міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары¹⁰ есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтарын пайдалана отырып, сақтандыру ұйымымен сақтандыру төлемдерін өмір бойы жүзеге асыру туралы зейнетақы аннуитеті шартын жасауға құқылы.

2022 жылы зейнетақы аннуитетін жасау үшін жеткіліктілік сомасы – 55 жастағы ерлер үшін 7,3 млн теңге, ал 52,5 жастағы әйелдер үшін 9,7 млн теңге.

Сонымен қатар, 45 жаста кейінге қалдырылған зейнетақы аннуитетін сатып алуға болады. Оны сатып алу үшін ер адамда кемінде 6,6 млн теңге, ал әйелде 8,3 млн теңге болу қажет. Бұл ретте төлемдер 55 жастан бастап жүргізілетін болады¹¹.

¹⁰ «Зейнетақы жинақтарын БЖЗҚ-дан сақтандыру ұйымына аудару» анықтамалық материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.enpf.kz/ru/services/depositors/transfer.php>

¹¹ «Зейнетке мерзімінен бұрын кету!» мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://ckl.kz/retirementinsurance>

Бұл ретте аннуитет арқылы алынған зейнетақы жыл сайын 5%-ға индекстеледі.

Осылайша, жеке зейнетақы шотында зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде зейнет жасына дейін зейнетақы жинақтарын алуға болады.

№15 «Зейнетақы аннуитетін алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аударуға кім құқылы» деген сұрақтың мынадай жауап нұсқалары бар:

1. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде кез келген жастағы БЖЗҚ салымшылары;

2. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде тек зейнет жасына толған салымшылар;

3. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде 45 жасқа толған салымшылар;

4. Ешкімнің мұндай құқығы жоқ.

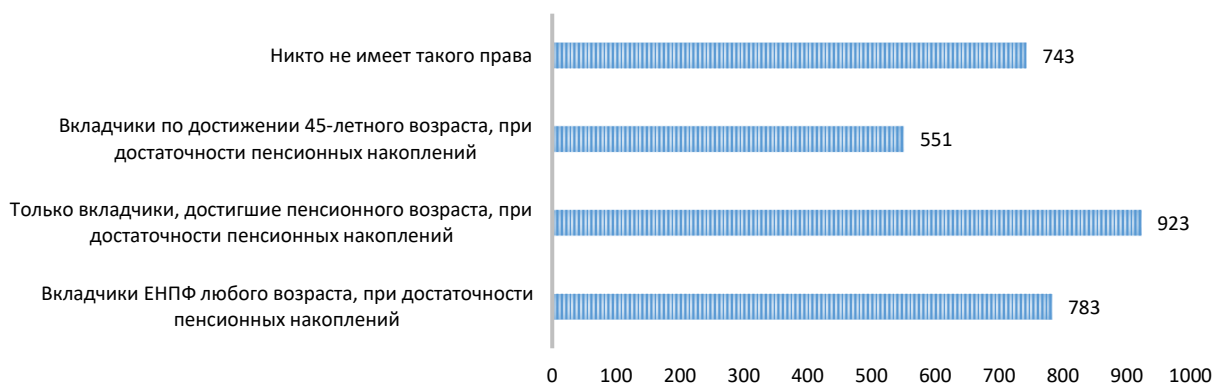
Сұрақтың дұрыс жауабы 3-нұсқа («Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде 45 жасқа толған салымшылар») болады.

Сауалнама нәтижесінен көрініп тұрғандай, жалпы респонденттер сақтандыру ұйымдарымен зейнетақы аннуитетін жасау мүмкіндігі туралы хабардар, алайда, №14 сұраққа жауаптарды талдауда көрсетілгендей, зейнетақы аннуитеті шартын жасаудың нақты тетіктерін түсінбейді.

Бұған қоса, 923 респондент немесе 30,77% зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде зейнет жасына толған салымшыларының ғана зейнетақы аннуитетін сатып алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аударуға құқығы бар деп жауап берді.

25-диаграмма

№ 15 сұрақ. Зейнетақы аннуитетін алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аударуға кім құқылы?

Жауаптың екінші ең көп таңдалған нұсқасы ретінде респонденттер жасына қарамастан, зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде БЖЗҚ салымшыларын қамтитын нұсқаны таңдады (783 респондент немесе 26,10%).

551 респондент (26,10%) дұрыс жауапты таңдады, бұл респонденттердің зейнетақы аннуитеті сияқты зейнетақымен қамсыздандыру тетігі туралы іс жүзінде білмейтіндігін көрсетеді. Іс жүзінде бұл жауап нұсқасы респонденттердің ең аз санымен таңдалды.

Сондай-ақ, респонденттердің жалпы санынан 743 респондент (немесе 24,77%) зейнетақы аннуитетін алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аудару құқығы қазіргі уақытта қолжетімсіз деп есептейді, бұл респонденттердің зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аудару мүмкіндігі туралы білмейтінін көрсетеді.

Жалпы, көріп отырғанымыздай респонденттер, көп жағдайда зейнетақы аннуитетін алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аудару мүмкіндігі туралы хабардар. Алайда, респонденттер осындай құқығы бар салымшылардың нақты жасы туралы хабардар емес, бұл респонденттердің зейнетақы аннуитетінің мүмкіндіктері туралы әлі де аз білетіні туралы дәлелді растайды.

е. Жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі салық салу туралы білу

«Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасы кодексінің (бұдан әрі – Салық кодексі) 326-бабының ережелеріне сәйкес **«БЖЗҚ» АҚ** (бұдан әрі – БЖЗҚ) **жүзеге асыратын зейнетақы төлемдері** төлем көзіне жеке табыс салығы (бұдан әрі – ЖТС) салынатын табысқа жатады.

Салық кодексінің 320-бабының 1-тармағына сәйкес БЖЗҚ-дан төленетін зейнетақы төлемдері түріндегі алушының табысына 10 (он) пайыз мөлшерлеме бойынша ЖТС салынады.

ЖТС ұстап қалу салымшының (алушының) міндетті зейнетақы жарналары (бұдан әрі – МЗЖ), міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (бұдан әрі – МКЗЖ), ерікті зейнетақы жарналары (бұдан әрі – ЕЗЖ) есебінен барлық шарттары бойынша жиынтық төлем сомасынан жүргізіледі.

Салық кодексінің 345-бабына сәйкес БЖЗҚ-дан төленетін зейнетақы төлемдері түріндегі табыстан **салық шегеріміне** құқығы бар тұлғалар:

1) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес МЗЖ және МКЗЖ есебінен, ЕЗЖ есебінен зейнетақымен қамсыздандыру туралы шарттың талаптарына сәйкес ЕЗЖ есебінен қалыптастырылған зейнетақы жинақтарынан зейнетақы төлемдерін алушылар – **республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және зейнетақы төлемі жүзеге асырылатын әрбір ай үшін зейнетақы төлемі түріндегі табысты есептеу күнінде қолданыста болатын ең төменгі бір жалақы мөлшерінде;**

2) зейнетақы төлемдерін алушылар – зейнет жасына толған және Қазақстан Республикасының шегінен тысқары тұрақты тұратын жерге кеткен Қазақстан Республикасының резиденттері-жеке тұлғалар – **республикалық бюджет туралы заңда белгіленген және зейнетақы төлемі түрінде табысты есептеу күні қолданыста болатын ең төменгі жалақының он екі еселенген мөлшерінде.**

Салық кодексінің 343-бабының 1-тармағына сәйкес Салық кодексінің 345-бабының 1-тармағынада айқындалған мөлшерлерде салық шегерімі жеке тұлғаның салық шегерімін қолдану туралы өтініші және растайтын құжаттардың көшірмелері негізінде қолданылады.

Қазақстан Республикасының бейрезиденттері болып табылатын жеке тұлғаларға БЖЗҚ жүзеге асыратын зейнетақы төлемдеріне Салық кодексінің 655-бабы 3-тармағының ережелеріне сәйкес **салық шегерімдері жүзеге асырылмай**, Салық кодексінің 320-бабы 1-тармағында белгіленген мөлшерлемені (10 (он) пайыз) қолдану арқылы **ЖТС салынады.**

Жеке тұлғалардың Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен мұраға қалдырылған зейнетақы жинақтары түріндегі табысына салық шегерімдері жүзеге асырылмай, 10 (он) пайыз мөлшерлеме бойынша ЖТС салынады.

Халықтың зейнетақы төлемдеріне салынатын салық туралы хабардар болуын анықтау үшін респонденттерге «№16 сұрақ: Зейнетақы төлемдеріне салық салынады ма?» деген сұрақ қойылды.

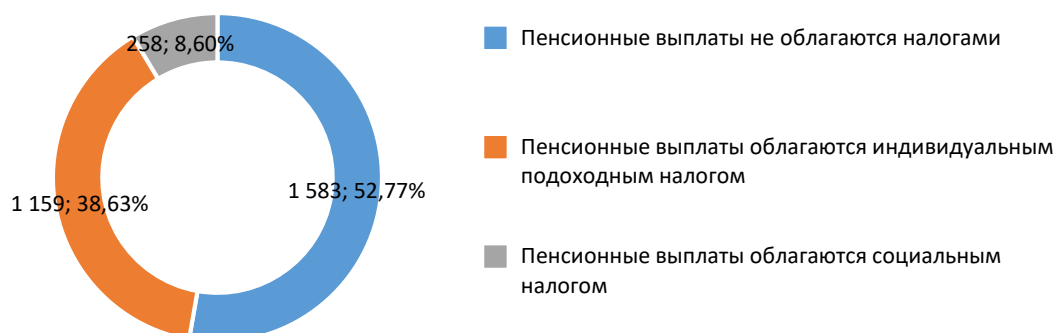
Осы сұрақ аясында респонденттерге келесі жауаптар ұсынылды:

- 1) Зейнетақы төлемдеріне салық салынбайды;
- 2) Зейнетақы төлемдеріне жеке табыс салығы салынады;
- 3) Зейнетақы төлемдеріне әлеуметтік салық салынады.

Жүргізілген сауалнама нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің басым бөлігі зейнетақы төлемдеріне салық салудың бар-жоғы туралы білмейді және зейнетақы төлемдеріне салық салынбайды деп пайымдайды – 1 583 респондент немесе 52,77% зейнетақы төлемдеріне ешқандай салықтық алымдар мен төлемдер қолданылмайды деп есептейді.

Респонденттер арасында ең көп таралған екінші жауап – 1 159 аталу немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардан 38,63% – «зейнетақы төлемдеріне *жеке табыс салығы* салынады».

№ 16 Сұрақ. Зейнетақы төлемдеріне салық салына ма?

Өз кезегінде, 258 респондент (немесе 8,60%) зейнетақы төлемдеріне әлеуметтік салық салынады деп есептейді.

Жоғарыда келтірілген анықтамалық ақпараттан көріп отырғанымыздай, респонденттер үшін зейнетақы төлемдеріне тек ЖТС салынатынын көрсету дұрыс болар еді. Бұл жағдайда жауаптың осы нұсқасын жоғарыда көрсетілгендей сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 38,63%-ы таңдады.

f. Зейнетақы жинақтарының мемлекеттік кепілдігі туралы білу

«Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» ҚР Заңының 5-бабына сәйкес мемлекет алушыларға бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорындағы міндетті зейнетақы жарналарының, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарының адамдар зейнет жасына толған кездегі инфляция деңгейін ескеріп, міндетті зейнетақы жарналарының, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарының нақты енгізілген мөлшерінде сақталуына кепілдік береді.

Мемлекет бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорындағы міндетті зейнетақы жарналарының сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасаған кезден бастап зейнетақымен қамсыздандыру туралы заңнамада белгіленген жасқа толғанға дейінгі кезеңде жүзеге асырылған инфляция деңгейін ескеріп, нақты енгізілген міндетті зейнетақы жарналары мөлшерінде сақталуына кепілдік береді.

Осылайша, мемлекеттің кепілдіктері зейнетақы жарналарының міндетті түрлеріне (МЗЖ және МКЗЖ) сақталады.

Респонденттердің зейнетақы жарналарының мемлекет тарапынан сақталу кепілдіктері туралы хабардар болуын анықтау аясында 17-сұрақ қойылды: «Мемлекет ... қатысты зейнет жасына толған сәтте жинақталған инфляцияны ескеріп, зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдік береді», онда келесі оралымдардың дұрыс нұсқасын енгізіп, ұсынысты жалғастыру қажет болды:

1. зейнетақы жарналарының міндетті және ерікті түрлеріне;
2. зейнетақы жарналарының тек міндетті түрлеріне;
3. зейнетақы жарналарының тек ерікті түрлеріне.

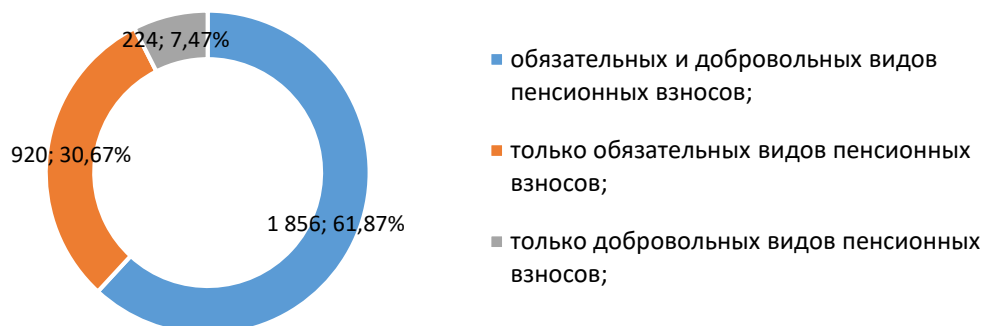
Жоғарыда ұсынылған анықтамалық ақпаратқа сәйкес «зейнетақы жарналарының тек міндетті түрлеріне» нұсқасы (2-нұсқа) дұрыс.

Жауаптың дұрыс нұсқасы – мемлекеттің зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдігі тек міндетті зейнетақы жарналарына ғана қолданылады – 920 респондент таңдаған (жалпы сауалнамаға қатысқандардың 30,67%). Бұл нұсқа ең жиі кездесетін екінші жауап.

Респонденттер арасында ең көп таралған жауап міндетті және ерікті зейнетақы жарналарының барлығының кепілдігі туралы жауап болды – 1 856 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 61,87%-ы осы жауап нұсқасын көрсетті.

27-диаграмма

№ 17 Сұрақ. Мемлекет ... қатысты зейнет жасына толған сәтте жинақталған инфляцияны ескеріп, зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдік береді.

Респонденттердің ең аз бөлігі мемлекет кепілдігі зейнетақы жарналарының тек ерікті түрлеріне қолданылады деп есептейді – 224 респондент (7,47%) осы жауапты көрсетті.

g. Зейнетақы жүйесінің, сондай-ақ жеке кәсіпкерлікте зейнетақы жинақтарын есепке алудың ерекшеліктерін білу.

Халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылығын анықтауға арналған сұрақтар блогының соңында респонденттерге тұжырымдардың дұрыс немесе қате екені туралы сұрақ қойылды.

Атап айтқанда, респонденттерге мынадай сұрақ қойылды:

1. №18 Сұрақ. Тұжырымның ДҰРЫС немесе ҚАТЕ екенін көрсетіңіз?

1. Мемлекеттік базалық зейнетақы төлемінің мөлшері БЖЗҚ-ға міндетті зейнетақы жарналарының тұрақты төлеуіне байланысты (ҚАТЕ /ДҰРЫС);

2. Зейнет жасына толған кезде зейнетақы жинақтарының төлемі үшін ХҚО-ға өтініш беру керек (ҚАТЕ /ДҰРЫС);

3. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдар белгілі бір заңнамалық жағдайларда бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналарын өздері төлей алады (ҚАТЕ /ДҰРЫС);

4. Тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделуге біржолғы зейнетақы төлемін алуға өтініш берген кезде ЖТС төлеуді зейнет жасына толғанша кейінге қалдыруға болады (ҚАТЕ/ДҰРЫС);

5. Зейнетақы жинақтары – салымшының меншігі, бірлесіп жинаған мүлікке жатпайды, мұраға қалдыруға болады және оларға үшінші тұлғалар шектеу қоя алмайды (ҚАТЕ /ДҰРЫС).

Бұл сұрақтың мақсаты респонденттердің:

1) базалық зейнетақы төлемін алу тәртібі;
 2) зейнет жасына толған кезде зейнетақы жинақтарын алу тәртібі;
 3) бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналары төленетін талаптар;

4) тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделуге біржолғы зейнетақы төлемін алған кезде салынатын салық ерекшеліктері;

5) зейнетақы жинақтарының құқықтық мәртебесі туралы қаншалықты хабардар екенін анықтау болды.

2018 жылғы 1 шілдеден бастап мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі әрбір алушыға зейнетақы жүйесіне қатысу өтілі ескеріліп жеке тағайындалады.

Мәселен, егер зейнетақы жүйесіне қатысу өтілі 10 және одан аз жыл болса немесе мүлдем болмаса, базалық зейнетақы мөлшері ең төменгі күнкөріс деңгейінің 54%-на тең (2022 жылы ең төменгі күнкөріс деңгейі – 37 389 теңге), одан әрі 10 жылдан асатын әрбір жыл үшін оның мөлшері 2%-ға артады.

Қатысу өтілі 20 жыл болған кезде базалық зейнетақы ең төменгі күнкөріс деңгейінің 74%-ын құрайды, 30 жыл – ең төменгі күнкөріс деңгейінің 94%-ы. Еңбек өтілі 33 және одан көп жыл болған кезде ол ең төменгі күнкөріс деңгейінің 100%-ы мөлшерінде белгіленеді.

2018 жылғы 11 қазаннан бастап күшіне енген № 1042 Қағидаға өзгерістер енгізілуіне байланысты «бір терезе» қағидатын пайдаланып, зейнет жасына толуға байланысты бірыңғай өтініш беру бойынша композиттік қызмет енгізілді, оның аясында зейнет жасына толған алушы тұрғылықты жері бойынша Мемлекеттік қызмет корпорациялар бөлімшелеріне (яғни ХҚО)¹² бірыңғай өтініш және құжаттар топтамасын береді.

Сондай-ақ, бұрын аталғандай, белгілі бір заңнамалық жағдайларда кәсіпкерлік табысы болған жағдайда, азаматтар бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналарын өздері төлей алады.

Сонымен қатар, БЖЗҚ-дан төленетін біржолғы зейнетақы төлемдерінің сомасына салық салу тәртібін айқындау мақсатында ҚР Салық кодексінің 351-1 бабында Қазақстан Республикасының зейнетақы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылатын тұрғын үй жағдайын жақсарту және (немесе) емделуге ақы төлеу мақсатында біржолғы зейнетақы төлемдерінен ЖТС есептеу, ұстап қалу және төлеу ерекшеліктері көзделген.

Бұл ретте ЖТС Салық кодексінің 320-бабында белгіленген мөлшерлемелерді (10% мөлшерінде) біржолғы зейнетақы төлемінің сомасына қолдану арқылы есептеледі.

Салық кодексінің 351-1 бабының 2-тармағына сәйкес біржолғы зейнетақы төлемдерінің сомасынан ЖТС ұстап қалу мен аударуды БЖЗҚ жеке тұлғаның ЖТС ұстап қалу туралы өтінішіне сәйкес мынадай тәсілдердің бірі бойынша жүргізеді:

1) Салық кодексінің 351-бабында көзделген тәртіппен біржолғы зейнетақы төлемін жүзеге асыру күнінен кешіктірмей бір жолғы;

2) БЖЗҚ белгілеген зейнетақы төлемдері кестесі бойынша он алты жылдан аспайтын мерзім ішінде тең үлестермен ай сайын.

Жеке тұлға Салық кодексінің 351-1 бабы 2-тармағының 1) тармақшасына сәйкес біржолғы тәртіппен ЖТС ұстап қалу туралы өтініш берген кезде БЖЗҚ біржолғы зейнетақы төлемін жүзеге асырған кезде біржолғы зейнетақы төлемі¹³ сомасынан ЖТС ұстап қалатын болады.

Осылайша, біржолғы зейнетақы төлемдерін алу кезінде ЖТС-ты кейінге қалдыру мүмкіндігі заңнамада көзделген.

Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 33-бабының 2-тармағына сәйкес тұрғын үй жағдайын жақсарту және (немесе) емделуге ақы төлеу мақсатында бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан төленетін біржолғы зейнетақы төлемдерін қоспағанда, ерлі-зайыптылардың некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) кезінде жинаған мүлкіне ерлі-зайыптылардың әрқайсысының еңбек қызметінен, кәсіпкерлік қызметтен және зияткерлік қызмет нәтижелерінен түскен табыс сомалары, ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкінен және ерлі-зайыптылардың әрқайсысының бөлек мүлкінен алынған табыс сомалары, олар алған зейнетақылар, жәрдемақылар, зейнетақы жинақтары, сондай-ақ арнаулы нысаналы мақсаты жоқ өзге де ақшалай төлемдер

¹² «БЖЗҚ» АҚ сайтынан «БЖЗҚ-дан кесте бойынша төлемдер» материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.enpf.kz/ru/services/recipient/on-schedule.php>

¹³ «БЖЗҚ» АҚ сайтынан «Біржолғы зейнетақы төлемдеріне салық салу тәртібі» материалы. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: <https://www.enpf.kz/ru/services/recipient/withdrawal-tax.php>

(материалдық көмек сомалары, мертігу не денсаулығының өзге де зақымдануы салдарынан еңбек қабілетінен айрылуына байланысты нұқсанды өтеуге төленген сомалар және басқалары) жатады.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 01.10.2012 жылғы №167731 сұрағына 04.10.2012 ж. жауабына сәйкес жинақтаушы зейнетақы қорларынан төленетін зейнетақы төлемдері нақты алынған кезде ғана ерлі-зайыптылардың бірлескен мүлкі болуы мүмкін, яғни жинақтаушы зейнетақы қорларындағы сомалар ерлі-зайыптылар неке кезінде алған мүлік ретінде бағаланбайды.

Баяндалғанның негізінде зейнетақы жинақтары ерлі-зайыптылардың неке (ерлі-зайыптылық) кезінде жинаған мүлкіне жатпайды, сондықтан ажырасу кезінде бөлінбейді¹⁴.

Осылайша, №18 Сұрақтағы барлық көрсетілген нұсқа дұрыс.

Ұсынылған жауаптарға сәйкес, респонденттердің басым бөлігі белгілі бір заңнамалық жағдайларда өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдар бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналарын өздері төлей алатындығы туралы хабардар – 2 428 респондент немесе респонденттердің жалпы санының 80,93% бұл мүмкіндікті біледі.

Респонденттер бәрінен бұрын білетін зейнетақы жүйесі туралы екінші дерек зейнетақы жинақтарының салымшының меншігі екені, бірлесіп жинаған мүлікке жатпайтыны, мұраға берілетіні және оларға шектеу қойылмайтыны болып шықты. Бұл туралы 2 282 респондент немесе респонденттердің жалпы санының 76,07%-ы біледі.

Бұдан сәл азырақ – 2 214 респондент немесе респонденттердің жалпы санының 73,80%-ы мемлекеттік базалық зейнетақы төлемінің мөлшері БЖЗҚ-ға міндетті зейнетақы жарналарын төлеудің жүйелілігіне байланысты екендігінен хабардар.

28-диаграмма

№ 18 Тұжырымның ДҰРЫС немесе ҚАТЕ екенін көрсетіңіз? («ДҰРЫС» жауаптар саны көрсетілген)

¹⁴ «БЖЗҚ» АҚ сайтындағы «Сұрақ-жауап» айдары. Мына сілтеме бойынша қолжетімді: https://www.enpf.kz/ru/faq/?SECTION_ID=12#3526

Бұдан кейін зейнет жасына толған кезде зейнетақы жинақтарын төлеу үшін ХҚО-ға бару керектігі туралы хабардар респонденттер (2 064 жауап «ДҰРЫС немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санынан 68,80%).

Респонденттердің ең аз білетіні тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделуге БЗТ алуға өтініш берген кезде зейнет жасына толғанға дейін ЖТС төлеуді кейінге қалдыру мүмкіндігі туралы екен – 2 062 жауап немесе 68,73%.

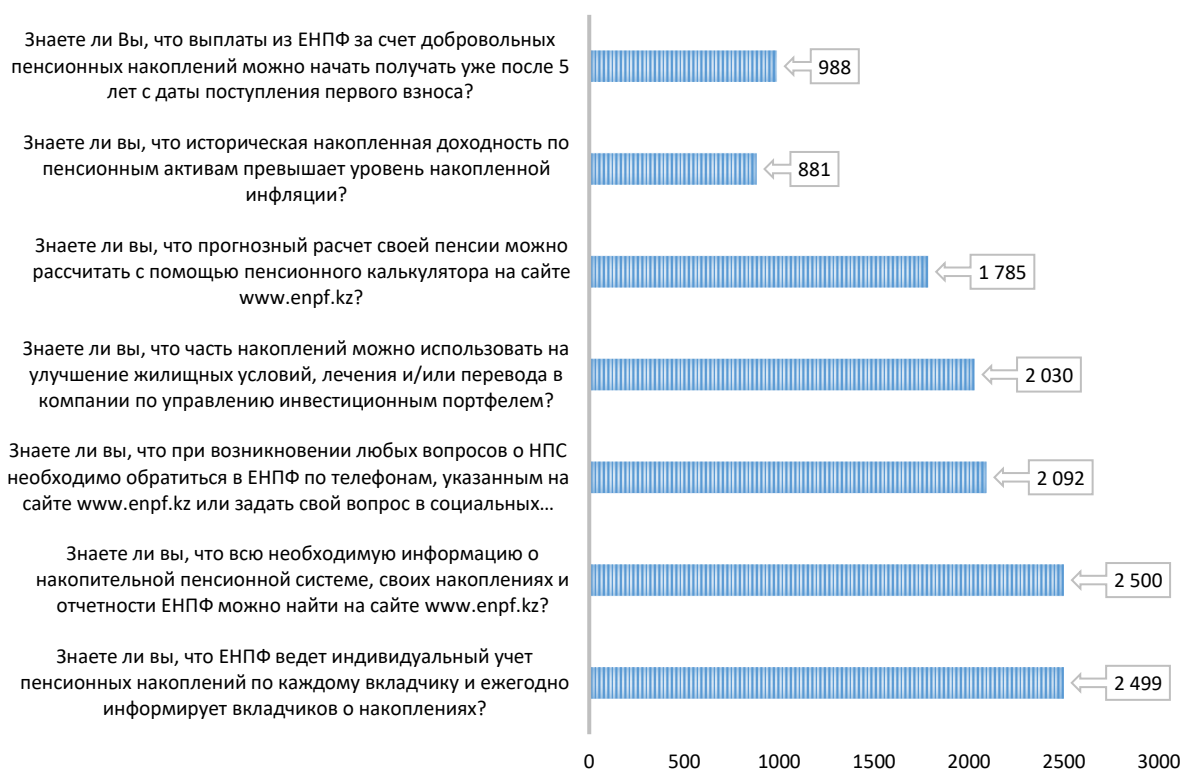
Бұл ретте, 702 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 23,40%-ы барлық жауап нұсқаларына дұрыс жауап беріп, барлық нұсқа дұрыс екенін атап өтті.

Зерттеу сауалнамасының «Қаржылық сауаттылық деңгейі» сұрақтар блогының қорытындысында респонденттерге зейнетақы жүйесі аясында ұсынылған мүмкіндіктер (жинақтардың бір бөлігін тұрғын үй жағдайын жақсартуға, емделуге және/немесе инвестициялық портфельді басқару компаниясына аударуға пайдалану), БЖЗҚ ақпараттық ресурстарының (сайт) мүмкіндіктері және өткен жылғы БЖЗҚ жұмысының қорытындысы (зейнетақы активтерінің кірістілігі) жайлы білуі туралы қосымша сұрақтар қойылды.

Бұл ретте сауалнама нәтижесі көрсеткендей, респонденттердің басым бөлігі жинақтаушы зейнетақы жүйесі, өздерінің жинақтары және БЖЗҚ есептілігі туралы барлық қажет ақпаратты www.enpf.kz сайтынан табуға болатынынан хабардар – 2500 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 83,33%-ы БЖЗҚ ресми сайтының осындай мүмкіндігі туралы хабардар.

29-диаграмма

№ 19 Сұрақ. Тұжырымдарға БІЛЕМІН немесе БІЛМЕЙМІН деп жауап берініз.
(«БІЛЕМІН» жауаптар саны көрсетілген)

Респонденттер әрбір салымшы бойынша зейнетақы жинақтарының жеке есебін жүргізу және салымшыларды жинақтар туралы жыл сайын хабарландыру бойынша БЖЗҚ функциялары туралы хабардар – 2 499 респондент (83,30%) мұндай функция туралы білетіндерін айтты.

Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқандардың басым бөлігі – 2 092 респондент (69,73%) – ЖЗҚ туралы кез келген сұрақ туындаған кезде БЖЗҚ-ға www.enpf.kz сайтында

көрсетілген телефондар арқылы хабарласу немесе өз сұрағын әлеуметтік желілерде қою қажет екенін біледі.

Оның үстіне, 2 030 адам (67,67%) жинақтың бір бөлігін тұрғын үй жағдайын жақсарту, емделу және/немесе инвестициялық портфельді басқару компаниясына аудару үшін пайдалануға болатынын біледі.

Сондай-ақ 1 785 респондент (59,50%) өз зейнетақысының болжамды есебін www.enpf.kz сайтындағы зейнетақы калькуляторы арқылы есептеуге болатынын біледі.

Респонденттердің ең аз білетіні ерікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан төлемдерді алғашқы жарна түскен күннен бастап 5 жыл өткен соң ала беруге болаты туралы болып отыр – 988 адам (немесе 32,93%), сондай-ақ зейнетақы активтері бойынша тарихи жинақталған кірістіліктің жинақталған инфляция деңгейінен асып түсетіні туралы– 881 адам (29,37%).

3. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖҮЙЕСІНЕ, «БЖЗҚ» АҚ-ҒА СЕНІМ ДЕҢГЕЙІ ЖӘНЕ СЕНІМ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУ ШАРАЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Зерттеу сауалнамасының №20-22 сұрақтары респонденттердің Қазақстанның зейнетақы жүйесі туралы, атап айтқанда оның операторы «БЖЗҚ» АҚ (№21 Сұрақ) туралы пікірін көрсетеді. Сонымен қатар, «БЖЗҚ» АҚ тарапынан «БЖЗҚ» АҚ-ға және жалпы зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін арттыру мақсатында қолданылуы мүмкін негізгі шаралар мәселесі талданды (№22 сұрақ).

№ 20 және 21 сұрақтар тиісінше зейнетақы жүйесіне және «БЖЗҚ» АҚ-ға он балдық шәкіл бойынша респонденттердің пікірін тікелей көрсетеді.

Респонденттің зейнетақы жүйесіне және/немесе «БЖЗҚ» АҚ-ға сенімсіздігі немесе сенімі төмен болған (3 немесе одан төмен балл) жағдайда, респондентке ұсынылған жауап нұсқаларынан осы сенімсіздіктің немесе төмен сенім деңгейінің себебін көрсету (жабық жауаптар) немесе өзінің себебін көрсету (ашық жауап) ұсынылды.

Өз кезегінде, №22 сұрақ респонденттерге халықтың «БЖЗҚ» АҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін қандай шаралар қолданылуы мүмкін екенін анықтауды ұсынады және ақпараттық (№21 сұрақтың 1-ші және 2-жауап нұсқалары), әртараптандырушылық (3-нұсқа), сондай-ақ инвестициялық шараларды (4-ші және 5-нұсқалар) ұсынады.

Бұл ретте «БЖЗҚ» АҚ ақпараттық саясатын нығайту, ашықтықты арттыру және зейнетақымен қамсыздандыру жүйесінің негізгі стейкхолдерлері ретінде халықпен кері байланыс жүйесін құру шаралары көзделді.

Әртараптандыру шаралары өңірлерде және шалғайдағы елді мекендерде (географиялық әртараптандыру) және электрондық байланыс құралдарында (ақпараттық әртараптандыру) филиалдарды көбірек құруды білдіреді.

Инвестициялық шаралар жинақтардың кірістілік деңгейін арттыруды, сондай-ақ ерікті жинақтарды қалыптастыру үшін тартымды жағдайлар жасауды білдіреді.

Сондай-ақ, респонденттерге халық сенімін арттыру үшін Қорға қандай шаралар қолдану керектігін өздері айтып беруді таңдау ұсынылды (сенімді арттыру шараларын көрсету мүмкіндігімен «Басқа» ашық жауап).

№22 сұрақ бойынша респонденттерге жауаптардың бірнеше нұсқасын беруге мүмкіндік берілді.

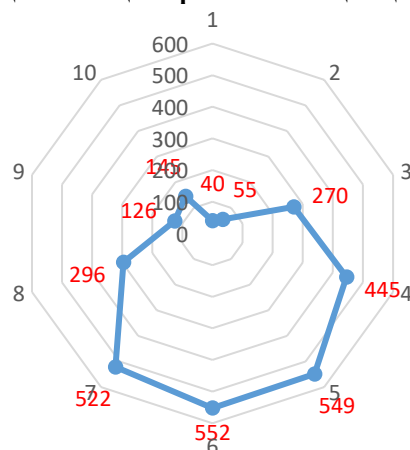
3.1. Қазақстанның зейнетақы жүйесіне халық сенімінің деңгейі

Халықтың Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін анықтау аясында респонденттерге сенім деңгейін он балдық шәкіл бойынша бағалау ұсынылды, онда 10 – Қазақстанның зейнетақы жүйесіне толық сенімді білдіреді, ал 1 – Қазақстанның зейнетақы жүйесіне деген абсолют сенімсіздік.

Зерттеу көрсеткендей, халықтың Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің орташа көрсеткіші 5,80 балл деңгейінде, яғни орташадан жоғары деңгейде қалыптасып отыр, бұл зерттеудің жұмыс гипотезасын, зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі орташадан жоғары екенін растайды.

Бұл ретте респонденттер көбіне (модальдық мән) зейнетақы жүйесін «б» (552 респондент) балға бағалады.

Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне халықтың сенім деңгейінің көрсеткіштері

Өз кезегінде, сенім деңгейінің модальдық және медиандық мәні 6,0 балл деңгейінде.

6-кесте

Қазақстанның зейнетақы жүйесіне халықтың сенім деңгейінің орташа, медиандық және модальдық көрсеткіші

БАҒА									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
40	55	270	445	549	552	522	296	126	145
ОРТАША МӘН			МЕДИАНДЫҚ МӘН				МОДАЛЬДЫҚ МӘН		
5,80			6				6		

Облыстар мен республикалық маңызы бар қалалар бөлігінде зейнетақы жүйесіне ең көп сенім артып отырғандар Қарағанды (7,35 балла), Ақмола (7,20 балла), Атырау (7,08) және Маңғыстау (7,02) облыстарының респонденттері.

Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне ең аз сенетін респонденттер Ақтөбе (4,48), Алматы (4,81) облыстарында және Шымкент (5,17 балл) қаласында.

7-кесте

Сенім деңгейінің жалпы көрсеткіші бойынша ел өңірлері бөлігінде зейнетақы жүйесіне сенім рейтингі

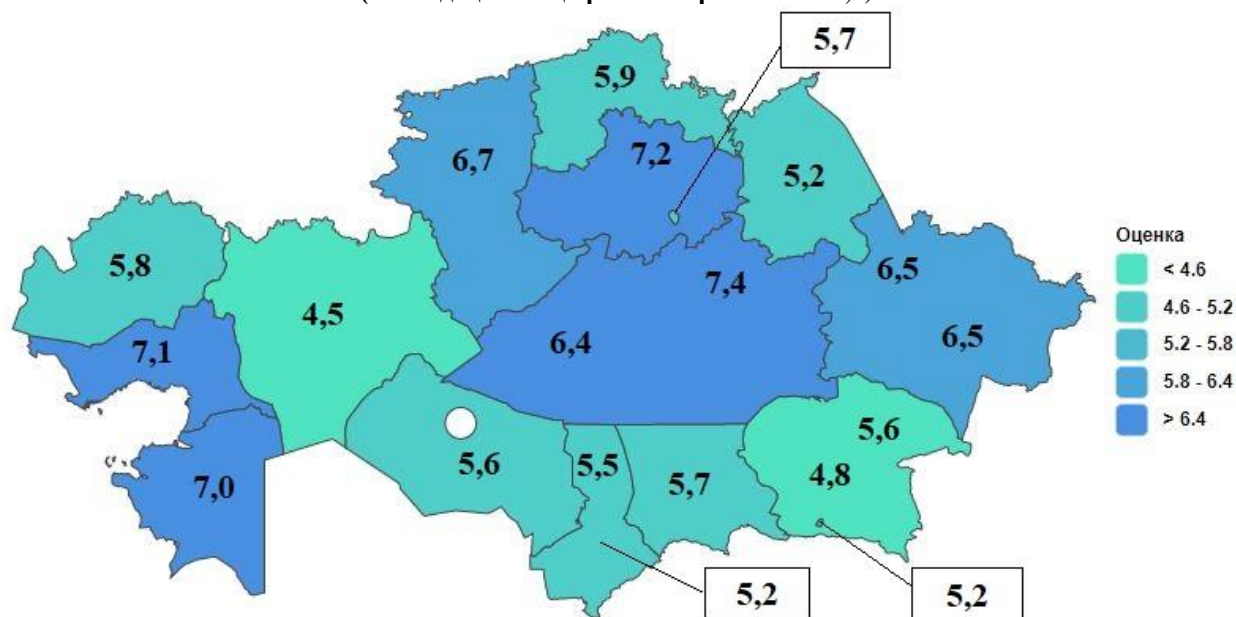
Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Қарағанды облысы	7,43	7,03	7,35
2	Ақмола облысы	8,61	5,42	7,20
3	Атырау облысы	7,50	6,55	7,08
4	Маңғыстау облысы	6,60	7,37	7,02
5	Қостанай облысы	6,63	6,90	6,73
6	Шығыс Қазақстан облысы	6,40	6,74	6,52
7	Абай облысы	6,63	6,22	6,46
8	Ұлытау облысы	6,19	7,14	6,38
9	Солтүстік Қазақстан облысы	6,40	5,36	5,87
Орташа көрсеткіш = 5,80				
10	Батыс Қазақстан облысы	5,42	6,26	5,79
11	Жамбыл облысы	5,63	5,71	5,68
12	Астана қ.	5,67		5,67
13	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
14	Қызылорда облысы	5,78	5,39	5,57

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
15	Түркістан облысы	5,58	5,46	5,49
16	Павлодар облысы	4,77	6,24	5,20
17	Алматы қ.	5,18		5,18
18	Шымкент	5,17		5,17
19	Алматы облысы	4,51	4,86	4,81
20	Ақтөбе облысы	4,28	5,08	4,48

Шын мәнінде, көрсеткіші орташадан жоғары өңірлер саны көрсеткіштері елдегі орташа көрсеткіштен төмен өңірлердің санымен сәйкес келеді.

1-сурет

Қазақстанның зейнетақы жүйесіне халықтың сенім деңгейі бойынша облыстар мен қалалар рейтингі (сенім деңгейінің орташа көрсеткіші = 5,8)

Қала халқы арасындағы Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім рейтингі Ақмола (8,61 балл), Атырау (7,50) және Қарағанды (7,43) облыстарында қала халқының басым бөлігі Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім білдіретіндігін көрсетті.

8-кесте

Қала халқының сенім деңгейінің көрсеткіші бойынша елдің өңірлері бөлігінде зейнетақы жүйесіне сенім рейтингі

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Ақмола облысы	8,61	5,42	7,20
2	Атырау облысы	7,50	6,55	7,08
3	Қарағанды облысы	7,43	7,03	7,35
4	Қостанай облысы	6,63	6,90	6,73
5	Абай облысы	6,63	6,22	6,46
6	Маңғыстау облысы	6,60	7,37	7,02
7	Солтүстік Қазақстан облысы	6,40	5,36	5,87
8	Шығыс Қазақстан облысы	6,40	6,74	6,52
9	Ұлытау облысы	6,19	7,14	6,38
10	Қызылорда облысы	5,78	5,39	5,57
11	Астана қ.	5,67		5,67
12	Жамбыл облысы	5,63	5,71	5,68

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
13	Түркістан облысы	5,58	5,46	5,49
14	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
15	Батыс Қазақстан облысы	5,42	6,26	5,79
16	Алматы қ.	5,18		5,18
17	Шымкент	5,17		5,17
18	Павлодар облысы	4,77	6,24	5,20
19	Алматы облысы	4,51	4,86	4,81
20	Ақтөбе облысы	4,28	5,08	4,48

Ақтөбе (4,28 балла), Алматы (4,51) және Павлодар (4,77) облыстарында қала халқының зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі төмен.

Қала тұрғындары арасында зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі жалпы сенім көрсеткішімен – жалпы облыс бойынша сенім көрсеткіштерімен бірдей. Зейнетақы жүйесіне сенімнің ең жоғары деңгейі бар өңірлерде қала халқы тарапынан жүйеге сенімнің жоғары деңгейі байқалады.

Осыған ұқсас жағдай ауылдық жерлердің тұрғындары арасында зейнетақы жүйесіне сенім көрсеткіштерінен де байқалады, мұнда зейнетақы жүйесіне сенімнің ең жоғары деңгейі Маңғыстау облысында тіркелген (7,37 балл).

Ұлытау (7,14) және Қарағанды (7,03 балл) облыстарының ауылдарының тұрғындары сәл артта қалып отыр.

9-кесте

Ауыл халқының сенім деңгейінің көрсеткіші бойынша елдің өңірлері бөлігінде зейнетақы жүйесіне сенім рейтингі

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Маңғыстау облысы	6,60	7,37	7,02
2	Ұлытау облысы	6,19	7,14	6,38
3	Қарағанды облысы	7,43	7,03	7,35
4	Қостанай облысы	6,63	6,90	6,73
5	Шығыс Қазақстан облысы	6,40	6,74	6,52
6	Атырау облысы	7,50	6,55	7,08
7	Батыс Қазақстан облысы	5,42	6,26	5,79
8	Павлодар облысы	4,77	6,24	5,20
9	Абай облысы	6,63	6,22	6,46
10	Жамбыл облысы	5,63	5,71	5,68
11	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
12	Түркістан облысы	5,58	5,46	5,49
13	Ақмола облысы	8,61	5,42	7,20
14	Қызылорда облысы	5,78	5,39	5,57
15	Солтүстік Қазақстан облысы	6,40	5,36	5,87
16	Ақтөбе облысы	4,28	5,08	4,48
17	Алматы облысы	4,51	4,86	4,81
18	Астана қ.	5,67		5,67
19	Алматы қ.	5,18		5,18
20	Шымкент	5,17		5,17

Ауыл халқы тарапынан Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі көрсеткішінің ең төмені Алматы (4,86), Ақтөбе (5,08) және Солтүстік Қазақстан облыстарында (5,36 балл) байқалды.

Жалпы алғанда, ауыл халқының Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім рейтингі

қала халқының Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім рейтингімен бірдей – 20 өңірдің (облыстардың және республикалық маңызы бар қалалардың) 10 өңірінде қала халқы тарапынан зейнетақы жүйесіне сенім рейтингінің көрсеткіші ауыл халқы тарапынан ұқсас көрсеткіш деңгейінен жоғары.

Бұл ретте бағалардағы айырмашылық 1 балдан артық емес – бұған Павлодар облысы кірмейді, онда қала халқы тарапынан зейнетақы жүйесіне сенім бағасы арасындағы айырмашылық (4,77) ауыл тұрғындары тарапынан сенім деңгейінен (6,24) 1,47 тармаққа төмен.

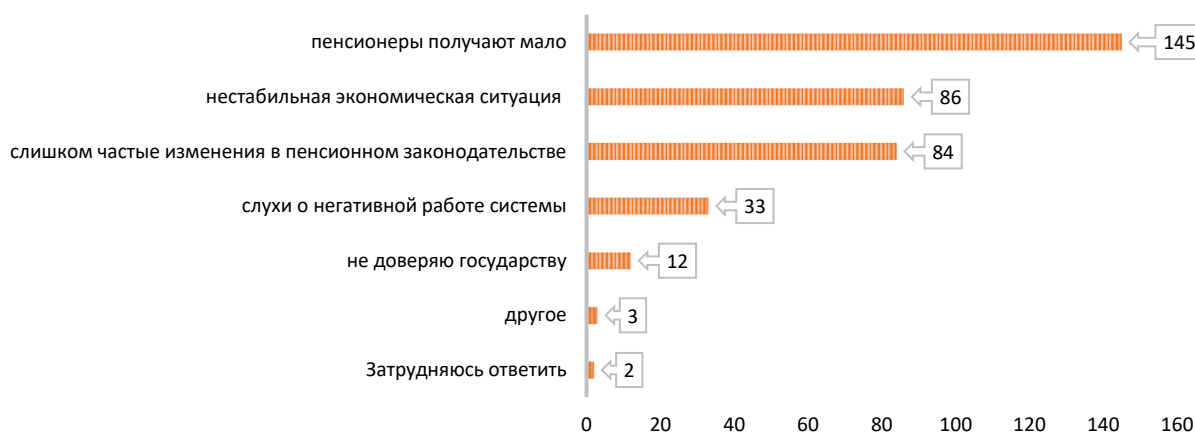
3 балл және одан төмен деңгейде баға бергендер арасында халықтың Қазақстанның зейнетақы жүйесіне деген сенімінің (сенімсіздігінің) төмен болуының негізгі себептері аз зейнетақы («зейнеткерлер аз алады») – 145 респондент немесе 39,73%, сондай-ақ экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы болып отыр – 86 респондент (23,56%).

Сонымен қатар, респонденттер заңнамадағы өте жиі болатын өзгерістерді атап көрсетті – 84 респондент немесе 23,01% бұл нұсқаны зейнетақы жүйесіне деген сенімсіздіктің негізгі себебі ретінде атап өтті.

Зейнетақы жүйесінің жағымсыз жұмысы туралы қауесеттерге байланысты себептер азырақ айтылады (33 респондент немесе 9,04%).

31-диаграмма

Халықтың Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне сенімсіздігінің негізгі себептері

Сондай-ақ, 12 респондент жалпы мемлекетке сенбейтіндерін атап өтті, ал 2-і жауап беруге және сенімсіздік себебін көрсетуге қиналды.

Басқа себепті көрсеткендер (3 адам) арасында мынадай жауаптар болды:

- «Жанжалдар көп» – 1 аталу;
- «Алдайды» – 2 аталу.

Жалпы алғанда, жоғарыда көріп отырғанымыздай, респонденттер тарапынан сенімсіздіктің негізгі себебі – зейнеткерлердің төмен табысы, сондай-ақ экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы, бұл жалпы әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты байланысты, олар Үкіметтің, Ұлттық банктің және басқа да уәкілетті органдардың шешімдеріне әрдайым тәуелді бола бермейді.

3.2. Бірыңғай Жинақтаушы Зейнетақы Қорына (БЖЗҚ) халық сенімінің деңгейі

БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің көрсеткіштері жалпы алғанда Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің көрсеткіштерімен ұштасады.

Іс жүзінде БЖЗҚ – осы зейнетақы жүйесінің ажырамас бөлігі және көптеген респонденттер БЖЗҚ-ны зейнетақы жүйесін іске асыру құралы ретінде қарастырады.

Осыған қарамастан, респонденттердің БЖЗҚ-ға сенім деңгейін анықтауға бағытталған сауалнама БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің шамалы болса да Қазақстанның

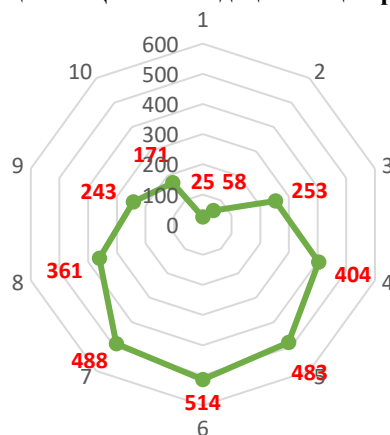

зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің жиынтық көрсеткішінен жоғары екенін көрсетті.

Осылайша, БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің медиандық және модальдық көрсеткіштері 6,0 балл деңгейінде болды, БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің орташа мәні **6,07** балл деңгейінде болды.

32-диаграмма

Халықтың БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің көрсеткіштері

Бұл ретте, зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің көрсеткіші сияқты, респонденттер арасындағы ең жиі баға – «б» бағасы (514 респондент).

10-кесте

Халықтың БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің орташа, медиандық және модальдық көрсеткіші

БАҒА									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
25	58	253	404	483	514	488	361	243	171
ОРТАША МӘН		МЕДИАНДЫҚ МӘН				МОДАЛЬДЫҚ МӘН			
6,07		6,00				6,00			

Ең жоғары балл Қарағанды (7,73), Маңғыстау (7,69) және Атырау (7,69 балл) облыстарында тіркелді.

БЖЗҚ-ға сенімнің ең төмен деңгейі Ақтөбе (4,42 балл), Алматы (5,02) облыстарында және Шымкент қаласында (5,52 балл) тіркелді.

11-кесте

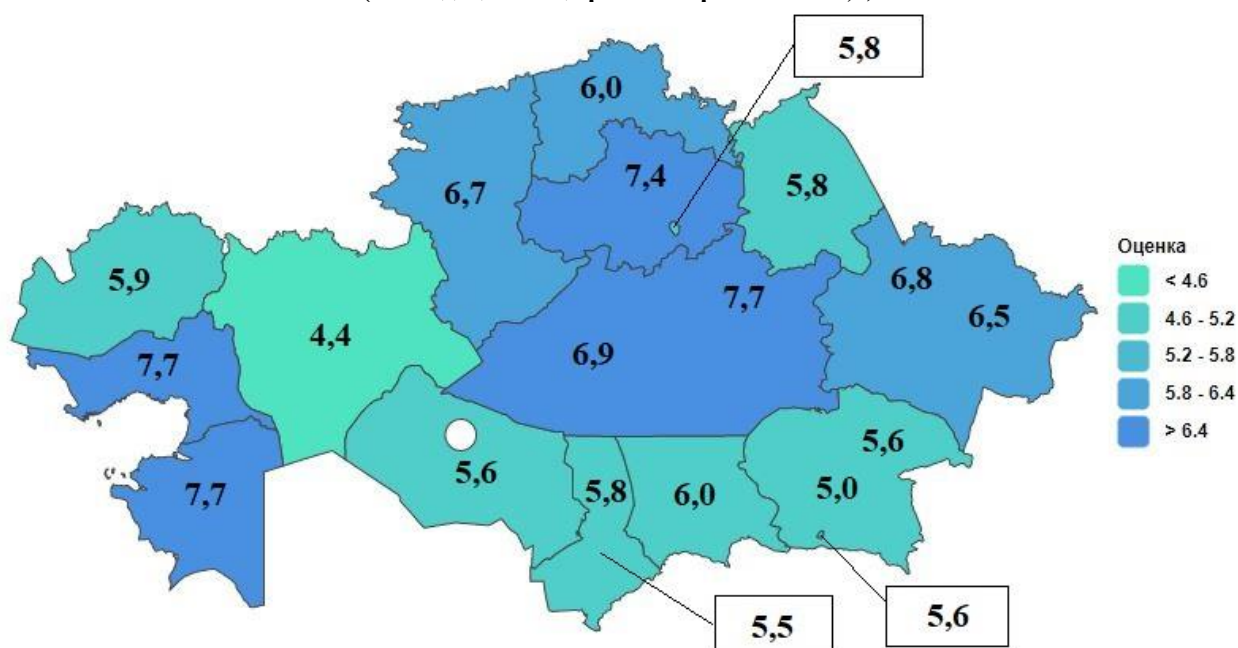
Сенім деңгейінің жалпы көрсеткіші бойынша ел өңірлері бөлігінде БЖЗҚ-ға сенім рейтингі

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Қарағанды облысы	7,81	7,39	7,73
2	Маңғыстау облысы	7,53	7,83	7,69
3	Атырау облысы	7,97	7,34	7,69
4	Ақмола облысы	8,88	5,51	7,39
5	Ұлытау облысы	6,74	7,29	6,85
6	Абай облысы	7,00	6,59	6,84
7	Қостанай облысы	6,64	6,88	6,73
8	Шығыс Қазақстан облысы	6,44	6,67	6,52
Орташа көрсеткіш = 6,07				
9	Солтүстік Қазақстан облысы	6,45	5,60	6,01
10	Жамбыл облысы	5,66	6,16	5,95

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
11	Батыс Қазақстан облысы	5,53	6,46	5,93
12	Астана қ.	5,84		5,84
13	Түркістан облысы	5,75	5,84	5,82
14	Павлодар облысы	5,32	6,76	5,75
15	Алматы қ.	5,63		5,63
16	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
17	Қызылорда облысы	5,80	5,39	5,58
18	Шымкент	5,52		5,52
19	Алматы облысы	4,65	5,09	5,02
20	Ақтөбе облысы	4,19	5,08	4,42

2-сурет

Халықтың БЖЗҚ-ға сенім деңгейі бойынша облыстар мен қалалар рейтингі (сенім деңгейінің орташа көрсеткіші = 6,1)

Өз кезегінде, зейнетақы жүйесіне сенім деңгейімен қатар, қала және ауыл тұрғындарының пікірін анықтау тұрғысынан БЖЗҚ-ға сенімді зерттеу нәтижелері жалпы БЖЗҚ-ға сенім рейтингісіне сәйкес келеді.

Мәселен, қала халқы тұрғысынан ең жоғары балл Ақмола (8,88 балл), Атырау (7,97) және Қарағанды (7,81) (6,5) облыстарында тіркелген, ал БЖЗҚ-ға сенімнің ең төмен деңгейі Ақтөбе (4,19 балл), Алматы (4,65) және Павлодар (5,32 балл) облыстарында тіркелген.

12-кесте

Қала халқының сенім деңгейінің жалпы көрсеткіші бойынша ел өңірлері бөлігінде БЖЗҚ-ға сенім рейтингі

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Ақмола облысы	8,88	5,51	7,39
2	Атырау облысы	7,97	7,34	7,69
3	Қарағанды облысы	7,81	7,39	7,73
4	Маңғыстау облысы	7,53	7,83	7,69
5	Абай облысы	7,00	6,59	6,84
6	Ұлытау облысы	6,74	7,29	6,85

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
7	Қостанай облысы	6,64	6,88	6,73
8	Солтүстік Қазақстан облысы	6,45	5,60	6,01
9	Шығыс Қазақстан облысы	6,44	6,67	6,52
10	Астана қ.	5,84		5,84
11	Қызылорда облысы	5,80	5,39	5,58
12	Түркістан облысы	5,75	5,84	5,82
13	Жамбыл облысы	5,66	6,16	5,95
14	Алматы қ.	5,63		5,63
15	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
16	Батыс Қазақстан облысы	5,53	6,46	5,93
17	Шымкент	5,52		5,52
18	Павлодар облысы	5,32	6,76	5,75
19	Алматы облысы	4,65	5,09	5,02
20	Ақтөбе облысы	4,19	5,08	4,42

Бұл ретте ауыл халқы бөлігінде халықтың БЖЗҚ-ға сенімінің ең жоғары деңгейі Маңғыстау (7,83), Қарағанды (7,39) және Атырау (7,34 балл) облыстарында тіркелген.

13-кесте

Ауыл халқының сенім деңгейінің жалпы көрсеткіші бойынша ел өңірлері бөлігінде БЖЗҚ-ға сенім рейтингі

Ранг	Өңір	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Орташа көрсеткіш (жалпы)
1	Маңғыстау облысы	7,53	7,83	7,69
2	Қарағанды облысы	7,81	7,39	7,73
3	Атырау облысы	7,97	7,34	7,69
4	Ұлытау облысы	6,74	7,29	6,85
5	Қостанай облысы	6,64	6,88	6,73
6	Павлодар облысы	5,32	6,76	5,75
7	Шығыс Қазақстан облысы	6,44	6,67	6,52
8	Абай облысы	7,00	6,59	6,84
9	Батыс Қазақстан облысы	5,53	6,46	5,93
10	Жамбыл облысы	5,66	6,16	5,95
11	Түркістан облысы	5,75	5,84	5,82
12	Жетісу облысы	5,53	5,69	5,62
13	Солтүстік Қазақстан облысы	6,45	5,60	6,01
14	Ақмола облысы	8,88	5,51	7,39
15	Қызылорда облысы	5,80	5,39	5,58
16	Алматы облысы	4,65	5,09	5,02
17	Ақтөбе облысы	4,19	5,08	4,42
18	Астана қ.	5,84		5,84
19	Алматы қ.	5,63		5,63
20	Шымкент	5,52		5,52

Ақтөбе (5,08 балл), Алматы (5,09) және Қызылорда (5,39) облыстарының ауылдық округтерінің респонденттері БЖЗҚ-ға сенімнің ең төмен деңгейін көрсетті.

Жалпы, ауыл халқының БЖЗҚ-ға сенім рейтингі қала халқына қарағанда жоғары өңірлер саны, зейнетақы жүйесі сияқты қала халқының БЖЗҚ-ға ауылдағыларға қарағанда көбірек сенетін өңірлердің санына сәйкес келеді.

Бұл ретте, зейнетақы жүйесіндегідей қала мен ауылдағы орташа сенім деңгейі

арасындағы айырмашылық 1,00 тармақтан аз. Бұл ретте Павлодар облысы ерекше болып тұр, онда бұл айырмашылық – 1,44 тармақ.

Айта кетерлігі, Ақтөбе облысы зейнетақы жүйесіне де, БЖЗҚ-ға да сенім деңгейі бойынша барлық тізімнің соңында тұр. Бұл жалпы сенім рейтингіне ғана емес, қала мен ауыл тұрғындары үшін жеке рейтингтерге де тән.

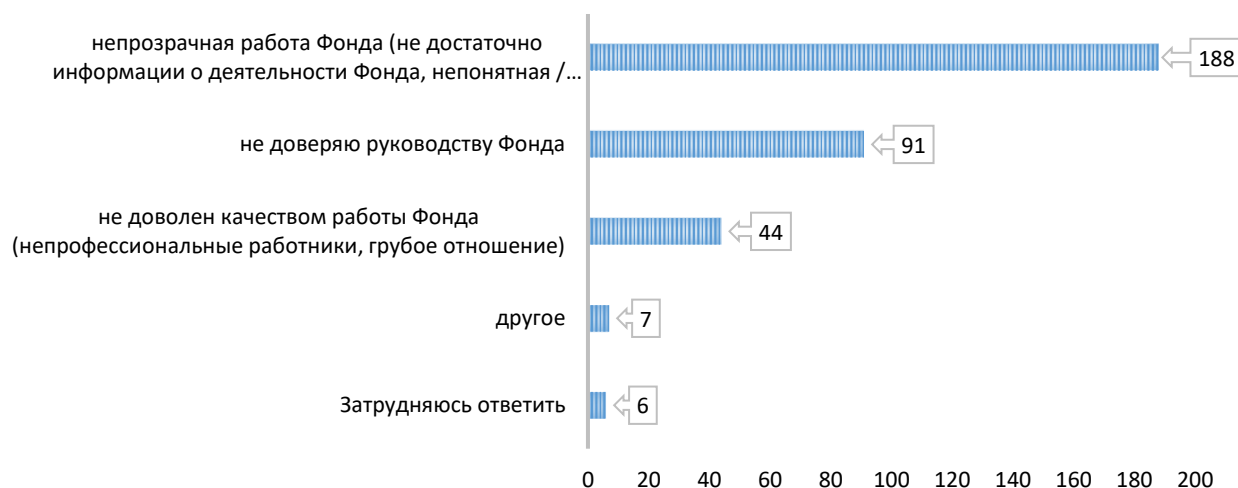
Бұл ретте БЖЗҚ-ға сенімнің төмен деңгейін көрсеткен респонденттер өз таңдауын БЖЗҚ жұмысының ашық болмауымен және БЖЗҚ басшылығына сенімнің жоқтығымен негіздеді.

Халықтың БЖЗҚ-ға сенімінің төмендеуіне қандай факторлар әсер ететінін егжей-тегжейлі бағалау кезінде көбіне БЖЗҚ жұмысына байланысты ішкі факторлар байқалады.

Мәселен, сенім деңгейінде 3 және одан төмен балл көрсеткен респонденттер арасында БЖЗҚ-ға сенімсіздіктің жиі кездесетін себебі Қор жұмысының ашық болмауы (Қордың қызметі туралы ақпарат жеткіліксіз, түсініксіз/тым күрделі ақпарат) болып отыр – 188 аталу немесе респонденттер санының 55,95%-ы.

33-диаграмма

Халықтың БЖЗҚ-ға сенімсіздігінің негізгі себептері

91 респондент немесе жалпы БЖЗҚ-ға сенбейтіндердің 27,08%-ы БЖЗҚ басшылығына сенбейді.

БЖЗҚ-ға сенімсіздіктің басқа себептерінің арасында (респонденттер арасында 44 пікір) Қор жұмысының сапасына наразылық (біліксіз қызметкерлер, дөрекі қарым-қатынас) байқалады.

Осыған қарамастан, БЖЗҚ-ға сенім деңгейі зейнетақы жүйесіне сеніммен бірдей – зейнетақы жүйесіне сенім рейтингінің алғашқы 12 орнын БЖЗҚ-ға сенім рейтингіндегідей өңірлер алады, бірақ олардың реті әртүрлі. Дегенмен, рейтингтердегі айырма 2 позициядан аспайды.

Жалпы алғанда, жоғарыда сипатталғанға қарай зерттеу нәтижелері БЖЗҚ мен зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі орташа көрсеткіштен жоғары екені туралы зерттеу алдына бұрын қойылған гипотезаны растайды (№1 жұмыс гипотезасы).

3.3. БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру шаралары

БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін қандай шаралар қолдану қажет екенін зерттеу бөлігінде респонденттердің көпшілігі – респонденттердің 1 726 рет атауы немесе сауалнамаға қатысқан халықтың жалпы санының 57,53%-ы БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін жинақтардың кірістілік деңгейін арттыру қажет деген пікірге сүйенеді.

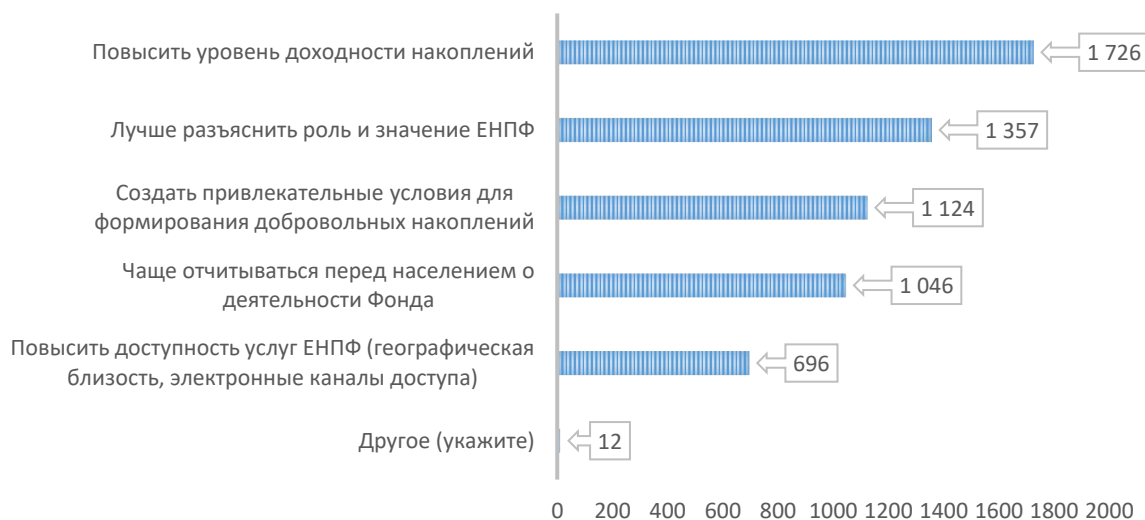
Жауаптың екінші ең көп таралған нұсқасы – БЖЗҚ рөлі мен маңызын жақсырақ түсіндіру қажеттілігі (1 357 аталу немесе 45,23%).

Респонденттердің бұдан сәл аз бөлігі (1 124 немесе 37,47%) ерікті жинақтарды қалыптастыру үшін тартымды жағдай жасау қажет деп есептейді.

Сондай-ақ респонденттер БЖЗҚ қызметі туралы халық алдында жиі есеп беру қажеттілігін атап өтті (1 046 аталу немесе 34,87%).

34-диаграмма

№ 21 Сұрақ: Сіз сенім білдіру үшін БЖЗҚ қандай шаралар қолдану керек?

Респонденттердің ең азы БЖЗҚ қызметтерінің қолжетімділігін арттыру идеясын қолдайды (географиялық жақындық, электрондық қолжетімділік арналары) – 696 респондент (23,20%) бұл шараны БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін қажет деп көрсетті.

Бұл ретте 12 респондент басқа (сауалнамада көрсетілгендерден басқа) шаралар қолдану қажеттілігін көрсетті. Алайда, респонденттердің ешқайсысы қандай шаралар қажет екенін нақты көрсете алмады.

Осылайша, қазіргі уақытта респонденттерді жинақ кірістілігін арттыру, сондай-ақ Қор жұмысының ашықтығы мәселесі көбірек алаңдатады.

4. ХАЛЫҚТЫҢ «БЖЗҚ» АҚ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ, ХАБАРДАР БОЛУ ЖӘНЕ ҚАБЫЛДАУ ПРОБЛЕМАЛАРЫН АНЫҚТАУ, СОНДАЙ-АҚ «БЖЗҚ» АҚ АҚПАРАТТЫҚ РЕСУРСТАРЫ МЕН ХАЛЫҚПЕН КОММУНИКАЦИЯ АРНАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУ

23-25-сұрақтар респонденттердің ақпаратты қалай қабылдайтынын түсінуге бағытталған: ол қандай дереккөздерден алынады (№25 сұрақ), ол қаншалықты қолжетімді (№23 сұрақ) және халық үшін қаншалықты түсінікті (№24 сұрақ).

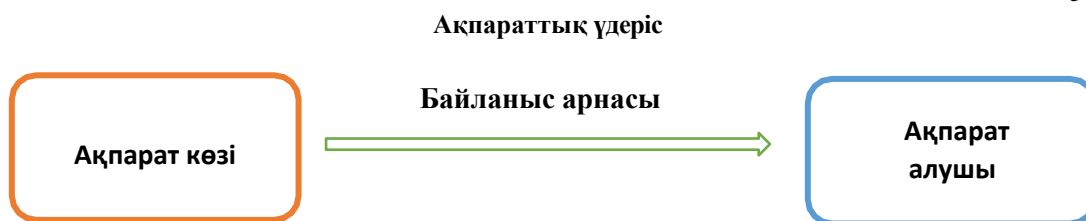
Бұл мәселелер, шын мәнінде, халықпен қарым-қатынас үдерісінің тиімділігін, ақпараттық үдеріс тиімділігін анықтауға бағытталған.

Ақпарат халыққа (ақпарат алушыларға) белгілі бір байланыс арналары арқылы жеткізіледі. Өз кезегінде, байланыс арналары қолжетімді (тиімді коммуникация) немесе халық үшін қолжетімсіз (тиімсіз коммуникация) болуы мүмкін.

Бұл ретте, тіпті халық үшін байланыс арналарының қолжетімділігі – тиімді коммуникация шарттарының бірі. Байланыс арналары арқылы ақпарат алған соң халық ақпаратты қабылдау (түсіну) керек.

Қолжетімділік, түсініктілік және ақпарат көздерінің өзара байланысы 3-суретте айқын көрсетілген.

3-сурет

Тиімділіктің негізгі шарттары		
Ақпарат көзі	Байланыс арналары	Ақпарат алушылар
Ақпарат көздері орынды болуы қажет	Байланыс арналары ақпарат алушылар үшін қолжетімді болуы тиіс	Ақпарат алушылар ақпаратты дұрыс түсінуі тиіс

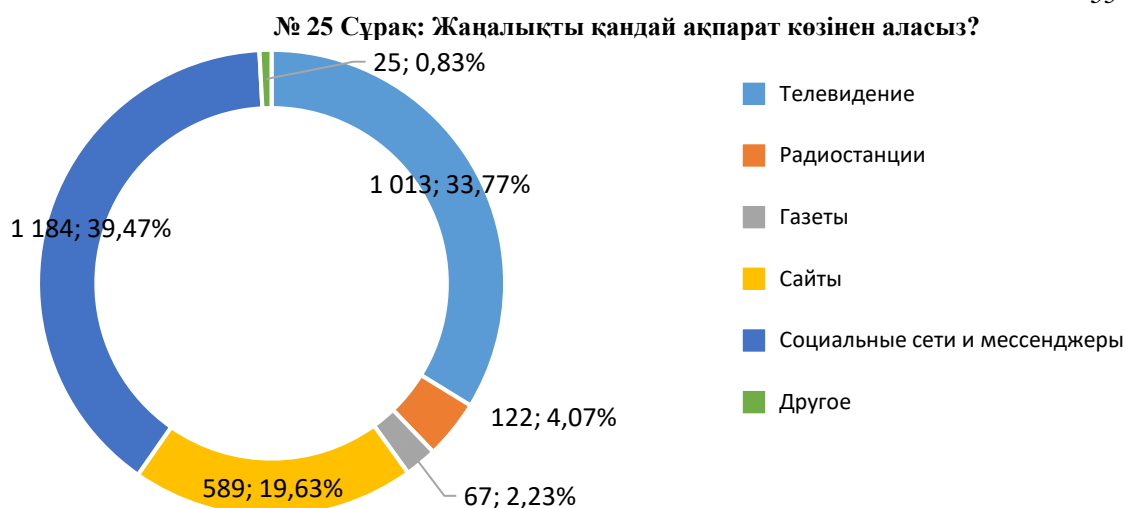
Осыған байланысты, бірінші кезекте, ақпарат көздеріне қатысты пікірге талдау жасалды (№25 сұрақ), одан әрі «БЖЗҚ» АҚ және оның қызметі туралы ақпарат қолжетімділігі анықталды (№23 сұрақ), сондай-ақ халықтың алатын ақпаратты түсінуі анықталды (№24 сұрақ).

Ақпарат көздері бойынша ақпарат алуды зерттеу нәтижелері респонденттердің басым бөлігі ақпаратты (жаңалықты) әлеуметтік желілер және мессенджерлер арқылы (1 184 аталу немесе 39,47%), бұдан азы теледидар арқылы (1 013 аталу немесе 33,77%) алуға бейім екенін көрсетті.

Үшінші ең көп таралған ақпарат көзі – жаңалықтар және басқа сайттар – респонденттер арасында 589 аталу (19,63%).

Бұл ретте, жоғарыда көріп отырғанымыздай, Интернет-көздердің (әлеуметтік желілер, мессенджерлер мен сайттар) жиынтық әсері – 1 773 аталым, бұл ақпарат көздерін атаудың жалпы санының 59,10%-ы.

Ең аз респондент жаңалықты радиостанциялар (122 аталу) және газеттер (67 аталу) арқылы алады.

Басқа ақпарат көздерінің арасында аталғандар: достар әріптестер, туыстар («ауызекі әңгімі») – 15 аталу. Сондай-ақ, 10 адам қандай да бір ақпарат көзін көрсетпеді жөн көрді.

Осылайша, жоғарыда көрініп тұрғандай респонденттердің басым бөлігі ақпаратты, атап айтқанда, жаңалықты интернет-көздер арқылы, атап айтқанда әлеуметтік желілер мен мессенджерлер арқылы алуға бейім.

Жалпы, қазіргі уақытта әлеуметтік желілер мен мессенджерлер ыңғайлы, бірақ ол ең сенімді ақпарат көзі емес, осыған орай осы кезеңде респонденттер ақпаратты неғұрлым сенімді ақпарат көздерінен алуды жөн көреді деген болжам жоққа шығарылды (№2 Жұмыс гипотезасы).

Өңірлер бөлігінде респонденттердің жауаптарын бөлу 14-кестеде көрсетілген.

14-кесте

**Өңірлер бөлігінде жауап нұсқаларын бөлу
(№25 Сұрақ. Жаңалықты қандай ақпарат көзінен аласыз?)**

№ р/с	Өңір	Теле- дидар	Радио- станция	Газеттер	Сайттар	Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер
1	Астана қ.	59	5	3	37	99
2	Алматы қ.	117	7	2	79	117
3	Ақмола облысы	40	5	3	7	65
4	Ақтөбе облысы	36	0	0	13	92
5	Алматы облысы	90	5	5	57	66
6	Атырау облысы	29	7	0	17	52
7	Батыс Қазақстан облысы	37	1	3	19	45
8	Жамбыл облысы	54	16	10	42	62
9	Қарағанды облысы	78	2	1	51	41
10	Қостанай облысы	57	16	9	2	41
11	Қызылорда облысы	40	2	0	29	55
12	Маңғыстау облысы	21	7	6	32	49
13	Түркістан облысы	100	20	9	53	139
14	Павлодар облысы	45	2	0	35	33
15	Солтүстік Қазақстан облысы	23	5	3	15	33
16	Шығыс Қазақстан	44	5	6	17	39

№ р/с	Өңір	Теле-дидар	Радио-станция	Газеттер	Сайттар	Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер
	облысы					
17	Шымкент қ.	59	11	7	31	72
18	Абай облысы	35	6	0	16	33
19	Жетісу облысы	33	0	0	27	43
20	Ұлытау облысы	16	0	0	10	8

Сонымен қатар зейнетақымен қамсыздандыру мәселелерінде респонденттер неғұрлым сенімді ақпарат көздеріне сүйенеді деп болжанады. Сұрақтың қойылуы тек ақпарат (жаңалықтар) алу үдерісіне қатысты болғандықтан, респонденттердің көзқарасы бойынша ең қолайлысы әлеуметтік желілер мен мессенджерлер.

Бұл ретте, ең танымал ақпарат көзі ретінде әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді таңдау осы ақпарат көздері басым болатын ұялы Интернеттің маңыздылығын көрсетеді.

«БЖЗҚ» АҚ қызметі туралы **ақпараттың қолжетімділігін** зерттеу респонденттердің басым бөлігі ақпарат алу үдерісін барлығы үшін оңай қолжетімді деп тапқанын көрсетті (1 660 респондент немесе сауалнамаға қатысқан халықтың жалпы санының 55,33%).

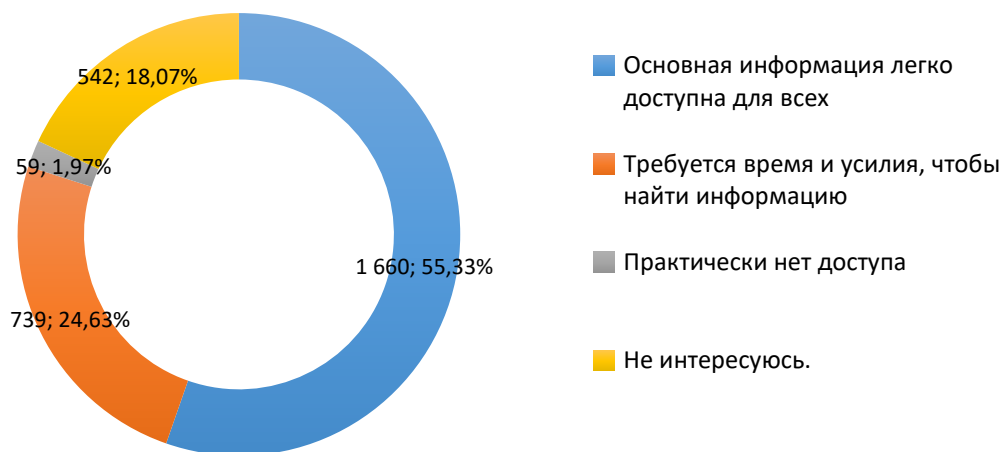
Сонымен қатар, БЖЗҚ туралы ақпарат алу үшін уақыт пен күш қажет деп есептейтін респонденттер саны – 739 респондент немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 24,63%-ы.

Респонденттер арасында ең танымал үшінші жауап БЖЗҚ туралы ақпарат алуға мүдделіліктің болмауы болды – 542 респондент немесе сауалнамаға қатысқан халықтың жалпы санының 18,07%-ы БЖЗҚ туралы ақпарат алуға мүдделі емес.

БЖЗҚ туралы ақпарат алу іс жүзінде мүмкін емес деп есептейтін респонденттердің саны 59 респондентті немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 1,97%-ын құрады.

36-диаграмма

№ 23 Сұрақ: БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты табу қаншалықты оңай деп ойлайсыз?

Жоғарыда көрсетілгендей, респонденттер БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың қолжетімділігі туралы полярлық пікірде. Алайда, бұл ақпарат іс жүзінде қолжетімді емес деп санайтындардың саны аз және бар болғаны 1,97%.

Өңірлер тұрғысында респонденттердің жауаптарын бөлу 15-кестеде көрсетілген.

Өңірлер тұрғысында респонденттердің жауаптарын бөлу
(№ 23 Сұрақ: БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты табу қаншалықты оңай деп ойлайсыз?)

№ р/р	Өңір	№1 нұсқа	Үлесі, %	№2 нұсқа	Үлесі, %	№3 нұсқа	Үлесі, %	№4 нұсқа	Үлесі, %
1	Астана қ.	137	67,49%	28	13,79%	1	0,49%	37	18,23%
2	Алматы қ.	74	22,70%	107	32,82%	5	1,53%	140	42,94%
3	Ақмола облысы	99	82,50%	12	10,00%	0	0,00%	9	7,50%
4	Ақтөбе облысы	76	53,90%	21	14,89%	1	0,71%	43	30,50%
5	Алматы облысы	88	38,60%	78	34,21%	8	3,51%	54	23,68%
6	Атырау облысы	60	57,14%	36	34,29%	7	6,67%	2	1,90%
7	Батыс Қазақстан облысы	63	60,00%	35	33,33%	0	0,00%	7	6,67%
8	Жамбыл облысы	80	43,24%	63	34,05%	9	4,87%	33	17,84%
9	Қарағанды облысы	135	78,03%	12	6,94%	0	0,00%	26	15,03%
10	Қостанай облысы	108	85,04%	0	0,00%	0	0,00%	19	14,96%
11	Қызылорда облысы	77	60,63%	24	18,90%	0	0,00%	26	20,47%
12	Маңғыстау облысы	31	26,72%	75	64,66%	10	8,62%	0	0,00%
13	Түркістан облысы	185	57,45%	55	17,08%	4	1,24%	78	24,23%
14	Павлодар облысы	70	60,87%	40	34,78%	3	2,61%	2	1,74%
15	Солтүстік Қазақстан облысы	64	78,05%	11	13,41%	0	0,00%	7	8,54%
16	Шығыс Қазақстан облысы	94	83,93%	11	9,82%	2	1,79%	5	4,46%
17	Шымкент қ.	92	51,11%	69	38,33%	8	4,45%	11	6,11%
18	Абай облысы	50	53,76%	33	35,49%	0	0,00%	10	10,75%
19	Жетісу облысы	62	58,49%	20	18,87%	0	0,00%	24	22,64%
20	Ұлытау облысы	15	44,12%	9	26,47%	1	2,94%	9	26,47%

Жауап нұсқаларын ашып көрсету

№1 нұсқа	Баршаға оңай қолжетімді
№2 нұсқа	Ақпаратты табу үшін уақыт пен күш қажет
№3 нұсқа	Қолжетімді емес десе де болады
№4 нұсқа	Қызықпаймын

Тиімді байланыс үдерісінің маңызды факторы – **ақпаратты дұрыс түсіну**. Осыған байланысты БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың халық үшін қаншалықты **түсінікті** екенін анықтау маңызды.

Зерттеу көрсеткендей, ақпаратты түсіну үдерісі ақпарат алу үдерісімен өзара байланысты.

Сауалнамаға қатысқан респонденттердің көпшілігі (1 395 немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 46,50%-ы) БЖЗҚ қызметі туралы негізгі ақпарат баршаға түсінікті деп санайды.

БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты түсіну үшін уақыт пен күш қажет деп санайтындардың саны – 1 022 респондент (34,07%).

Респонденттердің саны бойынша үшінші санат – жауап беруге қиналған респонденттер (522 респондент немесе 17,40%).

БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат түсініксіз болғандар саны – 61 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандардың 2,03%-ы.

37-диаграмма

№ 24 Сұрақ: БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат халық үшін қаншалықты түсінікті деп ойлайсыз?

Өңірлер тұрғысында респонденттердің жауаптарын бөлу 17-кестеде көрсетілген.

Өңірлер тұрғысында респонденттердің жауаптарын бөлу
(№ 24 Сұрақ: БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат халық үшін қаншалықты түсінікті деп ойлайсыз?)

№ р/р	Өңір	№1 нұсқа	Үлесі, %	№2 нұсқа	Үлесі, %	№3 нұсқа	Үлесі, %	№4 нұсқа	Үлесі, %
1	Астана қ.	132	65,02%	26	12,81%	0	0,00%	45	22,17%
2	Алматы қ.	78	23,93%	103	31,59%	2	0,61%	143	43,87%
3	Ақмола облысы	87	72,50%	19	15,83%	0	0,00%	14	11,67%
4	Ақтөбе облысы	48	34,04%	55	39,01%	8	5,67%	30	21,28%
5	Алматы облысы	49	21,49%	109	47,81%	1	0,44%	69	30,26%
6	Атырау облысы	49	46,67%	38	36,19%	10	9,52%	8	7,62%
7	Батыс Қазақстан облысы	55	52,38%	38	36,19%	0	0,00%	12	11,43%
8	Жамбыл облысы	84	45,41%	62	33,51%	2	1,08%	37	20,00%
9	Қарағанды облысы	97	56,07%	51	29,48%	1	0,58%	24	13,87%
10	Қостанай облысы	120	94,49%	0	0,00%	0	0,00%	7	5,51%
11	Қызылорда облысы	22	17,32%	73	57,48%	1	0,79%	31	24,41%
12	Маңғыстау облысы	27	23,28%	74	63,79%	14	12,07%	1	0,86%
13	Түркістан облысы	218	67,70%	53	16,46%	13	4,04%	38	11,80%
14	Павлодар облысы	70	60,87%	44	38,26%	1	0,87%	0	0,00%
15	Солтүстік Қазақстан облысы	50	60,98%	31	37,80%	1	1,22%	0	0,00%
16	Шығыс Қазақстан облысы	79	70,54%	28	25,00%	1	0,89%	4	3,57%
17	Шымкент қ.	59	32,78%	106	58,89%	4	2,22%	11	6,11%
18	Абай облысы	48	51,61%	37	39,79%	0	0,00%	8	8,60%
19	Жетісу облысы	17	16,04%	60	56,60%	1	0,94%	28	26,42%
20	Ұлытау облысы	6	17,65%	15	44,12%	1	2,94%	12	35,29%

Жауап нұсқаларын ашып көрсету

№1 нұсқа	Баршаға түсінікті
№2 нұсқа	Ақпаратты түсіну үшін уақыт және ынта қажет
№3 нұсқа	Түсініксіз
№4 нұсқа	Жауап беру қиын

Осылайша, БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың түсінікті болуы туралы мәселе бойынша нәтижені бөлу БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың қолжетімділігі туралы мәселе бойынша жауаптар нәтижесін толығымен қайталайды.

Сондай-ақ, респонденттер БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың түсінікті (№24 сұрақ) және қолжетімді (№23 сұрақ) болуын шамамен тең пропорцияда бағалайтынын ескергенде, осы екі сұрақтың арасындағы корреляция коэффициенті небәрі 0,665 болып отыр, бұл респонденттердің БЖЗҚ туралы ақпаратты түсіну жеңілдігі мен оны жеңіл қабылдау арасында белгілі бір байланыс бар екенін көрсетеді.

Осылайша, бұл қорытынды БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат қолжетімділігі осы ақпараттың респонденттер үшін қаншалықты түсінікті болатынына байланысты деген гипотезаны растайды (№3 жұмыс гипотезасы).

Төменде көрсетілгендей, ақпарат көздері тұрғысынан респонденттер ең көп ақпаратты әлеуметтік желілер арқылы алады, атап айтқанда 698 респондент атаған Instagram әлеуметтік желісі арқылы алу жаңалық көзі ретіндегі «Хабар» телеарнасынан (телеарналар арасында ең көп сілтеме) 1,5 есе жиі.

19-кесте

**Ақпарат алу көздерін атауды зерттеу нәтижесін жиілік-пайыздық бөлу
(Интернет-сайттар, әлеуметтік желілер және мессенджерлер)**

Ақпарат көзінің типі/атауы	Аталу саны	Санаттағы барлық аталу %
Әлеуметтік желілер және мессенджерлер		100,00%
Instagram	698	38,27%
Telegram	394	21,60%
Youtube	179	9,81%
Facebook	175	9,59%
VK.com	159	8,72%
WhatsApp	132	7,24%
Twitter	66	3,62%
Tik-tok	12	0,66%
OK.ru	9	0,49%

Респонденттердің көпшілігі төмендегі теледидар арналары арқылы ақпарат алуды жөн көргенін атап өтті:

20-кесте

Ақпарат алу көздерін атауды зерттеу нәтижесін жиілік-пайыздық бөлу (теледидар)

Телеарна типі	Телеарна атауы	Аталу саны	Барлық аталу %
Орталық (республикалық) телеарна	Хабар	459	25,10%
	КТК	330	18,04%
	Первый канал (Евразия)	197	10,77%
	Қазақстан	182	9,95%
	Еларна	117	6,40%
	31 арна	95	5,19%
	Астана	93	5,08%
	24.kz	36	1,97%
	Түркістан	35	1,91%
	НТК	30	1,64%
	Мир 24	29	1,59%
	НТВ	24	1,31%
	7 арна	16	0,87%
	Россия 24	14	0,77%
	Рен ТВ	5	0,27%
	СТС	2	0,11%
	Алтай	29	1,59%
Өскемен	22	1,20%	

Телеарна типі	Телеарна атауы	Аталау саны	Барлық аталау %
Жергілікті (өңірлік) теледидар	5 арна	20	1,09%
	Ирбис	18	0,98%
	Қызылордада	9	0,49%
	Ақтау	9	0,49%
	Ертіс	8	0,44%
	Ақтөбе	7	0,38%
	Алау	7	0,38%
	Қалкен ТВ	7	0,38%
	Хан ТВ	7	0,38%
	Отырар	7	0,38%
	Қарағанды	3	0,16%
	Оңтүстік	3	0,16%
	Тараз 24	2	0,11%
	Рика ТВ	2	0,11%
	ТДК 24	1	0,05%
	Ақжол	1	0,05%
	Маңғыстау ТВ	1	0,05%
	Новое телевидение	1	0,05%
	Жаңаөзен	1	0,05%

Жоғарыда көріп отырғанымыздай, респонденттер бәрінен бұрын Хабар (телеарналар арасында 25,10% аталу), КТК (18,04%) және Первый канал (Евразия) (10,77%) телеарналарынан ақпарат алуды жөн көреді.

21-кесте

**Ақпарат алу көздерін атауды зерттеу нәтижесін жиілік-пайыздық бөлу
(Интернет-сайттар, газеттер мен радиостанциялар)**

Ақпарат алу көзінің типі/атауы	Аталу саны	Санаттағы барлық аталу %
Интернет-Сайттар		100,00%
Nur.kz	230	28,54%
Tengrinews	186	23,08%
Mail.Ru	106	13,15%
Zakon.kz	104	12,90%
Ақпарат Бюросы	52	6,45%
Google	32	3,97%
ҚазАқпарат	24	2,98%
365info.kz	19	2,36%
enpf.kz	13	1,61%
pavlodarnews.kz	11	1,36%
khabar.kz	9	1,12%
egov.kz	5	0,62%
Азаттық	5	0,62%
kapital.kz	3	0,37%
stan.kz	3	0,37%
Sputnik	2	0,25%
uk.kz	1	0,12%
altaynews.kz	1	0,12%
Газеттер		100,00%
Егемен Қазақстан	20	25,97%
АиФ	11	14,29%
Каз. Правда	7	9,09%
Новый регион	6	7,79%
Костанайские новости	5	6,49%
Ақжол	4	5,19%

Ақпарат алу көзінің типі/атауы	Аталу саны	Санаттағы барлық аталу %
Алаш	4	5,19%
Караван	3	3,90%
Дидар	3	3,90%
Рудный Алтай	3	3,90%
Шанс	3	3,90%
Рауан	3	3,90%
Луч	2	2,60%
Знамя труда	1	1,30%
Южный Казахстан	1	1,30%
Степной Маяк	1	1,30%
Радио		100,00%
Радио NS	45	24,86%
Қазақ радиосы	39	21,55%
Жұлдыз	26	14,36%
Русское радио	19	10,50%
Шалқар	16	8,84%
Автордио	10	5,52%
Европа Плюс	9	4,97%
Love FM	8	4,42%
Народное радио	6	3,31%
Радио Дача	2	1,10%
Наше радио	1	0,55%
Басқа		100,00%
Туыстар	2	10,00%
Достар	9	45,00%
Әріптестер	3	15,00%
«Ауызекі әңгіме»	6	30,00%

Бұл ретте, көптеген әлеуметтік желілер (Instagram – 698, Telegram – 394 аталу) республикалық теледидар арналарымен бірдей, тіптен жиірек аталады («Хабар» – 459, «КТК» – 330 аталу).

Осылайша, әлеуметтік желілер республикалық телеарналармен қатар ақпарат алудың танымал көзіне айналады.

5. ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕСІН КОРРЕЛЯЦИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Респонденттердің жауаптарының өзара байланысын, сондай-ақ әртүрлі әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары бар респонденттердің жауаптарының өзара байланысын анықтау үшін корреляциялық талдау жүргізілді. Осы мақсаттар үшін Зерттеу сауалнамасының барлық мәселелерінің корреляция коэффициенттері есептеліп, салыстырылды.

Зерттеу сұрақтарының жұптық корреляция коэффициенттерінің матрицасы 2-қосымшада келтірілген. Зерттеу сұрақтарының жұптық корреляциясына талдау жүргізу негізінде зерттеу сұрақтарының жұптық коэффициенттерінің қысқартылған кестесі жасалды.

Қысқартылған кестеге сандық байланысы жоқ параметрлерді алып тастау мақсатында корреляция коэффициенті кемінде 0,3 болатын сұрақтардың жұптық коэффициенттері енгізілді.

Мұның себебі, Чеддока шәкіліне сай екі параметрдің орташа байланыс күші үшін корреляция коэффициентінің сандық өлшемінің қажетті және жеткілікті шарты – 0,3-тен жоғары көрсеткіш.

22-кесте

Сандық байланысты сапалық сипатқа айналдыруға арналған Чеддока шәкілі

Байланыс тығыздығының сандық өлшемі	Байланыс күшінің сапалық сипаты
0,1-0,3	Әлсіз
0,3-0,5	Орташа
0,5-0,7	Елеулі
0,7-0,9	Жоғары
0,9-0,99	Өте жоғары

Корреляцияның жұптық коэффициенттерінің қысқартылған кестесі 22-кестеде келтірілген.

23-кесте

Респонденттердің жауаптары корреляциясының жұптық коэффициентінің кестесі (сипатталатын және негізделетін көрсеткіштер белгіленген)

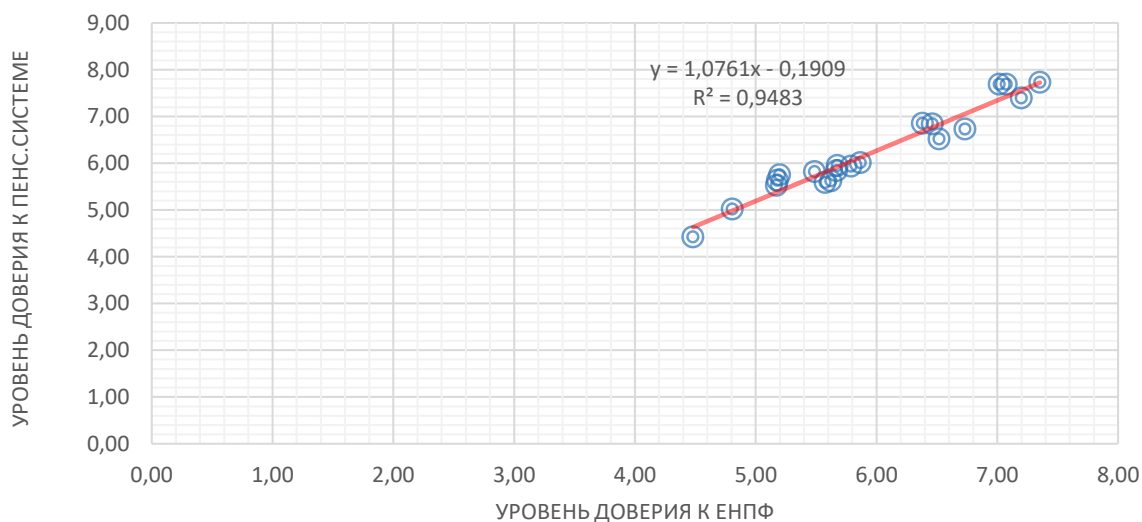
№ р/р	1-өлшем	2-өлшем	Корреляция коэффициенті
1	5-сұрақ. 1-нұсқа	5-сұрақ. 5-нұсқа	-0,555
2	7-сұрақ	8-сұрақ	0,327
3	12-сұрақ	8-сұрақ	0,302
4	12-сұрақ	13-сұрақ	0,423
5	19-сұрақ. 2-нұсқа	19-сұрақ. 3-нұсқа	0,385
6	19-сұрақ. 2-нұсқа	19-сұрақ. 5-нұсқа	0,333
7	19-сұрақ. 3-нұсқа	19-сұрақ. 4-нұсқа	0,371
8	19-сұрақ. 2-нұсқа	19-сұрақ. 5-нұсқа	0,333
9	19-сұрақ. 5-нұсқа	19-сұрақ. 6-нұсқа	0,308
10	19-сұрақ. 6-нұсқа	19-сұрақ. 7-нұсқа	0,471
11	20-сұрақ (бағалау)	21-сұрақ (бағалау)	0,852
12	23-сұрақ	24-сұрақ	0,665
13	25-сұрақ. 1-нұсқа	25-сұрақ. 4-нұсқа	-0,353
14	25-сұрақ. 1-нұсқа	27-сұрақ (жас)	0,343
15	25-сұрақ. 1-нұсқа	25-сұрақ. 5-нұсқа	-0,575
16	25-сұрақ. 1-нұсқа	27-сұрақ	0,334
17	25-сұрақ. 4-нұсқа	25-сұрақ. 5-нұсқа	-0,399
18	25-сұрақ. 5-нұсқа	27-сұрақ (жас)	-0,322
19	25-сұрақ. 5-нұсқа	27-сұрақ	-0,301
20	27-сұрақ	27-сұрақ (жас)	0,966
21	29-сұрақ	27-сұрақ (жас)	0,500
22	29-сұрақ	27-сұрақ	0,461

Ұсынылған кестеге сай ең көп байланыс БЖЗҚ-ға сенім деңгейі мен зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі арасында (кестенің 11-тармағы), онда жұптық корреляция коэффициенті – 0,852.

Бұдан бөлек, облыстар мен республикалық маңызы бар қалалар бөлігінде БЖЗҚ-ға сенім деңгейі мен зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін салыстыру R^2 детерминация коэффициенті 0,95 деңгейінде оң нәтиже береді, бұл екі ауыспалының функционалдық тәуелділігінің жоғары деңгейін (БЖЗҚ-ға сенім деңгейі және Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі) көрсетеді.

38-диаграмма

Географиялық қағидат бойынша
БЖЗҚ-ға сенім деңгейін зейнетақы жүйесіне сенім деңгейімен салыстыру

Осылайша, БЖЗҚ-ға сенім деңгейі жалпы Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейімен тікелей байланысты және БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің зейнетақы жүйесіне сенім деңгейіне тікелей тәуелді деген гипотеза да расталады (№4 жұмыс гипотезасы).

Сонымен қатар корреляция коэффициенттерінің бірі (Кестенің 12-тармағы) ақпаратты алудың жеңілдігі мен оны қабылдау деңгейі арасындағы тәуелділікті растайды (№№23 және 24 сұрақтар).

Бұл ретте, бұл тәуелділіктің коэффициенті оң, яғни респондентке ақпарат алу қаншалықты оңай болса, оған бұл ақпаратты түсіну соншалықты жеңіл болады.

Теріс корреляцияның елеулі деңгейі (корреляция коэффициенті 0,5-тен жоғары) №5 сұрақтың 1-ші және 5-жауаптары арасында анықталды.

Осылайша, қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналары туралы білетін респонденттер «жауап беруге қиналамын» нұсқасын мүлдем таңдамайды.

25-сұрақтың 1-ші және 5-нұсқаларының теріс корреляция коэффициентімен -0,575 (Кестенің 15-тармағы) өзара байланысы қызық (теріс корреляция), бұл «Теледидар» (1-нұсқа) және «Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер» (5-нұсқа) жауап нұсқаларын таңдау арасындағы теріс тәуелділікті көрсетеді.

Теріс тәуелділіктің бұл көрсеткіші респонденттер ақпарат алудың тек бір әдісін, яғни теледидарды немесе әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді таңдауға бейім екенін көрсетеді.

Жалпы алғанда, басқа қатынастар респонденттердің зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін сипаттайды және ақпаратты толық білмейтінін сипаттайды.

Шын мәнінде, корреляция коэффициенттерінің барлық абсолют мәндері сұрақтардың өзара байланысының әлсіздігін көрсетеді – білім деңгейі де, табыс деңгейі де, басқа көрсеткіштер де респонденттің пікіріне және оның қаржылық сауаттылық деңгейіне әсер етпейді – табыс деңгейі жоғары респонденттер де, табыс деңгейі төмен респонденттер сияқты Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенеді немесе сенбейді немесе зейнетақымен қамсыздандыру саласында қаржылық сауатты бола алады.

Респонденттердің білім деңгейі мен жасына байланысты да жағдай осындай –

респонденттердің жасының Қазақстанның зейнетақы жүйесіне немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейіне әсері аз.

Сонымен қатар корреляция коэффициенттерін талдау көрсеткендей, қаржылық сауаттылық деңгейінің және зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің көрсеткіштері респонденттің тұратын жеріне (қала немесе ауылдық жер) байланысты емес.

Жүргізілген талдау тұжырымдары зерттеу алдына қойылған мынадай гипотезаларды жоққа шығарады:

1) зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі және БЖЗҚ-ға сенім деңгейі респонденттің (оның отбасының) материалдық жағдайына тікелей байланысты (№5 жұмыс гипотезасы);

2) БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты қабылдау (түсіну) деңгейі респонденттің жасына және білім деңгейіне байланысты (№6 жұмыс гипотезасы);

3) респондент үшін БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратқа қолжетімділік деңгейі респонденттің білім деңгейіне және жасына тікелей байланысты (№7 жұмыс гипотезасы).

Жоғарыда «Қаржылық сауаттылық» блогының №№ 1 және 2-сұрақтарында қойылған респонденттер жауаптарының респонденттердің жасына, қызмет саласына, материалдық жағдайына, біліміне, қоныстану типіне қарай 1-ші және 2-сұрақтарға тәуелділігін анықтау міндеті нақтыланады – респонденттер зейнет жасында өздерінің қаржылық әл-ауқатының негіз деп санайтынына қарай олардың жасына, қызмет саласына, материалдық жағдайына, біліміне немесе қоныс түріне (қала, ауыл) байланысты емес.

Респонденттердің зейнетақы төлемдерінің қандай түрлері бар екені туралы білімі де жоғарыда келтірілген факторларға байланысты емес.

6. ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІН ТЕРЕҢДЕТІЛГЕН ТАЛДАУ

Бұл бөлім жүргізілген талдамалық зерттеуге қосымша және зерттеуге Тапсырыс беруші тарапынан міндетті емес.

Бұл ретте осы бөлімнің нәтижесін зерттеуге Тапсырыс беруші келешекте пайдалана алады, сондай-ақ барлық мүдделі тұлғалар халықтың қаржылық сауаттылығы деңгейінің және халықтың Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне, сондай-ақ БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің өзара байланысын түсіну үшін пайдалана алады.

Сұрақтарды санаттарға бөлу: пікір, базалық білім, нақты білім

Зерттеу сауалнамасын зерттеудің екі негізгі бағытына бөлумен қатар, 1-ден 25-ке дейінгі сауалнаманың сұрақтарын шартты түрде келесі санаттарға бөлуге болады:

1) респонденттің **пікірін** анықтауға бағытталған сұрақтар (№№ 1, 7, 8, 9, 10 сұрақтар, «Сенім деңгейі» блогының барлық сұрағы).

2) респонденттің **базалық білімін** анықтауға бағытталған сұрақтар (№№ 2, 3, 4, 11, 12, 13, 16, 19 сұрақтар).

3) респонденттің **нақты білімін** анықтауға бағытталған сұрақтар (№№ 5, 6, 14, 15, 17, 18 сұрақтар).

Осы мәселелерді үш санатқа бөлу халықтың жалпы зейнетақы жүйесінің жұмыс қағидаты мен қалыптасуы туралы хабардар болу дәрежесін тереңірек түсінуге және бағалауға мүмкіндік береді.

Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық бөлігіндегі сұрақтарды пікір, базалық білім және нақты білім санаттарына бөлу әрбір респонденттің, атап айтқанда, жалпы әлеуметтік-демографиялық сипаттамалары (бұл жағдайда, белгілі бір аумақта тұратын, бір жас санатындағы, білімі, материалдық жағдайы және/немесе әлеуметтік мәртебесі) бар респонденттер тобының жалпы рейтингін қалыптастыру және білімін бағалау үшін, сондай-ақ халықтың қаржылық сауаттылық деңгейінің жинақтаушы зейнетақы жүйесіне сенім деңгейіне әсері үшін пайдалы.

Халықтың зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейіне тәуелділігі тұрғысында осы зерттеудің алдына екі қарама-қарсы **гипотеза** қойылды:

1. Халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейі жоғарылаған кезде халықтың зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі де артады (яғни «тікелей желілік тәуелділік»).

2. Халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейі жоғарылаған кезде халықтың жинақтаушы зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі төмендейді («кері желілік тәуелділік»).

Өз кезегінде, хабардар болу байланысы (базалық та, нақты да білімнің болуы) қандай да бір зерттеу мәні туралы халық пікірін қалыптастыруға тікелей әсер етеді.

Бұл факт әртүрлі әлеуметтік зерттеулерде расталады. Сонымен, зерттеу деректеріне сай қоғамдық **пікірді** қалыптастыру (стихиялық немесе мақсатты) белгілі бір әлеуметтік құбылыс туралы **білімді** мамандандырылған сана деңгейінен тәжірибелік (бұқаралық) сана деңгейіне ауыстыруға ықпал етеді.

Қоғамдық түсінік қызығушылық тудыратын тақырыпты мамандар сиқты толық әрі жан-жақты түсіне алмайды. Осылайша, *қоғамдық пікір бұқаралық түсінік саласына кездейсоқ немесе мақсатты түрде енген фрагменттелген білім негізінде қалыптасады*¹⁵.

¹⁵ Т. Науменко. Социология массовой коммуникации. 151-бет

Жауаптардың нәтижесін бір көрсеткіште шоғырландыру мақсатында Зерттеу сауалнамасының әрбір сұрағына жауаптың әрбір нұсқасына жауаптың дұрыстығына байланысты белгілі бір балл берілді.

Осылайша, мысалы, жауаптардың **бірнеше нұсқасын** болжаған және шын мәнінде респондентке ұсынылған жауаптардың барлық нұсқасы дұрыс деп болжаған кейбір сұрақтар әр жауап үшін 5 балға бағаланды.

Жауаптың **бір ғана нұсқасын** болжаған нақты ақпаратты білуге арналған сұрақтар (№№ 5, 6, 14 сұрақтар және т.б.) бес балдық шәкіл бойынша да бағаланды, бұл ретте респонденттің жауабы дұрыс жауапқа неғұрлым жақын болса, ол осы жауап үшін соғұрлым жоғары балл алды.

Бұл ретте «Қаржылық сауаттылық деңгейі» блогының бірінші мәселесі:

«№1 Сұрақ. Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатыңыздың негізі неде деп ойлайсыз?»

бағаланбады, себебі бұл мәселе жанама түрде зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтаумен байланысты және сұрақтың қойылуынан көрініп тұрғандай, халықтың зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатты қамтамасыз етудің негізгі көздері туралы **пікірін** анықтауға бағытталған.

Ерікті зейнетақы жарналары тұрғысындағы №7 сұраққа ұқсас:

«№5 Сұрақ. БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз?

3-тармақ. Ерікті зейнетақы жарналары, азамат зейнетақы шотына ақшаны өзі салады»

2.1.2-бөлімнің с тармағында көрсетілгендей бірнеше жауап нұсқалары болуы мүмкін. Бұл ретте ерікті зейнетақы жарналарын төлеу мөлшері мен кезеңділігін жеке және заңды тұлға дербес белгілейді.

«Қаржылық сауаттылық деңгейі» блогының көптеген сұрақтарына қарағанда бұл сұрақтар «дұрыс» жауапты көздемейді және зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтауға тікелей бағытталмайды.

Рейтингінің мақсаты және қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау үшін әр сұрақтың жауаптарына келесі балдар берілді:

24-кесте

**Зерттеу сауалнамасының сұрақтарына жауап нұсқалары үшін балдар
(6-сұрақ бойынша дұрыс жауаптар көрсетілген – дұрыс жауап үшін 5 балл)**

Сұрақ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	балл	
1	5	5	5	5	5	5	5					
2	3	3	5	0								
3	3	3	1	1	5							
4	5	3	3	2								
5	5	5	5	5	0	0						
6	2	5										
7	5	0										
8	5	3	0									
9	0	5										
10	0	5										
11	5	5	5	5	5	5	5	5	0			
12	4	5	1	0								
13	2	5	1	0								
14	4	5	1	4								
15	3	2	5	0								
16	0	5	2									
17	3	5	1									
18	5	5	5	5	5							

Сұрақ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
19	5	5	5	5	5	5	5				
	жауаптың бірнеше нұсқасы бар сұрақтар										

Осылайша, респондент ала алатын ең жоғары балл – 195 балл.

Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылықтың ең жоғары рейтингі Павлодар (орта есеппен 123,27 балл), Шымкент қаласында (122,38) және Қарағанды (118,73) облыстарында тіркелген.

25-кесте

Облыстар бөлігінде халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық рейтингінің орташа көрсеткіші

Ранг	Қала/ Облыс	Орташа көрсеткіш (қала)	Орташа көрсеткіш (ауыл)	Жалпы рейтинг
1	Павлодар облысы	123,67	122,32	123,27
2	Шымкент	122,38		122,38
3	Қарағанды облысы	121,66	106,30	118,73
4	Ақмола облысы	119,63	113,98	117,13
5	Қызылорда облысы	121,03	113,61	117,12
6	Ұлытау облысы	117,44	114,00	116,74
7	Жетісу облысы	121,32	112,41	116,36
8	Абай облысы	118,16	112,38	115,86
9	Атырау облысы	118,91	110,57	115,18
10	Түркістан облысы	106,77	116,79	114,33
11	Алматы облысы	112,24	112,42	112,39
12	Жамбыл облысы	106,89	115,30	111,66
13	Маңғыстау облысы	110,45	108,60	109,45
14	Алматы қ.	109,34		109,34
15	Батыс Қазақстан облысы	108,14	106,13	107,26
16	Солтүстік Қазақстан облысы	104,53	109,33	106,99
17	Шығыс Қазақстан облысы	105,82	103,74	105,10
18	Астана қ.	98,19		98,19
19	Ақтөбе облысы	97,59	93,19	96,47
20	Қостанай облысы	87,76	87,92	87,82

26-кесте

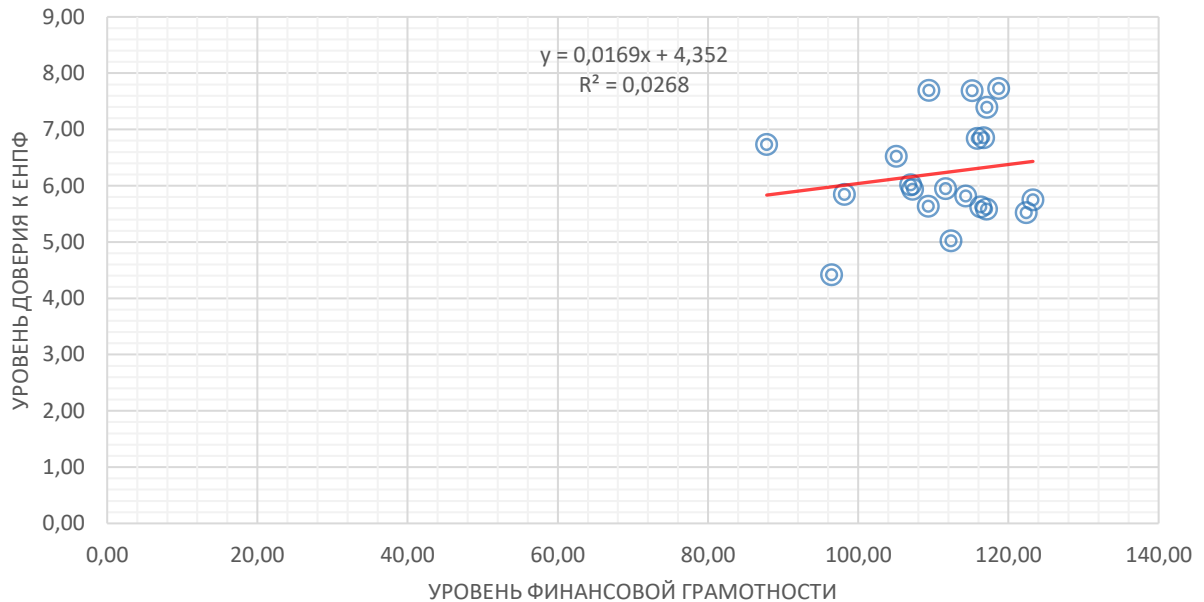
Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін және БЖЗҚ мен Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін салыстыру

Өңір	Қаржылық сауаттылық рейтингі	БЖЗҚ-ға сенім деңгейі	Зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі
Павлодар облысы	123,27	5,75	5,20
Қарағанды облысы	118,73	7,73	7,35
Жамбыл облысы	111,66	5,95	5,68
Қызылорда облысы	117,12	5,58	5,57
Ақтөбе облысы	96,47	4,42	4,48
Шымкент	122,38	5,52	5,17
Батыс Қазақстан облысы	107,26	5,93	5,79
Астана қ.	98,19	5,84	5,67
Солтүстік Қазақстан облысы	106,99	6,01	5,87
Атырау облысы	115,18	7,69	7,08
Маңғыстау облысы	109,45	7,69	7,02
Алматы қ.	109,34	5,63	5,18
Ақмола облысы	117,13	7,39	7,20
Алматы облысы	112,39	5,02	4,81
Шығыс Қазақстан облысы	105,10	6,52	6,52
Қостанай облысы	87,82	6,73	6,73

Түркістан облысы	114,33	5,82	5,49
Абай облысы	115,86	6,84	6,46
Жетісу облысы	116,36	5,62	5,62
Ұлытау облысы	116,74	6,85	6,38

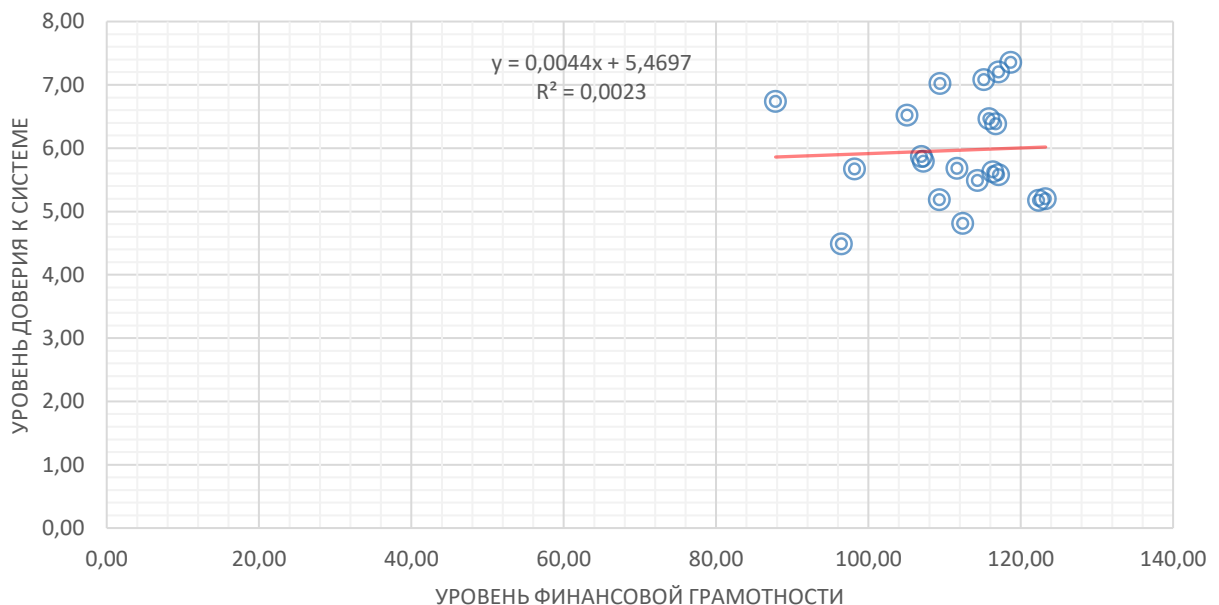
39-диаграмма

Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін және БЖЗҚ-ға сенім деңгейін салыстыру

40-диаграмма

Зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін және Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін салыстыру

Жоғарыда көрініп тұрғандай, зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі іс жүзінде қаржылық сауаттылық деңгейімен түсіндірілмейді – детерминация коэффициенті (R^2) зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін және қаржылық сауаттылық деңгейін салыстыру кезінде небәрі 0,0023 болды, соңғысын БЖЗҚ-ға сенім деңгейімен салыстыру кезінде 0,0268 болды.

Осылайша, статистикалық маңыздылықтың 5%-дық деңгейінде халықтың сенім

деңгейі (зейнетақы жүйесіне де, БЖЗҚ-ға да) мен қаржылық сауаттылық деңгейі арасында нақты өзара байланыс анықталған жоқ.

7. ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕСІ БОЙЫНША ТҰЖЫРЫМДАР

Жүргізілген сауалнама нәтижесі бойынша мынадай тұжырымдар жасауға болады:

1. Сауалнама нәтижелері респонденттердің басым бөлігі БЖЗҚ рөлі мен оның жинақтаушы зейнетақы жүйесі үшін маңызы туралы хабардар екендігін көрсетті. Сонымен қатар, респонденттердің басым бөлігі БЖЗҚ негізгі функциялары туралы хабардар, бұл БЖЗҚ-ның жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі рөлі туралы жалпы түсінікті көрсетеді.

2. Респонденттер зейнетақы жарналары туралы жақсы біледі. Бұл ретте ұсынылған жауаптарды неғұрлым терең талдау респонденттер зейнетақы жарналарының қандай да бір түрлері туралы білетінін түсінуге мүмкіндік береді: міндетті зейнетақы жарналарының (МЗЖ) нақты мөлшері туралы жақсы біледі, жұмыс берушілер төлейтін міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (МКЗЖ) туралы азырақ біледі. Бұл ретте, азаматтың өзі зейнетақы шотына салатын ерікті зейнетақы жарналары бөлігінде қандай да бір баға беруге қиналады (2 респондент 10% деп ерікті зейнетақы жарналарының мөлшерін дұрыс көрсетпеді, қалған 2 998 жауап беруге қиналды).

Өз кезегінде, «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» ҚР заңының 27-бабының 4-тармағына сәйкес ерікті зейнетақы жарналарының мөлшері мен төлеу кезеңділігін жеке және заңды тұлға дербес белгілейді.

Жоғарыда көрсетілгенге байланысты бұл мәселе респонденттердің қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау кезінде есепке алынбады.

Бірыңғай жиынтық төлем (БЖТ) мөлшерлемесінің белгіленген мөлшері республикалық және облыстық маңызы бар қалалар мен елорда тұрғындары үшін 1 АЕК және басқа елді мекендердің тұрғындары үшін 0,5 АЕК болады.

Респонденттер берген жауаптарға сай БЖТ-ның дұрыс мөлшерін (БЖТ мөлшерін 1 АЕК мөлшерінде көрсеткендер де, 0,5 АЕК мөлшерінде көрсеткендер де есепке алынды) 352 респондент (немесе барлық респонденттердің жалпы санының 11,73%) көрсетті.

Респонденттердің басым бөлігі 2 640 респондентке немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 88,00%-ына БЖТ-ның қандай да бір мөлшерін көрсету қиынға соқты.

Бұл ретте сұрақтың өзі респондентке БЖТ мөлшерін АЕК-ке нақты көрсетуге бағыттады. Осылайша, респонденттерге БЖТ үшін төлем ретінде төленетін АЕК санын көрсету ғана қалды.

Жоғарыда көрсетілгендей, респонденттер МЗЖ (89,50%) деңгейі туралы жақсы біледі, МЗЖ (14,77%) және БЖТ (11,73%) деңгейі туралы аз біледі, ЕЗЖ деңгейі туралы мүлдем дерлік білмейді.

3. Зейнетақымен қамсыздандырудың қолданыстағы үлгісі әрбір азаматтың өзінің болашақ зейнетақымен қамсыздандырылуына дербес жауапкершілігіне бағдарланғандықтан, өзінің зейнетақы шотына мониторинг жүргізудегі жеке жауапкершілікті түсіну мәселесі халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылығының базалық деңгейін айқындауға бағытталған.

Болашақ зейнетақымен қамтамасыз етілу жауапкершілігі, ең алдымен, азаматтардың өздеріне жүктелгеніне қарамастан, жүргізілген сауалнамаға сәйкес халықтың бір бөлігі (1 069 респондент немесе жалпы сауалнамаға қатысқандар санының 35,63%-ы) осы дербес жауапкершілікті бөгде ұйымдарға (Үкіметке, БЖЗҚ-ға және т.б.) немесе жалпы мемлекетке жүктей отырып, өз жинақтарына қызығушылық танытпайды.

Бұл ретте зейнетақы жинақтарының сомасына жылына 1 рет және одан да жиі қызығушылық танытатындардың үлесі (899 респондент немесе барлық жалпы сауалнамаға қатысқандардың 29,97%-ы) өз зейнетақы жинақтарына екі-үш жылда бір рет қызығушылық танытатындарға (1 032 респондент немесе 34,40%) қарағанда аз.

Өз кезегінде, халықтың зейнетақы жинақтары сомасына деген қызығушылығының төмен деңгейі халықтың зейнетақымен қамсыздандыру бөлігіндегі өз болашағына деген жауапкершілігін мемлекет пен мемлекеттік институттарға артумен байланысты болуы мүмкін.

4. БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат көздерін зерттеу көрсеткендей, халықтың басым бөлігі ақпаратты делдалдың қатысуынсыз, ХҚО-ға және/немесе БЖЗҚ-ға жеке өтініш беру арқылы алу әдістерін таңдайды.

Сауалнамаға жауап берушілердің өз жеке зейнетақы шоттарының жай-күйі туралы ақпарат алу арнасы ретінде ең аз таңдайтыны банктер болып саналады (тек 134-і ғана атап өтті).

Халық банктерде зейнетақы шотының жай-күйі туралы толық ақпарат алмайды. Екінші деңгейдегі банктерден алынатын ақпарат – БЖЗҚ салымшысының жеке зейнетақы шотына аударылатын зейнетақы аударымдары туралы анықтама. Бұл ақпарат (анықтама) банктік қызметтердің кейбір түрлерін, мысалы, банктік несие алу үшін қажет.

Жеке зейнетақы шотының жай-күйі туралы ақпарат алу үшін респонденттер ақпарат алудың неғұрлым дербестендірілген тәсілдерін жөн көреді – БЖЗҚ-ға келу (1 908 аталу) немесе ХҚО-ға бару (респонденттердің 1 761 рет атауы).

Осылайша, респонденттер зейнетақы жинақтары мәселелерінде тікелей БЖЗҚ кеңселеріне келуді жөн көреді.

5. Ерлер мен әйелдердің зейнетке шығу жасы туралы халықтың хабардарлығын талдау аясында жүргізілген сауалнама респонденттердің көпшілігінің дұрыс жауап бергенін көрсетті (2 455 респондент немесе 81,83%).

Бұл ретте сауалнамаға қатысқандардың аз бөлігі (545 респондент немесе 18,17%), әлі де әйелдер үшін зейнет жасы өзгерген жоқ және ол 58 жасты құрайды деп қате пайымдайды.

6. Инвестициялық табыс және зейнетақы жинақтарын инвестициялау функцияларына қатысты респонденттердің жауаптарын талдау сауалнамаға қатысқандардың басым бөлігінің немесе 1 369 респонденттің (45,63%) зейнетақы активтерін инвестициялауды БЖЗҚ жүзеге асырады деп қате ойлайтынын көрсетті.

Сонымен қатар, зейнетақы активтерін басқарушы ретінде Ұлттық банкті және Инвестициялық портфельді басқарушыларды (2021 жылдан бастап) қамтитын дұрыс жауапты 678 респондент (немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 22,60%-ы) таңдады.

Айтарлықтай аз немесе 455 респондент (15,17%) инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялау бөлігінде ИПБ функциясы туралы біледі.

349 респондент (11,63%) инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы активтерін инвестициялауды Ұлттық Банк жүзеге асырады деп санайды. Бұл жауап нұсқасы (инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау бойынша ИПБ функциясы туралы нұсқа сияқты) дұрыс болғанымен, Ұлттық банк пен ИПБ-ны қатар қамтитын жауап нұсқасының болуына байланысты толық емес болып қалады.

Жоғарыда көрсетілгендей, 2021 жылдан бастап Ұлттық Банктің инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау бойынша функцияларымен қатар, зейнетақы активтерін сенімгерлік басқару бойынша инвестициялық портфельді басқарушыға (ИПБ) да мүмкіндік берілді.

Осылайша, респонденттердің көпшілігі инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын инвестициялау функциясын БЖЗҚ-ға қате жүктейді.

7. Зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу жөнінде халықтың пікірі мен білімін талдау сауалнамаға жауап берушілердің басым бөлігінің зейнетақы төлемдерін мерзімінен бұрын алу мүмкіндігі туралы хабардар екендігін көрсетті.

Респонденттердің көп бөлігі (1 752 респондент немесе 58,40%) кез келген жаста және кез келген мақсатта БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын **шартсыз** алудың мүмкін еместігі туралы хабардар болып шықты.

Дегенмен, 640 (21,33%) респондент зейнетақы аннуитеті шарты жасалғаннан кейін де зейнетақы төлемдерін мерзімінен бұрын алу мүмкін емес деп санайды, бұл респонденттердің бұл мәселе бойынша хабарының аздығын көрсетеді.

Сол сияқты, 361 (12,03%) респондент БЖЗҚ-дан тұрақты зейнетақы төлемдері зейнет жасына толғаннан кейін немесе 1-2 топтағы мерзімсіз мүгедектік белгіленген кезде ғана жүзеге асырылады деген тұжырымды дұрыс емес деп есептейді.

Респонденттердің ең азы – 247 респондент (8,23%) дұрыс емес жауап нұсқасын «зейнет жасына толғанға дейін БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарының бір бөлігін тұрғын үй жағдайын жақсарту және / немесе емделуге ақы төлеу мақсатында алуға болады» деп таңдаған.

Сонымен, сауалнамаға жауап берушілер, жалпы алғанда, зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу талаптары туралы базалық деңгейде жақсы біледі. Алайда, осы мәселені егжей-тегжейлі қарау барысында респонденттердің зейнетақы аннуитеті тетігінің мүмкіндіктері туралы мүлдем дерлік білмейтіні белгілі болды.

8. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, респонденттердің көпшілігі зейнетақы төлемдеріне салық салынатынын не салынбайтынын білмейді және зейнетақы төлемдеріне салық салынбайды деп санайды (1 583 респондент немесе 52,77%).

1 159 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 38,63%-ы зейнетақы төлемдеріне жеке табыс салығы салынатынын дұрыс атап отыр. Бұл екінші ең көп таралған жауап.

Өз кезегінде, 258 респондент (8,60%) зейнетақы төлемдеріне әлеуметтік салық салынады деп санайды.

9. **Зерттеу көрсеткендей**, халықтың Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің **орташа көрсеткіші** – 5,80 балл, яғни орташа деңгейден жоғары, бұл зерттеудің зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі орташадан жоғары деген жұмыс гипотезасын растайды.

Шын мәнінде, халықтың сенім деңгейінің көрсеткіші орташа деңгейден жоғары болған өңірлер саны еліміз бойынша көрсеткіштері орташадан төмен болатын өңірлер санына сәйкес келеді.

Қала тұрғындары арасындағы зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі жалпы облыс бойынша сенім көрсеткішімен бірдей. Зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі ең жоғары өңірлерде қала халқы тарапынан жүйеге сенімнің де жоғары деңгейі байқалады.

Халықтың Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенімінің төмен болуының (сенімсіздігінің) негізгі себептері – аз зейнетақы («зейнеткерлер аз алады») – 145 респондент немесе 39,73% (3 және одан төмен бағаны көрсеткендердің жалпы санынан), сондай-ақ экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы – 86 респондент (23,56%).

Сонымен қатар, респонденттер заңнамадағы өте жиі болатын өзгерістерді атап отыр – 84 респондент немесе 23,01% бұл нұсқаны зейнетақы жүйесіне сенімсіздіктің негізгі себебі ретінде көрсетті.

Зейнетақы жүйесінің теріс жұмысы туралы қауесеттерге байланысты себептер азырақ айтылады (33 респондент немесе 9,04%).

Сондай-ақ, 12 респондент жалпы мемлекетке сенбейтіндерін атап өтті, ал 2-і жауап беруге және сенімсіздік себебін көрсетуге қиналды.

Басқа себепті көрсеткендер (3 адам) арасында мынадай жауаптар болды:

- «Жанжалдар көп» – 1 аталу;
- «Алдайды» – 2 аталу.

Жалпы алғанда, жоғарыда көріп отырғанымыздай, респонденттер тарапынан сенімсіздіктің негізгі себебі – зейнеткерлердің төмен табысы, сондай-ақ экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы, бұл жалпы әлеуметтік-экономикалық факторларға байланысты, олар Үкіметтің, Ұлттық банктің және басқа да уәкілетті органдардың шешімдеріне әрдайым тәуелді бола бермейді.

10. БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің көрсеткіштері жалпы алғанда Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің көрсеткіштерімен корреляцияланады.

Іс жүзінде БЖЗҚ – осы зейнетақы жүйесінің ажырамас бөлігі және көптеген респонденттер БЖЗҚ-ны зейнетақы жүйесін іске асыру құралы ретінде қарастырады.

Осыған қарамастан, респонденттердің БЖЗҚ-ға сенім деңгейін анықтауға бағытталған сауалнама БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің шамалы болса да Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің жиынтық көрсеткішінен жоғары екенін көрсетті.

Мәселен, БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің орташа көрсеткіші 6,07 балл деңгейінде, ал

зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің орташа мәні 5,80 балл деңгейінде.

Бұл ретте БЖЗҚ-ға сенімнің төмен деңгейін көрсеткен респонденттер өз таңдауын БЖЗҚ-ның ашық емес жұмысымен және БЖЗҚ басшылығына сенімнің жоқтығымен негіздеді.

Халықтың БЖЗҚ-ға сенімінің төмендеуіне қандай факторлар әсер ететінін егжей-тегжейлі бағалау кезінде БЖЗҚ жұмысына байланысты ішкі факторлар көбірек байқалады.

Сенім деңгейін 3 және одан төмен балмен көрсеткен респонденттер арасында БЖЗҚ-ға сенімсіздіктің ең көп тараған себебі – Қордың ашық емес жұмысы (Қор қызметі туралы ақпарат жеткіліксіз, түсініксіз/тым күрделі ақпарат) – 188 аталу немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейі 3 және одан төмен балға тең респонденттер санының 55,95%-ы.

БЖЗҚ басшылығына 91 респондент немесе БЖЗҚ-ға сенбейтіндердің жалпы санының 27,08%-ы сенбейді.

БЖЗҚ сенімсіздігінің басқа себептерінің арасында (респонденттер арасында 44 аталу) Қор жұмысының сапасына наразылық (біліксіз қызметкерлер, дөрекі қарым-қатынас) байқалады.

Осыған қарамастан, БЖЗҚ-ға сенім деңгейі зейнетақы жүйесіне сеніммен бірдей – зейнетақы жүйесіне сенім рейтингінің алғашқы 12 орнын БЖЗҚ-ға сенім рейтингіндегідей өңірлер алады, бірақ олардың реті әртүрлі. Дегенмен, рейтингтердегі айырма 2 позициядан аспайды.

11. БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін қандай шаралар қолдану қажет екенін зерттеу бөлігінде респонденттердің көпшілігі – респонденттердің 1 726 рет атауы немесе сауалнамаға қатысқан халықтың жалпы санының 57,53%-ы БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін жинақтардың кірістілік деңгейін арттыру қажет деген пікірге сүйенеді.

Жауаптың екінші ең көп таралған нұсқасы – БЖЗҚ рөлі мен маңызын жақсырақ түсіндіру қажеттілігі (1 357 аталу немесе 45,47%).

Респонденттердің бұдан сәл аз бөлігі (1 124 немесе 37,47%) ерікті жинақтарды қалыптастыру үшін тартымды жағдай жасау қажет деп есептейді.

Сондай-ақ респонденттер БЖЗҚ қызметі туралы халық алдында жиі есеп беру қажеттілігін атап өтті (1 046 аталу немесе 34,87%).

Респонденттердің ең аз бөлігі БЖЗҚ қызметтерінің қолжетімділігін арттыру идеясын қолдайды (географиялық жақындық, электрондық қолжетімділік арналары) – 696 респондент (23,20%) бұл шараны БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін қажет деп көрсетті.

Бұл ретте 12 респондент басқа (сауалнамада көрсетілгендерден басқа) шаралар қолдану қажеттілігін көрсетті. Алайда, респонденттердің ешқайсысы қандай шаралар қажет екенін нақты көрсете алмады.

Осылайша, қазіргі уақытта респонденттерді *жинақтар кірістілігін арттыру*, сондай-ақ *Қор жұмысының ашықтығы* мәселесі көбірек алаңдатады.

12. **Ақпарат көздері** бөлігінде ақпарат алуды зерттеу нәтижелері респонденттердің көпшілігі ақпаратты (жаңалықты) әлеуметтік желілер мен мессенджерлер арқылы (1 184 аталу немесе 39,47%), одан аз бөлігі теледидар арқылы (1 013 аталу немесе 33,77%) алуға бейім екенін көрсетті.

Ақпарат алудың үшінші кең тараған көзі – жаңалықтар және басқа сайттар – респонденттер арасында 589 аталу (19,63%).

Бұл ретте, жоғарыда көріп отырғанымыздай, Интернет-көздердің (әлеуметтік желілер, мессенджерлер мен сайттар) жиынтық әсері – 1 773 аталым, бұл ақпарат көздерін атаудың жалпы санының 59,10%-ы.

Көптеген әлеуметтік желілер (Instagram – 698, Telegram – 394 аталу) республикалық телеарналармен бірдей, тіптен жиірек аталады («Хабар» – 459, «КТК» – 330 аталу).

Осылайша, әлеуметтік желілер республикалық телеарналармен қатар ақпарат алудың танымал көзіне айналууда.

Жалпы, қазіргі уақытта әлеуметтік желілер мен мессенджерлер ыңғайлы, бірақ ол ең сенімді ақпарат көзі емес, осыған орай осы кезеңде респонденттер ақпаратты неғұрлым

сенімді ақпарат көздерінен алуды жөн көреді деген болжам жоққа шығарылды (№2 жұмыс гипотезасы).

Сонымен қатар зейнетақымен қамсыздандыру мәселелерінде респонденттер неғұрлым сенімді ақпарат көздеріне сүйенеді деп болжанады. Сұрақтың қойылуы тек ақпарат (жаңалықтар) алу үдерісіне қатысты болғандықтан, респонденттердің көзқарасы бойынша ең қолайлысы әлеуметтік желілер мен мессенджерлер.

Бұл ретте, ең танымал ақпарат көзі ретінде әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді таңдау осы ақпарат көздері басым болатын ұялы Интернеттің маңыздылығын көрсетеді.

13. Зерттеу көрсеткендей, ақпаратты түсіну үдерісі ақпарат алу үдерісімен өзара байланысты.

«БЖЗҚ» АҚ қызметі туралы **ақпараттың қолжетімділігін** зерттеу респонденттердің басым бөлігі ақпарат алу үдерісін барлығы үшін оңай қолжетімді деп тапқанын көрсетті (1 660 респондент немесе сауалнамаға қатысқан халықтың жалпы санының 55,33%).

Алған ақпарат түсініктілігіне қатысты респонденттердің көпшілігі БЖЗҚ қызметі туралы негізгі ақпарат баршаға түсінікті деп есептейді (1 395 немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 46,50%-ы).

Респонденттер БЖЗҚ қызметі туралы ақпараттың түсінікті (№24 сұрақ) және қолжетімді (№23 сұрақ) болуын шамамен тең пропорцияда бағалайтынын ескергенде, осы екі сұрақтың арасындағы корреляция коэффициенті небәрі 0,665 болып отыр, бұл респонденттердің БЖЗҚ туралы ақпаратты түсіну жеңілдігі мен оны жеңіл қабылдау арасында белгілі бір байланыс бар екенін көрсетеді.

Осылайша, бұл қорытынды БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат қолжетімділігі осы ақпараттың респонденттер үшін қаншалықты түсінікті болатынына байланысты деген гипотезаны растайды (№3 жұмыс гипотезасы).

Нақтыланған жауаптар берілген ақпарат көздеріне (теледидар, газеттер, интернет көздері және т.б.) қатысты респонденттер ең алдымен, бұрын аталғандай, әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді көрсетіп отыр.

14. Жалпы, халықтың БЖЗҚ-ға және Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейін тереңдетілген корреляциялық талдау көрсеткендей, БЖЗҚ-ға сенім деңгейі жалпы алғанда Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейімен тікелей байланысты және БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің зейнетақы жүйесіне сенім деңгейіне тікелей тәуелді.

Сондай-ақ, корреляция коэффициенттерінің бірі ақпаратты алудың жеңілдігі мен оны қабылдау деңгейі арасындағы тәуелділікті растайды.

Бұл ретте, бұл тәуелділіктің коэффициенті оң, яғни респондентке ақпарат алу қаншалықты оңай болса, оған бұл ақпаратты түсіну соншалықты жеңіл болады.

Негізгі ақпарат алу көзін «Теледидар» және «әлеуметтік желілер мен мессенджерлер» нұсқалары арасында таңдаудың да өзара байланысы қызық. Корреляциялық талдау көрсеткендей, бұл нұсқалар кері байланыста (корреляция коэффициенті теріс және -0,575), бұл теледидар және әлеуметтік желілер мен мессенджерлер арасынан таңдауда респонденттер, әдетте, бір ақпарат көзін ғана таңдайтынын көрсетеді, яғни не теледидар не әлеуметтік желілер мен мессенджерлер деп көрсетеді, бірақ қатарынан екеуін таңдамайды.

Бұл ретте корреляция коэффициенттерінің барлық абсолют мәндері сұрақтардың өзара байланысының әлсіздігін көрсетеді – білім деңгейі де, табыс деңгейі де, басқа көрсеткіштер де респонденттердің пікіріне және оның қаржылық сауаттылық деңгейіне әсер етпейді – табыс деңгейі жоғары респонденттер де, табысы төмен респонденттер сияқты Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенеді немесе сенбейді немесе зейнетақымен қамсыздандыру саласында қаржылық сауатты болуы мүмкін. Респонденттердің білім деңгейі мен жасына байланысты да жағдай осындай – респонденттердің жасының Қазақстанның зейнетақы жүйесіне немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейіне әсері аз.

Сонымен қатар корреляция коэффициенттерін талдау көрсеткендей, қаржылық сауаттылық деңгейінің және зейнетақы жүйесіне сенім деңгейінің көрсеткіштері респонденттің тұратын жеріне (қала немесе ауылдық жер) байланысты емес.

Сондай-ақ, осы зерттеу қаржылық сауаттылық деңгейі мен халықтың зейнетақы жүйесіне және/немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейі арасында қандай да бір статистикалық маңызды корреляцияны анықтаған жоқ.

Осылайша, қаржылық сауаттылықтың анықталған деңгейі респонденттің зейнетақы жүйесіне немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейіне әсер етпейді.

8. ҚОРЫТЫНДЫ ЖӘНЕ ҰСЫНЫМДАР

Жалпы, халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін зерттеу көрсеткендей, халықтың басым бөлігінің зейнетақымен қамсыздандыру саласында базалық білімі бар.

Бұл ретте халықтың БЖЗҚ-ға сенім деңгейіне тікелей әсер ететін негізгі көрсеткіш – Қазақстанның зейнетақы жүйесіне сенім деңгейі (яғни қаржылық сауаттылық деңгейі БЖЗҚ мен зейнетақы жүйесіне сенім деңгейіне әсер етпейді).

Жүргізілген зерттеу аясында зейнетақы жүйесіне және БЖЗҚ-ға сенімсіздіктің негізгі себептері анықталды. Атап айтқанда, респонденттер сенімсіздіктің төмендегідей себептерін атады:

- Зейнетақы жүйесіне қатысты – ағымдағы зейнетақы төлемдерінің төмен деңгейі (3 және одан төмен баға берген 365 респонденттің 39,73%-ы),
- БЖЗҚ-ға қатысты – Қор жұмысының ашықтығы жеткіліксіз (3 және одан төмен баға берген 336 респонденттің 55,95%-ы).

Ағымдағы зейнетақы төлемдерінің төмен деңгейі көбінесе, ішкі және сыртқы нарықтардағы экономикалық жағдайдың тұрақсыздығына байланысты және зейнетақы төлемдерін арттыру мәселесін шешу шаралары әрқашан Үкіметтің, Ұлттық банктің және басқа да уәкілетті органдардың шешімдеріне тәуелді бола бермейді.

Осылайша, БЖЗҚ-ға сенім деңгейінің зейнетақы жүйесіне сенім деңгейімен өзара байланысын ескерсек, БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыруға бағытталған шаралар зейнетақымен қамсыздандыру саласында да осындай шаралармен қатар, оның ішінде **мемлекеттік институттарды тарту** арқылы жүргізілуі тиіс.

Жүйелі проблемаларды шешпей, халықтың БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру мүмкін емес.

Бұл ретте халықтың Қазақстанның зейнетақы жүйесіне және БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыру үшін зейнетақы жинақтарының кірістілігін арттыру мүмкіндіктерін қарастыру ұсынылады. Мәселен, 1 726 респондент немесе сауалнамаға қатысқандардың жалпы санының 57,53%-ы бұл факторды БЖЗҚ-ға сенім деңгейін арттыруда маңызды деп санайды.

Сондай-ақ, респонденттер Қазақстанның зейнетақы жүйесіндегі БЖЗҚ рөлі мен маңызын түсіндіру қажеттілігін атап өтті (1 357 аталым немесе 45,23%).

Респонденттер ерікті жинақты қалыптастыру үшін тартымды жағдай жасау қажеттілігін (1 124 аталым немесе 37,47%) бұдан азырақ атаған.

Халықтың қаржылық сауаттылығы мен БЖЗҚ қызметі туралы хабардар болуын арттыру да маңызды. Сонымен қатар, осы зерттеуде қаржылық сауаттылық деңгейі мен халықтың зейнетақы жүйесіне және/немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейі арасында статистикалық маңызды корреляция анықталған жоқ.

Осылайша, қаржылық сауаттылықтың анықталған деңгейі респонденттің зейнетақы жүйесіне немесе БЖЗҚ-ға сенім деңгейіне әсер етпейді.

Сондай-ақ, жоғарыда аталғандай, қазіргі уақытта респонденттер үшін шешуші мәселе – зейнетақы жинақтарының кірістілігін арттыру.

Халықпен оларға түсінікті түрлі арналар арқылы (электрондық арналар және көрсетілетін қызметтердің географиялық қолжетімділігі) қарым-қатынас жасау қажеттілігі атап өтіледі.

Қорытындылай келе, БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат алу бөлігінде ақпарат алудың ең танымал арналары ретінде әлеуметтік желілер мен мессенджерлер түріндегі байланыс арналарын, сондай-ақ халыққа ақпарат жеткізудің дербестендірілген тәсілін (ХҚО және БЖЗҚ кеңселері арқылы) пайдалану **ұсынылады**.

Зерттеу сауалнамасы

С Сауалнама нөмірі	
--------------------	--

Код №			
-------	--	--	--

Маршрут коды

САУАЛНАМА

Қайырлы күн, құрметті сұқбат беруші!

Біз Қазақстан халқының зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейін анықтау мақсатында әлеуметтік зерттеу жүргізіп жатырмыз. Біздің сауалнамаға қатысу үшін Сіз кездейсоқ іріктеу әдісімен таңдалдыңыз. Сұқбаттасу уақытыңызды алатынын түсінеміз және зерттеуімізге көрсеткен көмегіңіз бен шынайы жауабыңыз үшін алғыс айтамыз. Сұқбаттасу ұзақтығы шамамен 15 минут болады.

1. Облыс атауы _____

2. Елді мекен атауы _____

3. Елді мекен түрі:

1. Елорда. 2. Алматы. 3. Шымкент 4. Облыс орталығы. 5. Аудан орталығы/Ауыл.

4. Сұқбат берушінің нөмірі |_____|_____|_____|

Сұқбат беруші! Өтініш, сауалнама жүргізілген күнді белгілеңіз

5. Сауалнама күні |_____|_____| |_____|_____| **2022ж.**
күн ай

Сұқбат беруші! Өтініш, сауалнама басталғандағы жергілікті уақытты белгілеңіз

6. Сауалнама басталған уақыт (жергілікті уақытпен) |_____|_____| |_____|_____|
сағат минут

Қаржылық сауаттылық деңгейі

1. Зейнет жасындағы қаржылық әл-ауқатыңыздың негізі неде деп ойлайсыз? Бір жауап

1. Менің БЖЗҚ-дағы зейнетақы жинақтарым;	4. Жеке бизнес;
2. Өзге жинақтар (БЖЗҚ-дағы жинақтардан басқа);	5. Отбасының/туыстардың қолдауы;
3. Мемлекеттен зейнетақы;	6. Сақтандыру төлемдері;
	7. Басқасы _____ (көрсетіңіз)

Респонденттердің жасына, қызмет саласына, материалдық жағдайына, біліміне, қоныстану түріне қарай жауаптар корреляциясына талдау жасау.

2. Елімізде зейнетақы төлемдерінің қандай түрлері бар екенін атап өтіңізші? Бір жауап

1. Қазақстанның барлық азаматына кепілді мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі және еңбек өтілі бойынша мемлекеттік еңбек (ортақ) зейнетақысы
2. Міндетті зейнетақы жарналарынан, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарынан, ерікті зейнетақы жарналарынан қалыптастырылған қызметкердің жеке зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері
3. Екі нұсқа да дұрыс
4. Басқасы (көрсетіңіз) _____.

Респонденттердің жасына, қызмет саласына, материалдық жағдайына, біліміне, қоныстану түріне қарай жауаптар корреляциясына талдау жасау.

3. Инвестициялық табыс алу үшін зейнетақы ақшасын кім инвестициялайды?

1. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі;
2. Ең төменгі жеткіліктілік шегінен жоғары жинағы бар салымшының таңдауы бойынша инвестициялық портфельді басқарушылар (2021 жылдан бастап);
3. БЖЗҚ (Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры);
4. Қазақстан Республикасының Үкіметі;
5. Бірінші және екінші нұсқа дұрыс.

Респонденттердің жасына, қызмет саласына, материалдық жағдайына, біліміне, қоныстану түріне қарай жауаптар корреляциясына талдау жасау.

4. БЖЗҚ немен айналысады? Бір жауап

1. Міндетті және ерікті зейнетақы жарналарын жинайды, зейнетақы жинақтарының есебін жүргізеді, зейнетақы жинақтары есебінен төлемдерді жүзеге асырады;
2. Зейнетақы жинақтарының құнын сақтау және көбейту үшін зейнетақы активтерін инвестициялайды;
3. «Бір терезе» қағидаты бойынша халыққа барлық мемлекеттік қызметті көрсетеді;
4. Басқасы (көрсетіңіз)_____.

5. БЖЗҚ-дағы зейнетақы жарналарының қандай түрлерін білесіз? Бірнеше жауап

1. Қызметкердің табысынан аударылатын міндетті зейнетақы жарналары. Егер мөлшерін білсеңіз, көрсетіңіз (%-бен)_____;
2. Зиянды еңбек жағдайларында жұмыс істейтін қызметкерлердің пайдасына жұмыс беруші төлейтін міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары. Егер мөлшерін білсеңіз, көрсетіңіз (%-бен)_____;
3. Ерікті зейнетақы жарналары, азаматтың өзі және (немесе) жұмыс беруші өз қызметкерінің пайдасына зейнетақы шотына ақша салады;
4. Бірыңғай жиынтық төлем, азаматтың өзі зейнетақы шотына ақша салады. Егер мөлшерін білсеңіз, көрсетіңіз (айлық есептік көрсеткішпен)_____;
5. Жауап беруге қиналамын;
6. Басқасы (көрсетіңіз)_____.

6. Қазақстанда зейнетке шығатын жас (зейнет жасы) қандай? Бір жауап

1. Ерлер 63 жас, әйелдер 58 жас;
2. Ерлер 63 жаста, әйелдер 2022 жылы – 60,5 жас, 2023 жылы – 61 жас.

7. Соңғы 12 айда БЖЗҚ-ға аударым жасадыңыз ба? Бір жауап

1. Иә;
2. Жоқ.

8. БЖЗҚ-дағы зейнетақы жинақтарыңыздың сомасын біліп тұрасыз ба? Бір жауап

1. Иә, мен зейнетақы жинақтарының жай-күйі туралы шоттан үзінді көшірмені үнемі (жылына 1 рет және одан жиі) тексеремін;
2. Екі-үш жылда бір рет;
3. Жоқ, біліп тұрмаймын.

9. Соңғы 12 айда БЖЗҚ электрондық қызметтерін пайдаландыңыз ба? Бір жауап

1. Жоқ;
2. Иә.
Егер пайдалансаңыз, сипаттап беріңізші _____

10. Соңғы 12 айда БЖЗҚ кеңселерінде Сізге қызмет көрсетілді ме? Бір жауап

1. Жоқ;
2. Иә.
Егер көрсетілсе, сипаттап беріңізші _____

11. Өзіңіздің жеке зейнетақы шотыңыздың жай-күйі туралы қалай білуге болады? Бірнеше жауап

1. БЖЗҚ-ға келу;
2. Пошта мекенжайына үзінді көшірме алу;
3. Электрондық мекенжайға үзінді көшірме алу;
4. БЖЗҚ сайтындағы жеке кабинет арқылы білу;
5. БЖЗҚ ұялы қосымшасы арқылы білу;
6. www.egov.kz электрондық үкімет порталы арқылы білу;

7. ХҚО-дан білу;
8. Банктен білу;
9. Жауап беруге қиналамын;
10. Басқасы (көретіңіз)_____

12. Зейнетақы жинақтарының түрлі қаржы құралдарына инвестицияланатынын және инвестициялық табыс есебінен көбейетінін білесіз бе? Бір жауап

1. Иә, білемін;
2. Біліп қана қоймай, алынған инвестициялық табысты үнемі қадағалап отырамын;
3. Жоқ, білмеймін;
4. Қаржы және инвестиция мәселелерін түсінбеймін.

13. Сіздің зейнетақы жинақтарыңызға инвестициялық табыс қалай есептеледі? Бір жауап

1. Ай сайын белгіленген пайыз бойынша (банктегі депозиттегідей);
2. Инвестициялық табыс мөлшері бағалы қағаздар бойынша есептелген сыйақыға, бағалы қағаздардың нарықтық құнының және шетел валюталарының бағамдарының өзгеруіне байланысты өзгеріп отырады, бұл ретте инвестициялық табыс қор нарықтарындағы жағдайға байланысты жағымды не жағымсыз болуы мүмкін;
3. Инвестициялық табыс жылдық инфляция деңгейі бойынша жыл сайын есептеледі;
4. Жауап беруге қиналамын.

14. Қате тұжырымды көрсетіңіз. Бір жауап

1. БЖЗҚ-дан тұрақты зейнетақы төлемдері тек зейнет жасына толғаннан кейін немесе 1-2 топтағы мерзімсіз мүгедектік белгіленген кезде жүзеге асырылады;
2. Сақтандыру ұйымымен зейнетақы аннуитеті шартын жасап, оған БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарын аударса, зейнет жасына толғанға дейін зейнетақы жинақтары есебінен ай сайынғы зейнетақы төлемдерін ала бастауға болады;
3. БЖЗҚ-дан өз зейнетақы жинақтарыңызды кез келген жаста және кез келген мақсатта алуға болады;
4. БЖЗҚ-дан зейнетақы жинақтарының бір бөлігін зейнет жасына толғанға дейін тұрғын үй жағдайын жақсарту және / немесе емделу ақысын төлеу мақсатында алуға болады.

15. Зейнетақы аннуитетін алу үшін зейнетақы жинақтарын сақтандыру ұйымына аударуға кім құқылы? Бір жауап

1. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде кез келген жастағы БЖЗҚ салымшылары;
2. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде тек зейнет жасына толған салымшылар;
3. Зейнетақы жинақтары жеткілікті болған кезде 45 жасқа толған салымшылар;
4. Ешкімнің мұндай құқығы жоқ.

16. Зейнетақы төлемдеріне салық салына ма? Бір жауап

1. Зейнетақы төлемдеріне салық салынбайды;
2. Зейнетақы төлемдеріне жеке табыс салығы салынады;
3. Зейнетақы төлемдеріне әлеуметтік салық салынады.

17. Мемлекет ... қатысты зейнет жасына толған сәтте жинақталған инфляцияны ескеріп, зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдік береді. (бір дұрыс жауапты қойыңыз)

1. зейнетақы жарналарының міндетті және ерікті түрлеріне;
2. зейнетақы жарналарының тек міндетті түрлеріне;
3. зейнетақы жарналарының тек ерікті түрлеріне.

18. Тұжырымның ДҰРЫС немесе ҚАТЕ екенін көрсетіңіз?

1. Мемлекеттік базалық зейнетақы төлемінің мөлшері БЖЗҚ-ға міндетті зейнетақы жарналарының тұрақты төленуіне байланысты _____;
2. Зейнет жасына толған кезде зейнетақы жинақтарының төлемі үшін ХҚО-ға өтініш беру керек _____;
3. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдар белгілі бір заңнамалық жағдайларда бірыңғай жиынтық төлем түрінде өз пайдасына міндетті зейнетақы жарналарын өздері төлей алады _____;
4. Тұрғын үй жағдайын жақсартуға және (немесе) емделуге біржолғы зейнетақы төлемін алуға өтініш берген кезде ЖТС төлеуді зейнет жасына толғанша кейінге қалдыруға болады _____;
5. Зейнетақы жинақтары – салымшының меншігі, бірлесіп жинаған мүлікке жатпайды, мұраға қалдыруға болады және оларға үшінші тұлғалар шектеу қоя алмайды _____.

19. Тұжырымдарға БІЛЕМІН немесе БІЛЕЙМІН деп жауап беріңіз.

1. БЖЗҚ-ның әрбір салымшы бойынша зейнетақы жинақтарын жеке есепке алуды жүргізетінін және салымшыларды жинақтар туралы жыл сайын хабардар ететінін білесіз бе? _____;
2. Жинақтаушы зейнетақы жүйесі, өз жинақтарыңыз және БЖЗҚ есептілігі туралы барлық қажетті ақпаратты www.enpf.kz сайтынан табуға болатынын білесіз бе? _____;
3. ЖЗЖ туралы кез келген сұрақ туындаған кезде www.enpf.kz сайтында көрсетілген телефондар арқылы БЖЗҚ-ға хабарласу немесе өз сұрағыңызды әлеуметтік желілерде қою керек екенін білесіз бе? _____;
4. Тұрғын үй жағдайын жақсарту, емделу және/немесе инвестициялық портфельді басқару бойынша компанияға аудару үшін жинақтардың бір бөлігін пайдалануға болатынын білесіз бе? _____;
5. www.enpf.kz сайтындағы зейнетақы калькуляторы арқылы өз зейнетақыңызды болжамды есептеуге болатынын білесіз бе? _____;
6. Зейнетақы активтері бойынша тарихи жинақталған кірістіліктің жинақталған инфляция деңгейінен асып түсетінін білесіз бе? _____;
7. Ерікті зейнетақы жинақтары есебінен БЖЗҚ-дан төленетін төлемдерді алғашқы жарна түскен күннен бастап 5 жыл өткен соң ала беруге болатынын білесіз бе? _____.

Сенімділік деңгейі

20. Қазақстанның зейнетақы жүйесіне қаншалықты сенетініңізді он балдық шәкіл бойынша бағалаңыз (мұнда 10 – толық сенім, ал 1 – мүлдем сенімсіздік) Бір жауап

1.

Мүлдем сенбеймін					Толық сенемін				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Егер 1-ден 3-ке дейінгі бағаларды белгілесеніз, сенімсіздік себебін көрсетіңіз:

- 1) зейнетақы заңнамасындағы өте жиі болатын өзгерістер;
- 2) жүйенің теріс жұмысы туралы қауесеттер;
- 3) зейнеткерлер аз алады;
- 4) тұрақсыз экономикалық жағдай (инфляция, девальвация, зейнетақы активтері жеткіліксіз кірістілігінің);
- 5) мемлекетке сенбеймін;
- 6) басқасы (көрсетіңіз)_____

2. Жауап беруге қиналамын

21. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына (БЖЗҚ) қаншалықты сенетініңізді он балдық шәкіл бойынша бағалаңыз (мұнда 10 – толық сенім, ал 1 – мүлдем сенімсіздік) Бір жауап

1.

Мүлдем сенбеймін					Толық сенемін				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Егер 1-ден 3-ке дейінгі бағаларды белгілесеніз, сенімсіздік себебін көрсетіңіз:

- 1) Қор жұмысының ашық еместігі (Қор қызметі туралы ақпарат жеткіліксіз, түсініксіз / тым күрделі ақпарат);
- 2) Қор басшылығына сенбеймін;
- 3) Қор жұмысының сапасына риза емеспін (біліксіз қызметкерлер, дөрекі қарым-қатынас);
- 4) басқасы (көрсетіңіз)_____

2. Жауап беруге қиналамын

22. Сіз сенім білдіру үшін БЖЗҚ қандай шаралар қолдану керек? Бірнеше жауап

1. БЖЗҚ рөлі мен маңызын жақсы түсіндіру;
2. Қор қызметі туралы халық алдында жиі есеп беру;
3. БЖЗҚ қызметтерінің қолжетімділігін арттыру (географиялық жақындық, электрондық қолжетімділік арналары);
4. Жинақтардың кірістілік деңгейін арттыру;
5. Ерікті жинақтарды қалыптастыру үшін тартымды жағдайлар жасау;
6. Басқасы (көрсетіңіз)_____.

23. БЖЗҚ қызметі туралы ақпаратты табу қаншалықты оңай деп ойлайсыз? Бір жауап

1. Негізгі ақпарат баршаға оңай қолжетімді;
2. Ақпаратты табу үшін уақыт пен күш қажет;
3. Қолжетімді емес десе де болады;

4. Маған бұл қызық емес.

24. БЖЗҚ қызметі туралы ақпарат халық үшін қаншалықты түсінікті деп ойлайсыз? Бір жауап

1. Негізгі ақпарат баршаға түсінікті;
2. Ақпаратты түсіну үшін уақыт пен күш қажет;
3. Түсініксіз, нақты не екенін көрсетіңіз _____ (терминология, заңнама және т. б.);
4. Жауап беруге қиналамын.

25. Жаңалықты қандай ақпарат көзінен аласыз?

Бір негізгі дереккөзді көрсетіңіз

1. Теледидардан → Қай арналар екенін көрсетіңіз _____
2. Радиостанциялар → Қайсысы екенін көрсетіңіз _____
3. Газеттер → Қайсысы екенін көрсетіңіз _____
4. Сайттар → Қайсысы екенін көрсетіңіз _____
5. Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер → Қайсысы екенін көрсетіңіз _____
6. Басқасы (көрсетіңіз) _____

Әлеуметтік-демографиялық ақпарат

26. Респонденттің жынысы:

1. Ер;
2. Әйел.

27. Толық жасыңыз нешеде?

(Толық жасыңызды көрсетіңіз.) |___|___| жас. Төмендегі жас тобын белгілеңіз.

1. 18 - 29 жас;
2. 30 - 39 жас;
3. 40 - 49 жас;
4. 50 - 59 жас;
5. 60 - 65 жас;
6. 65 жастан жоғары.

28. Ақпаратты қай тілде алғыңыз келеді?

1. Қазақша;
2. Орысша;
3. Басқасы (көрсетіңіз) _____.

29. Сіздің отбасылық жағдайыңыз?

1. Бойдақ/тұрмыс құрмаған
2. Некедемін, оның ішінде азаматтық (АХАЖ-да тіркелмеген);
3. Ажырасқан;
4. Жесір.

30. Сіздің білім деңгейіңіз қандай?

1. Толық емес орта (8-9 сыныптар);
2. Жалпы орта білім (мектеп / лицей/гимназияның 10-11 сыныптары);
3. Арнаулы орта (КТМ, КТУ, колледж, училище);
4. Аяқталмаған жоғары;
5. Жоғары (бакалавриат);
6. Жоғары (магистратура);
7. Ғылыми дәреже бар.

31. Сіздің қазіргі әлеуметтік мәртебеңіз?

Мемлекеттік жұмыс

1. Мемлекеттік органда (мекемеде, ұйымда) қызметкер (орта және жоғары білімі бар мамандар, күзетшілер, хатшылар қосылады);
2. Мемлекеттік органдағы (мекемедегі, ұйымдағы) басшы (кез келген деңгейдегі);
3. Әскери қызметші немесе құқықтық тәртіп органдарының (әскер, ПМ, прокуратура) қызметкері.

Жеке кәсіпкерлікпен айналысу немесе жеке фирма-компанияда жұмыс істеу

4. Жеке компанияда/шетелдік фирмада қызметкер (орта және жоғары білімі бар мамандар, күзетшілер, хатшылар қосылады);
5. Жеке компанияда/шетелдік фирмада басшысы (кез-келген деңгейдегі) – компанияның/фирманың иесі

емес;

6. Жалдамалы қызметкері/лері бар, қызметкері/лері жоқ кәсіпкер (өз бизнесі) (иесі, жеке кәсіпкер (ЖК) қосылады);
7. Фермер;
8. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған (заңды тұлға, жеке кәсіпкер ретінде тіркелмеген).

Жалдамалы жұмысшылар

9. Тұрақты жұмысы бар жұмысшы/ сатушы / ауыл шаруашылығы жұмысшысы;
10. Маусымдық жұмысшы (жылдың белгілі бір маусымында жұмыс істейді);
11. Күндік жұмысшы (бір күн немесе бірнеше күн жұмыс істейді).

Түрлі себептермен жұмыссыздар

12. Үй шаруасындағы әйел (декреттік демалыстағылар қосылады);
13. Студент/оқушы;
14. Жұмыс істемейтін зейнеткер;
15. Мүгедек (денсаулығына байланысты жұмыс істемейді).

Жұмыссыздар

16. Жұмыссыз – жұмысы жоқ, бірақ іздеп жүр, еңбек биржасында тіркелген;
  17. Жұмыссыз – жұмысы жоқ, бірақ іздеп жүр және еңбек биржасында ТІРКЕЛМЕГЕН;
  18. Жұмыссыз – жұмысы жоқ және жұмыс іздеп жүрген жоқ, еңбек биржасында тіркелмеген;
- Үкіметтік емес ұйымда жұмыс істейді (ҮЕҰ, кәсіподақтар, партиялар, спорт клубтары және т.б.).
19. Қызметкер (орта және жоғары білімі бар мамандар, күзетшілер, хатшылар қосылады);
  20. Басшы (кез келген деңгейдегі);
  21. Басқасы (толығырақ көрсетіңіз) _____;
  22. Жауап беруден бас тарту.

32. Өзіңіздің қызмет салаңызды белгілеңіз? Бір жауап

1. Мемлекеттік сала;
2. Коммерциялық бизнес;
3. Қаржы және сақтандыру бизнесі;
4. Өндірістік бизнес;
5. Ғылым;
6. Білім және тәрбие;
7. Өнер және шығармашылық;
8. Медицина;
9. Ауыл шаруашылығы;
10. Басқасы (көрсетіңіз) _____.

33. Отбасыңыздың материалдық жағдайын сипаттаңыз?

1. Ақша тіпті тамаққа жетпейді;
2. Тамаққа ақша жетеді, бірақ киім сатып алу, коммуналдық қызметтер ақысын төлеу қиындық тудырады;
3. Қазір жаңа теледидар, тоңазытқыш немесе кір жуғыш машина сатып алу қиын болар еді;
4. Үлкен тұрмыстық техникаға ақша жетеді, бірақ біз жаңа көлік сатып ала алмаймыз;
5. Тапқан табысымыз пәтер/үй сияқты қымбат дүниеден басқаның барлығына жетеді;
6. Материалдық қиындығымыз жоқ.
7. Жауап беруден бас тартамын.

34. Респонденттің байланыс деректері (телефоны) _____

СҰҚБАТ АЯҚТАЛҒАН УАҚЫТ | ____ | ____ |
сағат минут

Сұқбат берушінің кепілдігі: Мен, бұл сұқбатты қатаң түрде Нұсқаулыққа сәйкес өзім жүргізгенімді растаймын.
(Т.А.Ә.) _____

Жұптасқан корреляция коэффициенттерінің матрицасы

Жұптық корреляция коэффициенттерінің матрицасы мен зерттеу материалдары бойынша түсініктеме

Корреляция кестесі 65 көрсеткіштің жұптық корреляциясын қамтиды (сұрақтарға жауаптар және 3 000 респонденттің сұрақтарға жауап беру нұсқалары).

Енгізілген сұрақтар мен олардың жауап нұсқаларының тізімі төменде берілді:

1	1-сұрақ	34	18-сұрақ. 5-нұсқа
2	2-сұрақ. 1-нұсқа	35	19-сұрақ. 1-нұсқа
3	3-сұрақ	36	19-сұрақ. 2-нұсқа
4	4-сұрақ	37	19-сұрақ. 3-нұсқа
5	5-сұрақ. 1-нұсқа	38	19-сұрақ. 4-нұсқа
6	5-сұрақ. 2-нұсқа	39	19-сұрақ. 5-нұсқа
7	5-сұрақ. 3-нұсқа	40	19-сұрақ. 6-нұсқа
8	5-сұрақ. 4-нұсқа	41	19-сұрақ. 7-нұсқа
9	5-сұрақ. 5-нұсқа	42	20-сұрақ (бағалау)
10	6-сұрақ	43	21-сұрақ (бағалау)
11	7-сұрақ	44	22-сұрақ. 1-нұсқа
12	8-сұрақ	45	22-сұрақ. 2-нұсқа
13	9-сұрақ	46	22-сұрақ. 3-нұсқа
14	10-сұрақ	47	22-сұрақ. 4-нұсқа
15	11-сұрақ. 1-нұсқа	48	22-сұрақ. 5-нұсқа
16	11-сұрақ. 2-нұсқа	49	22-сұрақ. 6-нұсқа
17	11-сұрақ. 3-нұсқа	50	23-сұрақ
18	11-сұрақ. 4-нұсқа	51	24-сұрақ
19	11-сұрақ. 5-нұсқа	52	25-сұрақ. 1-нұсқа
20	11-сұрақ. 6-нұсқа	53	25-сұрақ. 2-нұсқа
21	11-сұрақ. 7-нұсқа	54	25-сұрақ. 3-нұсқа
22	11-сұрақ. 8-нұсқа	55	25-сұрақ. 4-нұсқа
23	11-сұрақ. 9-нұсқа	56	25-сұрақ. 5-нұсқа
24	12-сұрақ	57	26-сұрақ
25	13-сұрақ	58	27-сұрақ (жас)
26	14-сұрақ	59	27-сұрақ
27	15-сұрақ	60	28-сұрақ
28	16-сұрақ	61	29-сұрақ
29	17-сұрақ	62	30-сұрақ
30	18-сұрақ. 1-нұсқа	63	31-сұрақ
31	18-сұрақ. 2-нұсқа	64	32-сұрақ
32	18-сұрақ. 3-нұсқа	65	33-сұрақ
33	18-сұрақ. 4-нұсқа		

Корреляция кестесінің үлкен болуына байланысты кестенің өзі электрондық деректер қорына орналастырылды және сілтеме арқылы қолжетімді.

Сонымен қатар төменде зерттеудің аудио және бейне материалдарына сілтеме берілді:

Сұқбаттың барлық аудио және бейнежазбалары қатаң түрде респонденттердің келісімімен жүргізілді.